

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin
Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin
Genel Yorumları 2008 – 2011

Uluslararası Çocuk Merkezi
Çocuk Hakları Serisi 10

International Children's center (ICC)

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC), Fransız Hükümeti ve UNICEF'in girişimleriyle 1949 yılında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların sağlık ve refah düzeylerinin arttırılması için çalışmak üzere Fransa'da (Paris) kurulmuş, 1999'a kadar çalışmalarını sürdürmüş ve aynı yıl kapanmıştır. Sayın Prof. İhsan Doğramacı'nın girişimleriyle 1999 yılında Türkiye'de, Ankara-Bilkent'te yeniden faaliyetlerine başlayan ICC 2004 yılının Aralık ayından itibaren Dernek statüsü altında çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir.

Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC)
Bilkent Üniversitesi
Merkez Kampus Kütüphane Binası
06800 Bilkent, Ankara, TÜRKİYE

Tel : +90-312-290 23 66
Faks : +90-312-266 69 29 – 266 46 78
E-posta: icc@icc.org.tr
URL : www.icc.org.tr

ISBN: 978-605-60398-4-3

Teşekkür

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin çeşitli oturumları sonucunda yayınlanan genel yorumları toplumumuza kazandırmak amacıyla Türkçeye çevrilip yayınlanması için gerekli izinlerin kısa zamanda alınmasını sağlayan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Üyesi Sayın Nevana Vuckovic Sahovic'e ve Komite Sekreteryası İnsan Hakları bölümünden Sayın Maja Andrijasevic-Boko'ya, bu konuyu gündeme getirerek yaptığı temaslar ve titiz takipçilik ile yayının oluşmasına büyük katkı sağlayan Sayın Adem Arkadaş'a ve bu yayının editörlüğünü üstlenen Sayın Gülgün Müftü'ye teşekkür ederiz.

İçindekiler

Genel Yorum No. 11 (2009) Yerli halklara mensup çocuklar ve Sözleşme'de yer alan hakları

Genel Yorum No. 12 (2009) Çocuğun katılım hakkı

Genel Yorum No. 13 (2011) Madde 19: Çocuğun şiddetin her türünden masun olma hakkı

**Çocuk Haklarına
dair Sözleşme**

Çocuk Hakları Komitesi

Ellinci oturum
Cenevre, 11-30 Ocak 2009

GENEL YORUM No. 11 (2009)

Yerli halklara mensup çocuklar ve Sözleşme’de yer alan hakları

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ

GENEL YORUM No. 11 (2009)

Yerli halklara mensup çocuklar ve Sözleşme’de yer alan hakları

Giriş

1. Çocuk Haklarına dair Sözleşme’nin Önsözü’nde taraf Devletlerin “*çocuğun korunması ve uyumlu gelişmesi bakımından her halkın kendine özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önemi göz önünde tutmaları gerektiği*” belirtilmektedir. Sözleşme’de belirtilen haklar yerli halka mensup olsun olmasın tüm çocuklar için geçerliken, Çocuk Haklarına dair Sözleşme, bir dizi hükmünde yerli ahaliye mensup çocuklara özel atıflarda bulunan ilk temel insan hakları belgesidir.
2. Sözleşme’nin 30. Maddesinde şöyle denilmektedir: “*Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.*”
3. Dahası, Sözleşme’nin 29. Maddesi şunu öngörmektedir: “*çocuğun eğitimi, çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanmasına yönelik olacaktır.*”
4. Sözleşme’nin 17. maddesi, taraf Devletlerin “*kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik edeceklerinden*” özel olarak söz etmektedir.
5. Sözleşme’de yerli ahaliye mensup çocuklara özel atıflarda bulunulması, bu kesimin haklarından tam yararlanabilmesi için özel önlemlere ihtiyaç olduğunun kabul edildiğini göstermektedir. Çocuk Hakları Komitesi, Sözleşme’ye taraf Devletlerin sundukları periyodik raporları değerlendirirken, yerli ahaliye mensup çocukların durumunu sürekli göz önünde bulundurmıştır. Komite’nin gözlemlerine göre, yerli ahaliye mensup çocuklar haklarından yararlanmada önemli güçlüklerle karşılaşmaktadır ; Komite bu nedenle sonuç gözlemlerinde bu konuya ilişkin somut tavsiyelere yer vermiştir. Yerli ahaliye mensup çocukların, bir dizi alanda, Sözleşme’nin 2. maddesine aykırı olarak ciddi bir ayrımcılığa maruz kalma durumları sürmektedir; bu alanlar arasında sağlık ve eğitim de yer almaktadır ve durum bu genel yorumun benimsenmesinde rol oynamıştır.
6. Çocuk Haklarına dair Sözleşme’ye ek olarak, çeşitli insan hakları anlaşmaları da yerli ahaliye mensup çocukların haklarının ele alınmasında ve bu çocukların ayrımcılığa maruz kalmamalarının sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Irk ayrımcılığının Her Biçimine Son Verilmesi Uluslararası Sözleşmesi (1965), Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1966) ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966).
7. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Bağımsız Ülkelerdeki Yerli ve Kabile Halklarıyla ilgili 169 sayılı Sözleşmesi (1989) yerli halkların haklarını geliştirmeye yönelik hükümler içermekte ve özel olarak da yerli ahaliye mensup çocukların eğitim haklarına dikkat çekmektedir.

8. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu 2001 yılında yerli ahalinin insan hakları ve temel özgürlükler açısından durumuyla ilgili bir Özel Raportör görevlendirmiş, bu atama daha sonra 2007 yılında İnsan Hakları Konseyince teyit edilmiştir. Konsey, Özel Raportörden yerli ahaliye mensup çocukların durumuna özel dikkat göstermesini talep etmiş, sonuçta yıllık raporlarla uzman heyet raporlarında bu çocukların özel durumuyla ilgili tavsiyeler yer almıştır.

9. 2003 yılında, Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Meseleleri Daimi Platformu ikinci oturumunu yerli ahaliye mensup çocuklar ve gençler konusuna ayırmış, aynı yıl Çocuk Hakları Komitesi yıllık Genel Görüşme Günü'nü yerli ahaliye mensup çocuklar konusuna ayırmış, somut tavsiyeler geliştirmiştir. Bu tavsiyeler en başta taraf Devletlere yönelik olmakla birlikte Birleşmiş Milletler kuruluşlarını, insan hakları mekanizmalarını, sivil toplumu, donörleri, Dünya Bankasını ve bölgesel kalkınma bankalarını da kapsamaktadır.

10. 2007 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bu bildirme, bir dizi alanda yerli ahaliye mensup çocukların haklarına özel atıfta bulunma dahil, yerli halkların haklarına ilişkin önemli bir rehber niteliğindedir.

Hedefler ve yapı

11. Çocuk Haklarına dair Sözleşme ile tanınan yerli ahaliye mensup çocukların hakları ile ilgili bu genel yorum, yukarıda özetlenen hukuksal gelişmeleri ve girişimleri esas almaktadır.

12. Bu genel yorumun başlıca amacı, yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini nasıl yerine getirecekleri konusunda Devletlere yol göstermektir. Komite, bu genel yorumunu, Sözleşme'nin yerli ahaliye mensup çocuklarla ilgili hükümlerini yorumlardaki deneyimine dayandırmaktadır. Genel yorumun dayanak aldığı bir başka kaynak da, 2003 yılında yerli ahaliye mensup çocuklarla ilgili olarak gerçekleştirilen Genel Görüşme Günü'nün ardından benimsenen, yerli ahaliye mensup çocukların kendileri dahil, ilgili paydaşlarla gerçekleştirilen istişareyi yansıtan tavsiyelerdir.

13. Genel yorum, yerli ahaliye mensup çocukları haklarından eksiksiz yararlanmaktan alıkoyan özel sorunları ortaya koymayı ve yerli ahaliye mensup çocukların haklarından fiilen yararlanmalarını güvence altına almak üzere taraf Devletlerce alınması gereken özel önlemlere açıklık getirmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra genel yorumun bir başka amacı da, yerli ahaliye mensup çocukların haklarının fiilen yaşama geçirilmesi bakımından örnek uygulamaları özendirmek ve bu alandaki olumlu yaklaşımların altını çizmektir.

14. Sözleşme'nin 30. maddesi ile kendi kültürünü, dinini ve dilini kullanabilme hakkı, bu genel yorumun ana öğelerini oluşturmaktadır; bununla birlikte amaç, yerli ahaliye mensup çocuklar bağlamında özel dikkat gerektiren çeşitli hükümlerin açıklanmasıdır. Özellikle vurgulanan nokta, ilgili hükümler arasındaki karşılıklı ilişkilerdir. Komite tarafından belirlendiği şekliyle bu hükümler ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı; yaşam, yaşama ve gelişme hakkı ve çocuğun ifade ettiği düşüncelerinin dinlenilme hakkıdır.

15. Komite, Sözleşme'nin hem azınlık hem de yerli ahaliye mensup çocuklara atıflarda bulunduğu dikkat çeker. Bu genel yorumdaki kimi atıflar azınlık gruplara mensup çocuklar açısından önem taşıyabilir ve ayrıca Komite ilerde özellikle azınlık gruplara mensup çocukların haklarına ilişkin bir genel yorum hazırlamaya karar verebilir.

Madde 30 ve Devletlerin genel yükümlülükleri

16. Komite, Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 30. maddesi ile Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi arasındaki yakın bağlantıyı hatırlatır. Her iki madde de kişiye, kendi topluluğunda bulunan diğer kişilerle birlikte kendi kültürünü yaşama, kendi dininin gereklerini yerine getirme ve kendi dilini kullanma hakkı tanımaktadır. Tanınan bu hak hem kişisel hem de toplu olup, yerli kültürlerin kolektif geleneklerinin ve değerlerinin tanınması açısından önem taşımaktadır. Komite yerli ahalinin kültürel haklarından yararlanma hakkının geleneksel bölgelerini ve bu bölgelerdeki kaynakları kullanma hakkıyla yakından ilişkili olduğunu kaydeder.¹

17. 30. madde negatif terimlerle ifade edilmiş olsa da, bir "hakkın" varlığını tanımaktadır ve bu hakkın "yadsınmamasını" gerekli görmektedir. Dolayısıyla, herhangi bir taraf Devlet bu hakkın kullanımının inkârı ve ihlale karşı korunmasıyla yükümlüdür. Komite, pozitif koruma önlemlerinin gerekliliği konusunda İnsan Hakları Komitesi ile aynı görüştedir. Bu koruma yalnızca taraf Devletin yasama, yargı ve idari yetkililerince gerçekleştirilecek kendi fiillerine karşı değil, aynı zamanda taraf Devlet içindeki başka kişilerin fiillerine karşı da gereklidir.²

18. Bu bağlamda Komite, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin taraf Devletlere yaptığı *Devletin kültürel kimliğinin zenginleşmesi ve sürdürülmesi için yerli ve ayrı kültürleri, tarihi, dili ve yaşam tarzını tanıyıp saygı göstermeleri* çağrısını desteklemektedir.³

19. Yerli halkların varlığı, bunun temel ölçütü olarak kendini böyle tanımlayanların varlığıyla ortaya çıkar.⁴ Bu halkların haklarından fiilen yararlanabilmeleri için, taraf Devletlerin bu halkların varlığını resmen tanımaları gibi bir zorunluluk yoktur.

20. Taraf Devletlerin raporları üzerine yaptığı değerlendirmelerden hareketle Çocuk Hakları Komitesi, taraf Devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirme açısından yerli ahaliye mensup çocukların haklarına ve gelişimlerine yeterince dikkat etmediklerini gözlemiştir. Komite, yerli ahaliye mensup çocukların korunmasına yönelik yasal düzenleme ve politika çerçevesindeki özel önlemlerin, Sözleşme'nin 12. maddesi uyarınca ilgili topluluklarla⁵ ve çocuklarla görüşülerek alınması gerektiği kanısındadır. Komite, bu görüşmelerin taraf Devletlerin yetkilileri veya diğer birimlerince kültürel olarak

¹ İnsan Hakları Komitesi, madde 27 ile ilgili genel yorum No. 23, CCPR/C/Rev.1/Add.5, 1994, paragraflar 3.2, 7. Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 4.

² İnsan Hakları Komitesi, madde 27 ile ilgili genel yorum No. 23, CCPR/C/Rev.1/Add.5, 1994, parag. 6.1.

³ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Yerli Halklarla ilgili genel tavsiye No. 23, 1997, bakınız A/52/18, Ek V.

⁴ Bağımsız Ülkelerdeki Yerli ve Kabile Halklarıyla ilgili ILO Sözleşmesi No. 169, madde 1 (2).

⁵ ILO Sözleşmesi No. 169, maddeler 2, 6, 27.

uygun biçimde yürütülmesini, ilgili tüm taraflara gerekli bilgilerin iletilmesini, etkileşimli bir iletişim ve diyalog ortamı oluşturulmasını gerekli görmektedir.

21. Komite taraf Devletlere, Sözleşme'nin uygulanmasında 30. maddeye gerekli özenin gösterilmesi çağrısında bulunur. Taraf Devletler Sözleşme uyarınca verdikleri periyodik raporlarda yerli ahaliye mensup çocukların 30. maddede belirtilen haklardan yararlanabilmeleri için alınan özel önlemler konusunda ayrıntılı bilgi vermelidirler.

22. Komite, Sözleşme'nin 30. maddesinde öngörülen kültürel tutum ve davranışların Sözleşme'nin diğer hükümlerine göre gerçekleşmesi gerektiğinin; çocuğun onuruna, sağlığına ve gelişimine ters düşmesi durumunda bu tutum ve davranışların hiçbir durumda haklı gösterilemeyeceğinin altını çizer.⁶ Aralarında çocuk yaşta evlendirmeler ve kadın sünneti de olmak üzere zararlı uygulamaların varlığı halinde, taraf Devlet bunların ortadan kaldırılması için ilgili yerli ahaliyle birlikte çaba göstermelidir. Komite, taraf Devletlerin, tutumları değiştirmeye, zararlı uygulamalarda payı olan toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıplarını ele almaya yönelik bilinç ve duyarlılık geliştirme kampanyaları, eğitim programları ve yasal düzenlemeleri tasarlayıp uygulamalarını ısrarla tavsiye eder.⁷

Genel ilkeler (Sözleşme'nin 2, 3, 6 ve 12. maddeleri)

Ayrım gözetmeme

23. Madde 2, taraf Devletlerin kendi yargı alanlarındaki her bir çocuğun hangi tür olursa olsun ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlama yükümlülüğü ile ilgilidir. Ayrım gözetmeme, Komite tarafından, Sözleşme'de öngörülen tüm hakların yaşama geçirilmesi bakımından temel önem taşıyan genel bir ilke olarak belirlenmiştir. Ayrımcılıktan masun olmak (ayrımcılığa maruz kalmamak ve korunmak), yerli ahaliye mensup çocuklar açısından vazgeçilmez bir haktır. Çocukların ayrımcılıktan etkili biçimde korunmaları açısından, ayrımcılık gözetmeme ilkesinin tüm iç mevzuatta yer almasının, yargı ve idare organları tarafından doğrudan uygulanıp izlenmesinin sağlanması taraf Devletin yükümlülüğündedir. Etkili telafi ve tazminat yolları zamanında erişilebilir olmalıdır. Komite, taraf Devletin bu bağlamdaki yükümlülüklerinin yalnızca kamu kesimiyle sınırlı kalmayıp özel kesime de uzanması gerektiğini hatırlatır.

24. Uygulamaya ilişkin genel önlemlerle ilgili 5 sayılı Komite genel yorumunda da belirtildiği gibi, ayrım gözetmeme yükümlülüğü Devletlerin, haklarının tanınması ve yaşama geçirilmesi için özel önlemler gerekebilecek çocukları ve çocuk gruplarını belirlemelerini öngörür. Örneğin Komite, ayrımcılığın veya potansiyel ayrımcılığın belirlenmesine yardımcı olacak veri toplama ve toplanan verileri ayrıştırma ihtiyacına özellikle dikkat çekmektedir. Ayrımcılığın ele alınması ayrıca yasal düzenlemelerde, idari işlemlerde ve kaynak tahsisinde değişikliklere gidilmesini ve tutumları değiştirmeye yönelik eğitim önlemleri alınmasını da gerektirebilir.⁸

⁶ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, p. 7.

⁷ CRC, Ergen Sağlığı ile ilgili genel yorum No. 4, 2003, parag. 24.

⁸ ÇHK, Genel Uygulama Önlemleri ile ilgili Genel Yorum No. 5, 2003, parag. 12.

25. Komite, taraf Devlet raporlarına ilişkin geniş değerlendirmeleri sonucunda, ayrımcılığa son verilmesi ve Sözleşme'den doğan hakların başka çocuklarla eşit biçimde kullanılabilmesi açısından yerli ahaliye mensup çocukların pozitif önlemler alınmasını gerektirenler arasında bulunduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda Komite'nin taraf Devletlerden özellikle istediği, yerli ahaliye mensup çocukların sağlık, beslenme, eğitim, eğlence-dinlenme, spor, sosyal hizmetler, konut, sanitasyon ve çocuk adaleti alanlarında kültürel açıdan uygun hizmetlere erişebilmelerini sağlayacak özel önlemlere başvurmalarıdır.⁹

26. Taraf Devletlerce alınması istenilen pozitif önlemler arasında, yerli ahaliye mensup çocukların halen ayrımcılığa maruz kaldıkları ve kalabilecekleri alanlarda ayrıştırılmış veriler toplanması ve göstergeler geliştirilmesi de yer almaktadır. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarından yararlanabilmelerindeki boşlukların ve engellerin belirlenmesi, uygun pozitif önlemlerin yasal düzenlemelerle, kaynak tahsisiyle, ilgili politikalar ve programlarla yaşama geçirilmesi açısından zorunludur.¹⁰

27. Taraf Devletler yerli ahaliye mensup çocukların maruz kaldıkları ayrımcılığa karşı kamuoyunu bilgilendirici ve eğitici önlemlerin alınmasını sağlamalıdır. Madde 2 çerçevesindeki yükümlülük Sözleşme'nin 17, 29.1 (d) ve 30. maddeleriyle bağlantılı olarak, Devletlerin yerli ahaliye mensup çocukların haklarına odaklanan kampanyalar düzenlemelerini, bilgilendirici materyaller dağıtmalarını ve eğitim müfredatı geliştirmelerini, bunları gerek okullarda gerekse ilgili mesleklerde kullanmalarını, bu arada ırkçılık dahil olmak üzere ayrımcı tutum ve uygulamaları ortadan kaldırmalarını öngörmektedir. Ayrıca, taraf Devletler, yerli ahaliye mensup veya mensup olmayan çocuklara, farklı kültürlere, dinlere ve dillere anlayış ve saygıyla yaklaşmaları için anlamlı fırsatlar sunmalıdır.

28. Taraf Devletler, Komite'ye sundukları periyodik raporlarında, Irkçılığa, Ayrımcılığa, Yabancı Düşmanlığına ve Bunlarla İlişkili Hoşgörüsüzlüğe Karşı 2001 Dünya Konferansında benimsenen Bildirge ve Eylem Programı bağlamında yerli ahaliye mensup çocuklara yönelik ayrımcılık sorununu ele almak üzere yürütülen önlemleri ve programları belirtmelidirler.¹¹

29. Taraf Devletler, özel önlemleri hazırlarken, çok yönlü ayrımcılıkla karşılaşabilecek yerli ahaliye mensup çocukların ihtiyaçlarını dikkate almalı, kırsal ve kentsel kesimdeki yerli ahaliye mensup çocukların farklı durumlarını hesaba katmalıdır. Haklarından erkeklerle eşitlik temelinde yararlanabilmeleri için kız çocuklara özel önem verilmelidir. Taraf Devletler ayrıca yerli ahaliye mensup engelli çocukların hakları için de özel önlemler geliştirmelidir.¹²

Çocuğun yüksek yararı

30. Çocuğun yüksek yararı ilkesinin yerli ahaliye mensup çocuklar için uygulanması özel dikkat gerektirir. Komite, çocuğun yüksek yararının, hem toplu hem de bireysel bir hak olarak algılandığını, bu hakkın bir grup olarak yerli ahaliye mensup çocuklar a

⁹ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 9.

¹⁰ Ibid., parag. 6.

¹¹ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 12.

¹² Engellilerin Hakları Sözleşmesi giriş bölümü. Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, maddeler 21, 22.

uygulanmasının ise bu hakkın toplu kültürel haklarla nasıl bir ilişki içinde olduğunun dikkate alınmasını gerektirdiğini hatırlatır. Kimi hallerde, bu çocukların özel durumu, yerli ahali açısından daha fazla duyarlılık taşıyan diğer konularca gizlenmektedir (örneğin, toprak üzerindeki haklar ve siyasal temsil gibi).¹³ Çocuklar söz konusu olduğunda, çocuğun yüksek yararı, grubun yüksek yararı adına ihmal veya ihlal edilemez.

31. Yasama organları dahil devlet mercileri yerli ahaliye mensup bir çocuğun yüksek yararını değerlendirmeyi amaçladıklarında, yerli ahaliye mensup çocuğun kültürel haklarını ve bu hakları kendi grubundan kişilerle toplu olarak kullanma ihtiyacını dikkate almalıdır. Genel olarak yerli ahaliye mensup çocukları etkileyecek yasal düzenlemeler, politikalar ve programlar söz konusu olduğunda, yerli topluluğa danışılmalı, genel olarak yerli ahaliye mensup çocukların yüksek yararının kültürel açıdan duyarlı biçimde nasıl kararlaştırılabileceğine ilişkin süreçlere onların da katılması için fırsat yaratılmalıdır. Bu tür danışma ve fikir alma süreçlerine yerli ahaliye mensup çocukların mümkün olduğunca anlamlı biçimde katılımı da sağlanmalıdır.

32. Komite'ye göre kişisel olarak bir çocuğun yüksek yararı ile bir grup olarak çocukların yüksek yararı arasında bir ayrım olması mümkündür. Tek bir çocuğa ilişkin kararlar söz konusu olduğunda, tipik olarak bir mahkeme kararı veya idari bir kararda, en başta göz önünde bulundurulması gereken, söz konusu olan çocuğun yüksek yararınıdır. Buna karşılık, çocuğun toplu kültürel haklarının dikkate alınması, bir çocuğun yüksek yararının belirlenmesinin bir parçasıdır.

33. Çocuğun yüksek yararı ilkesi, Devletlerin, yasama, yargı ve idare sistemlerinde alacakları aktif önlemlerle, söz konusu alanlardaki kararların ve fiillerin çocuk haklarını ve çıkarlarını nasıl etkileyeceğini belirlemek üzere bu ilkeyi sistematik biçimde uygulamalarını gerektirir.¹⁴ Yerli ahaliye mensup çocukların haklarının etkili biçimde güvence altına alınması açısından bu önlemler, ilgili mesleklerde, ortak kültürel hakların çocuğun yüksek yararı ile bağlantılı biçimde ele alınması gerektiğine ilişkin eğitim ve duyarlılık geliştirme çalışmalarını da içermelidir.

Yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı

34. Komite kaygıyla belirtir ki, oransal olarak bakıldığında çok fazla sayıda yerli ahaliye mensup çocuk aşırı yoksulluk içindedir ve bu durum çocukların yaşam ve gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Komite'yi kaygılandıran bir başka husus da yerli ahaliye mensup çocuklar arasında bebek ve çocuk ölüm hızlarının yüksekliğiyle birlikte kötü beslenme/beslenme bozukluğunun ve hastalıkların da yaygın görülmesidir. Madde 4 Taraf Devletlere ekonomik, sosyal ve kültürel hakları eldeki kaynakların azamisi ölçüsünde yaşama geçirme ve bu amaçla gerektiğinde uluslararası işbirliğine gitme yükümlülüğü getirmektedir. Maddeler 6 ve 27 çocukların yaşam ve gelişme, yeterli bir yaşam standardına ulaşma haklarını öngörmektedir. Devletler, özellikle beslenme, giyinme ve barınma alanlarında kültürel açıdan uygun maddi yardımlar sağlayarak ana babalara ve yerli ahaliye mensup çocuktan sorumlu başkalarına bu hakkın yaşama geçirilmesinde yardımcı olmalıdır. Komite, Taraf Devletlerin, yerli ahaliye mensup çocukların yeterli bir yaşam standardına kavuşma

¹³ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, s. 1.

¹⁴ ÇHK, Genel Uygulama Önlemleri ile ilgili Genel Yorum, 2003, parag. 12.

hakkından yararlanmalarına sağlamak üzere özel önlemler almaları gerekliliğinin altını çizerken, bu alandaki ilerleme göstergelerinin çocuklar dahil yerli ahaliyle birlikte belirlenmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

35. Komite, çocuğun gelişimine ilişkin olarak 5 sayılı Genel Yorumunda da dile getirdiği “çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini kapsayan bütünlüklü bir kavram” anlayışını bir kez daha yineler.¹⁵ Sözleşme’nin giriş bölümü her kişinin geleneklerinin ve kültürel değerlerinin önemini vurgulamakta, burada çocuğun korunmasına ve uyumlu gelişimine özel atıfta bulunmaktadır. Toplulukları geleneksel yaşam tarzını koruyan yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda, geleneksel toprakların kullanılması bu çocukların gelişimi ve kültürlerinden yararlanmaları bakımından özel önem taşır.¹⁶ Taraf Devletler, çocukların yaşam, yaşama ve mümkün olan en ileri düzeyde gelişme hakkını gözetirken, geleneksel toprakların kültürel anlamını ve doğal çevrenin kalitesini özellikle dikkate almalıdır.

36. Komite Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BKH) önemini bir kez daha teyit eder ve Devletlere BKH’lerin yerli ahaliye mensup çocuklar açısından da eksiksiz gerçekleşmesini sağlamak üzere çocuklar dahil yerli ahaliyle birlikte çaba göstermeleri çağrısında bulunur.

Çocuğun görüşlerine saygı

37. Komite’ye göre, 12. madde ile ilgili olarak, bir birey olarak çocuğun görüşünü ifade etme hakkı ile toplu olarak seslerini duyurma hakkı arasında bir ayrım vardır ki, bunlardan ikincisi bir grup olarak çocuklara kendilerini ilgilendiren konulardaki görüşmelere katılma olanağı tanır.

38. Yerli halka mensup çocuk birey olarak alındığında, Taraf Devletin, bu çocuğun kendini ilgilendiren tüm meselelerde düşüncesini doğrudan veya bir temsilci aracılığıyla ifade etme hakkına saygı gösterme ve çocuğun yaşına ve olgunluk düzeyine bağlı olmak üzere bu görüşe gereken ağırlığı tanıma yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük yargısal veya idari herhangi bir işlemde gözetilmek zorundadır. Yerli ahaliye mensup çocukların bu haktan yararlanmalarının önündeki engeller dikkate alındığında, Taraf Devlet, çocuğun görüşünü serbestçe dile getirebileceği bir ortam sağlamalıdır. Dinlenilme hakkı, temsil olunma, kültürel olarak uygun tercüme ve kendi görüşünü dile getirme gibi boyutları da içerir.

39. Hak, bir grup olarak yerli ahaliye mensup çocuklara uygulandığında, Taraf Devlet bu çocukların katılımını sağlamada önemli bir role sahiptir ve kendilerini etkileyen tüm meselelerde çocuklara danışılmasını sağlamalıdır. Taraf Devlet, katılımın gerçekten etkili olmasını sağlayacak özel stratejiler geliştirmelidir. Taraf Devlet, bu hakkın özellikle okul ortamlarında, alternatif bakımda ve genel olarak topluluklarda uygulanmasını sağlamalıdır. Komite Taraf Devletlere, Sözleşme’nin yaşama geçirilmesine yönelik program, politika ve stratejilerin geliştirilmesinde, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde yerli ahaliye mensup çocuklar ve topluluklarıyla yakın bir çalışma ortaklığı kurmalarını tavsiye eder.

---

¹⁵ Ibid.

¹⁶ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, s. 8.

Medeni haklar ve özgürlükler
(Sözleşme'nin 7, 8, 13-17 ve 37 (a) maddeleri)

Bilgiye erişim

40. Komite, 17 (d) ve 30. maddeleri uyarınca yerli ahaliye mensup çocukların kendi dilleriyle ilgili ihtiyaçları söz konusu olduğunda medyanın taşıdığı özel öneme dikkat çeker. Komite, Taraf Devletleri, yerli ahaliye mensup çocukların kendi dillerinden medyaya erişimlerini desteklemeye özendirir. Komite, kendi seslerini duyurma haklarını etkili biçimde kullanabilmeleri için, yerli ahaliye mensup çocukların kendi dillerinde olanları da dahil olmak üzere tüm bilgiye erişim haklarının altını çizerek.

Doğum kaydı, yurttaşlık ve kimlik

41. Taraf Devletler, tüm çocukların doğumdan hemen sonra nüfusa kaydedilmelerini ve yurttaşlık kazanmalarını sağlama yükümlülüğü altındadır. Dolayısıyla, doğum kaydı ücretsiz ve herkes için erişilebilir olmalıdır. Komite, yerli ahaliye mensup olmayanlara göre yerli ahaliye mensup çocukların nüfusa kaydedilmeme ve yurttaşlıktan yoksun kalma durumlarının daha yaygın görülmesini kaygıyla karşılamaktadır.

42. Dolayısıyla, Taraf Devletler, ücra yörelerde yaşayanlar dahil yerli ahaliye mensup çocukların nüfus kayıtlarının gerektiği gibi yapılması için özel önlemler almalıdır. İlgili topluluklarla yapılacak görüşmeler sonucunda üzerinde mutabakat sağlanacak bu özel önlemler arasında gezici birimler, düzenli aralıklarla yapılacak nüfus kayıt kampanyaları ve erişilebilirliği sağlamak üzere nüfus kayıt dairelerinin yerli ahalinin yaşadığı yerlerde açılması yer alabilir.

43. Taraf Devletler, yerli ahalinin nüfus kaydının önemi, kaydı olmayan çocukların diğer haklarından bu yüzden yararlanamayacak olmalarının getireceği olumsuzluklar konusunda bilgilendirilmesini sağlamalıdır. Taraf Devletler, bu konulardaki bilgilerin yerli ahalinin kendi dilinde verilmesini ve farkındalık yaratma kampanyalarında ilgili topluluklara danışılmasını sağlamalıdır.¹⁷

44. Ayrıca, Taraf Devletler Sözleşme'nin 8 ve 30. maddelerini dikkate alarak, yerli ahaliye mensup çocukların kendi ana babalarının tercihiyle, kültürel geleneklerine uygun olarak ve kimliğini koruma hakkı çerçevesinde yerli adlar alabilmelerini sağlamalıdır. Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup ana babaların çocuklarına kendi seçtikleri adları verebilmelerini sağlayacak yasal düzenlemeleri gerçekleştirmelidir.

45. Komite, Devletlerin dikkatini Sözleşme'nin 8 (2) maddesine çekmek ister. Bu madde, kendi kimliğini belirli veya tüm öğelerinden yasa dışı olarak yoksun edilmiş bir çocuğa kendi kimliğinin gecikmeden yeniden kurması için uygun yardımlar ve koruma sağlanacağını teyit etmektedir. Komite Taraf Devletleri Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin 8. maddesini dikkate almaya özendirir. Bu madde, çocuklar dahil yerli ahaliye etnik kimliklerinden yoksun bırakan herhangi bir fiilin önlenmesi, önlenememesi durumunda bu fiilin telafi edilip giderilmesi için etkili mekanizmalar oluşturulmasını öngörmektedir.

---

¹⁷ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, p. 9.

Aile ortamı ve alternatif bakım

(Sözleşme'nin 5, 18 (paragraflar 1-2), 9-11, 19-21, 25, 27 (parag. 4) ve 39. maddeleri)

46. Sözleşme'nin 5 maddesi Taraf Devletlerin, ana babaların veya diğer durumlarda geniş aile veya topluluk üyelerinin, tüm çocukların gelişim halindeki yetenekleri doğrultusunda, Sözleşme'de tanınan haklarını kullanırken onlara uygun yön gösterme ve yönlendiricilik yapma hak, görev ve sorumluluklarına saygı göstermelerini öngörmektedir. Taraf Devletler, Sözleşme'nin 3, 5, 18, 25 ve 27 (3) maddelerine uygun olarak çocuk yetiştirme sorumluluklarına yardımcı olarak, yerli ailelerin ve toplulukların bütünlüklerini güvence altına alacak etkili önlemlerin yaşama geçirilmesini sağlamalıdır.¹⁸

47. Taraf Devletler, yerli aileler ve topluluklarla işbirliği halinde, bakıcı aile ve evlat edinilme süreçlerinde olanlar dahil yerli ahaliye mensup çocukların ailesel durumları hakkında veri toplamalıdır. Bu tür bilgi ve veriler, yerli ahaliye mensup çocukların aile ortamlarına ve alternatif bakımlarına ilişkin politikaların kültürel açıdan duyarlı biçimde belirlenmesinde kullanılmalıdır. Çocuğun yüksek yararının, yerli ailelerin ve toplulukların bütünlüklerinin korunması, yerli ahaliye mensup çocukları etkileyecek kalkınma, sosyal hizmetler, sağlık ve eğitim programlarının hazırlanmasında gözetilecek başlıca hususlar olmalıdır.¹⁹

48. Ayrıca, Devletler, çocuğun yüksek yararı ilkesinin yerli ahaliye mensup çocukların alternatif bakım için yerleştirilmelerinde birinci derecede dikkate alınmasını her durumda sağlamalı ve Sözleşme'nin 20 (3) maddesi uyarınca çocuğun yetiştirilmesinde etnik, dinsel, kültürel ve dilsel kökenle süreklilik sağlanmasının gerekliliği dikkate alınmalıdır. Yerli ahaliye mensup çocukların aile ortamlarından ayrılmış çocuklar arasında görece ağırlık taşıdığı Taraf Devletlerde, alternatif bakım altındaki yerli ahaliye mensup çocuk sayısını azaltmak ve bu çocukların kültürel kimliklerini yitirmelerini önlemek için, yerli toplulukların da görüşlerine başvurularak özel politika önlemleri alınmalıdır. Özel olarak, eğer yerli ahaliye mensup bir çocuk kendi topluluğu dışında bakım altına alınmışsa, Taraf Devlet çocuğun kendi kültürel kimliğini sürdürebilmesi için özel önlemler almalıdır.

Temel sağlık ve refah

(Sözleşme'nin 6, 18 (parag. 3), 23, 24, 26, 27 (paragraflar. 1-3) maddeleri)

49. Taraf Devletler tüm çocukların ulaşılabilir yüksek sağlık standardına ulaşmalarını ve sağlık hizmetlerine erişebilmelerini sağlayacaktır. Başka nedenlerin yanı sıra, sağlık hizmetlerinin daha kalitesiz veya zor erişilir olması nedeniyle yerli ahaliye mensup çocukların sağlık durumlarının diğer çocuklara göre çoğu kez daha olumsuz olduğu görülmektedir. Taraf Devletlerin raporlarından hareket eden Komite bu söylenenin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için geçerlilik taşıdığına kaygıyla dikkati çeker.

50. Komite taraf Devletlerden yerli ahaliye mensup çocukların mümkün olan en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkında ayrımcılığa maruz kalmamalarını sağlayacak özel önlemler almalarını talep eder. Komite, yerli ahaliye mensup çocuklar arasında ölüm

¹⁸ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde ÇHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 17.

¹⁹ Ibid.

hızlarının yüksek olmasından kaygılıdır ve Taraf Devletlerin yerli ahaliye mensup çocukların sağlık hizmetlerine eşit erişimlerini sağlamada; malnütrisyona, bebek, çocuk ve anne ölümlerine karşı mücadelede pozitif görevleri olduğunu hatırlatır.

51. Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup çocukların sağlık hizmetlerine kolayca erişimlerini sağlayacak önlemleri almalıdırlar. Sağlık hizmetleri mümkün olduğu ölçüde topluluk temelli olmalı, ilgili halkla birlikte planlanıp idare edilmelidir.²⁰ Sağlık hizmetlerinin kültürel duyarlılık taşımasına ve bu hizmetlerle ilgili bilgilerin yerli dillerden verilmesine özellikle dikkat edilmelidir. Ücra ve kırsal yerleşimlerde, silahlı çatışmaların cereyan ettiği yörelerde yaşayan veya göçmen işçi, sığınmacı ve yerinden edilmiş konumdaki yerli ahaliye mensup kişilerin sağlık hizmetlerine erişimine özel önem verilmelidir. Taraf Devletler ayrıca yerli ahaliye mensup engelli çocukların ihtiyaçlarına özen göstermeli, bu çocuklara yönelik program ve politikaların kültürel duyarlılık taşımasına dikkat etmelidir.²¹

52. Yerli ahaliye mensup sağlıkçılar ve tıp personeli, geleneksel tıp ile yerleşik tıp hizmetleri arasında köprü oluşturarak önemli bir rol oynarlar; yerel ölçekte yerli topluluklarda yaşayanların bu alanda istihdamı tercih edilmelidir.²² Taraf Devlet bu kesimlere gerekli araçları ve eğitimi sağlayarak oynayacakları rolü teşvik etmeli, yerleşik tıbbın sağladığı imkânların yerli ahali tarafından kültür ve geleneklere duyarlı biçimde kullanılmasını sağlamalıdır. Komite bu bağlamda 169 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 25 (2) maddesi ile yerli ahalinin geleneksel tıba başvurma hakkıyla ilgili Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin 24 ve 31. maddelerini hatırlatmak ister.²³

53. Devletler, yerli ahaliye mensup çocukların, ailelerinin ve toplulukların, sağlık ve örneğin beslenme, emzirme, doğum öncesi-sonrası bakım, çocuk ve ergen sağlığı, aşılama, bulaşıcı hastalıklar (özellikle HIV/AIDS ve verem gibi), hijyen, çevresel sanitasyon, tarım ve haşere ilaçlarının zararları gibi önleyici bakımla ilgili olarak bilgilenmelerini ve bu alanlarda eğitilmelerini sağlayacak makul her türlü önlemi almalıdırlar.

54. Ergen sağlığı söz konusu olduğunda Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup ergenlerin aile planlaması, doğum kontrolü, erken yaşta gebeliğin tehlikeleri, HIV/AIDS'in önlenmesi ve cinsel ilişki yoluyla bulaşan hastalıkların (CİBH) tedavisi dahil üzere yerli ahaliye mensup ergenlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı enformasyon hizmetlerine erişimini sağlayacak özel stratejiler geliştirmelidir. Komite, Taraf Devletlere, HIV/AIDS ve çocuk haklarıyla ilgili 3 sayılı Genel Yorumu (2003) ile ergen sağlığıyla ilgili 4 sayılı Genel Yorumunu (2003) bu amaçla dikkate almalarını tavsiye eder.²⁴

55. Taraf Devletlerden kimilerinde yerli ahaliye mensup çocuklar arasında intihar oranları yerli ahaliye mensup olmayan çocuklara göre önemli ölçüde daha yüksektir. Bu durumda Taraf Devletler önleyici politikalar geliştirip uygulamalı, ilgili toplulukların görüşlerini aldıktan sonra yerli ahaliye mensup çocukların zihin sağlığı için kültürel açıdan uygun ek

²⁰ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 25 (1, 2).

²¹ ÇHK, Engelli Çocukların Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 9, 2006.

²² ILO Sözleşmesi No. 169, madde 25 (3).

²³ Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, maddeler 24, 31.

²⁴ ÇHK, HIV/AIDS ve Çocuk Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 3, 2003 ve Ergen Sağlığı ile ilgili Genel Yorum No. 4, 2003.

finansal ve beşeri kaynaklar tahsis etmelidir. Temeldeki nedenlerin analizi ve giderilmesi için, Taraf Devlet yerli toplulukla diyalog kurup bunu sürdürmelidir.

Eğitim

(Sözleşme'nin 28, 29 ve 31. maddeleri)

56. Sözleşme'nin 29. maddesi, eğitimin amaçlarının, diğer amaçların yanı sıra tüm çocuklar için çocuğun kültürel kimliğine, diline ve değerlerine, farklı uygarlıklara saygıya yönlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer amaçlar arasında, çocuğun, özgür bir toplumda anlayış, barış, hoşgörü, cinsiyetlerin eşitliği; tüm halklar, etnik, ulusal ve dinsel gruplar, yerli ahaliye mensup olanlar arasında dostluk ruhu taşıyarak sorumlu bir yaşam için hazırlanması yer almaktadır. Eğitimin amaçları tüm çocuklar için eğitim için de geçerli olup Devletler tüm bunların müfredatta, eğitim materyallerinin içeriğinde, yöntemlerinde ve eğitim politikalarında yeterince yansıma bulmasını sağlamak durumundadırlar. Devletler, bu alanda daha ileri düzeyde rehberlik için Komite'nin eğitimin amaçlarıyla ilgili 1 sayılı Genel Yorumuna bakabilirler.²⁵

57. Yerli ahaliye mensup çocukların eğitimi, kendilerinin ve topluluklarının gelişimine katkıda bulunduğu gibi daha geniş anlamda topluma katılımlarına da yardımcı olur. Kaliteli eğitim, yerli ahaliye mensup çocukların gerek kendilerine gerekse topluluklarına yarar sağlayacak şekilde ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını kullanmalarını güvence altına alır. Dahası, kaliteli eğitim, çocukların medeni haklarından yararlanmalarını sağlayarak insan haklarının daha yetkin biçimde korunmasına yönelik politikaları etkilemelerine olanak tanır. Dolayısıyla, yerli ahaliye mensup çocukların eğitim hakkının yaşama geçirilmesi, yerli ahalinin güçlenmesi ve kendi geleceğini tayini açısından temel bir araçtır.

58. Eğitimin amaçlarının Sözleşme ile uyumlu olmasını sağlama açısından Taraf Devletler, Sözleşme'nin 2. maddesinde belirtildiği gibi çocukları ayrımcılığın her biçiminden koruma ve ırkçılığa karşı aktif mücadele verme sorumluluğunu taşırlar. Bu görev, yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda özellikle anlamlıdır. Bu yükümlülüğü fiilen yerine getirmek için Taraf Devletler, müfredatın, eğitim materyallerinin ve tarih ders kitaplarının, yerli ahalinin toplum ve kültürlerini adil, doğru ve bilgilendirici biçimde sunmasını sağlamalıdır.²⁶ Kültürel ve geleneksel giysilerin kısıtlanması gibi ayrımcı uygulamalara okul ortamlarında yer verilmemelidir.

59. Sözleşme'nin 28. maddesi, Taraf Devletlerin, ilköğretimin tüm çocuklar için eşit fırsat temelinde zorunlu ve erişilebilir olmasını sağlamalarını öngörür. Taraf Devletler, ayrıca ortaöğretimi ve mesleki eğitimi de tüm çocuklar için erişilebilir kılmaya özendirirler. Ancak, pratikte, yerli ahaliye mensup çocukların okula kaydolup devam etme olasılıkları diğer çocuklara göre daha düşük olduğu gibi, okul terk ve okumaz yazmazlık oranları da daha yüksektir. Yerli ahaliye mensup çocukların çoğu çeşitli nedenlerden dolayı eğitime daha az erişebilmektedir. Bu nedenler arasında eğitim tesislerinin ve öğretmenlerin yetersizliği, eğitimin doğrudan ve dolaylı masrafları ve 30. madde doğrultusunda kültürel açıdan

²⁵ ÇHK, Eğitimin Amaçları ile ilgili Genel Yorum No. 1, 2001.

²⁶ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 31, Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, madde 15.

uyarlanmış ve iki dilli müfredatın olmayışı da yer almaktadır. Dahası, yerli ahaliye mensup çocuklar okul ortamlarında ayrımcılık ve ırkçılıkla sıkça karşılaşmaktadır.

60. Yerli ahaliye mensup çocukların eğitim haklarından diğer çocuklarla eşit biçimde yararlanabilmeleri için, Taraf Devletler bunu sağlayacak bir dizi önlem almalıdırlar. Taraf Devletler, özel olarak yerli ahaliye mensup çocukların eğitime erişimlerini geliştirmeye yönelik özel hedefli finansal, maddi araç gereç ve beşeri kaynakları tahsis etmelidirler. ILO'nun 169 sayılı Sözleşmesi'nin 27. maddesinde de öngörüldüğü gibi, eğitim programları ve hizmetleri somut ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ilgili halklarla birlikte hazırlanıp uygulanmalıdır. Ayrıca, hükümetler, bu kurumların yetkili mercilerce ilgili halklara danışılarak oluşturulmuş asgari standartlara uyması koşuluyla, yerli ahalinin kendi eğitim kurum ve tesislerini kurma haklarını tanımalıdırlar.²⁷ Devletler, yerli toplulukların eğitimin değerini ve önemini, ayrıca okullaşmada topluluk desteğinin anlamını kavramaları için makul her tür çabayı göstermelidirler.

61. Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup çocukların yaşadıkları yerlerde, okulların kolay erişilebilir olmasını sağlamalıdırlar. Taraf Devletler, gerekiyorsa, eğitim amaçlarına yönelik olarak örneğin, radyo gibi iletişim araçlarının uzaktan öğretim (internet temelli) için kullanılmasını desteklemeli ve göçebe geleneklerini sürdüren yerli ahali için mobil okullar devreye sokmalıdır. Okul dönemleri, tarım faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönemler ve özel tören günlerinin yanı sıra, kültürel pratikleri de dikkate almalı ve bunlara göre uyarlanmalıdır. Taraf Devletler, başta kızlar olmak üzere yerli ahaliye mensup çocukların okullaşmasında caydırıcı olabileceğinden, yerli topluluklardan uzak yerlerdeki yatılı okullara ancak bunun gerektiği hallerde başvurmalıdır. Yatılı okullar, kültürel açıdan duyarlılık taşıyan standartlara uymalı ve düzenli olarak izlenmelidir. Ayrıca, kendi topluluklarının dışında yaşayan yerli ahaliye mensup çocukların kültürlerine, dillerine ve geleneklerine uygun ve bunlara saygılı bir eğitime erişimlerini sağlayacak çabalarda bulunulmalıdır.

62. Sözleşme'nin 30. maddesi yerli halka mensup çocuğun kendi dilini kullanma hakkını öngörmektedir. Bu hakkın yaşama geçmesi için, çocuğun kendi dilinde eğitimi şarttır. 169 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 28. maddesi yerli ahaliye mensup çocukların, ülkenin resmi dillerini iyi bilip öğrenme fırsatlarının yanı sıra kendi dillerinde okuyup yazma öğretilmeleri gerekliliğini teyit etmektedir.²⁸ İki dilli ve kültürler arası müfredat, yerli ahaliye mensup çocukların eğitimi açısından önemli ölçütlerdir. Yerli ahaliye mensup çocukların öğretmenleri mümkün olduğu ölçüde yerli topluluklardan gelmeli, kendilerine yeterli destek ve eğitim sağlanmalıdır.

63. Sözleşme'nin 31. maddesine atıfla Komite, spora, geleneksel oyunlara, beden eğitimine ve eğlence-dinlenme faaliyetlerine katılımın getireceği olumlu birçok sonucun altını çizerek ve Taraf Devletlere yerli ahaliye mensup çocukların da bu haklardan fiilen yararlanabilmelerinin sağlanması çağrısında bulunur.

---

²⁷ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 27.

²⁸ ILO Sözleşmesi No. 169, madde 28.

Özel koruma önlemleri
(Sözleşme'nin 22, 30, 38, 39, 40, 37 (b)-(d), 32-36 maddeleri)

Silahlı çatışma ortamlarındaki ve sığınmacı çocuklar

64. Komite, Taraf Devletlerce sunulan raporlara ilişkin periyodik değerlendirmelerinde, ülkedeki silahlı çatışma veya iç huzursuzluk durumlarında yerli ahaliye mensup çocukların özellikle güç durumda ve tehlikelere maruz oldukları sonucuna varmıştır. Yerli topluluklar çoğu kez doğal kaynakları rekabet konusu olan veya uzaklıkları nedeniyle devlet dışı silahlı grupların üs olarak seçtikleri yerlerde yaşamaktadır. Diğer durumlarda ise yerli toplulukların devletler arasında uyuşmazlık konusu olan sınırların civarında yaşadıkları görülmektedir.²⁹

65. Bu konumda olan yerli ahaliye mensup çocuklar, kendi topluluklarına yönelik saldırıların mağduru olma riski altında kalmışlardır ve bu durum halen sürmektedir. Bu saldırılar, ölüm, ırza tecavüz, zorla yerinden edilme, kayıp, vahşete tanık olma, aileden ve toplumdan ayrı düşme gibi sonuçlara yol açmaktadır. Silahlı güçlerin okulları hedef almaları yüzünden yerli ahaliye mensup çocuklar eğitime erişememektedir. Dahası, yerli ahaliye mensup çocuklar silahlı güçler ve gruplar tarafından silah altına alınmakta, kendi topluluklarına yönelik olanlar dahil başkalarına karşı şiddet uygulamaya zorlanmaktadır.

66. Sözleşme'nin 38. maddesine göre Taraf Devletlerin insancıl hukukun kurallarına uyma, sivil nüfusu koruma ve silahlı çatışmalardan etkilenen çocukları gözetme yükümlülükleri vardır. Taraf Devletler, karşılıklı hasımlıklarda yerli ahaliye mensup çocukların maruz kaldıkları risklere özellikle dikkat etmeli ve ilgili topluluklara danışarak alınabilecek önlemlerin azamisini almalıdırlar. Yerli ahalinin yaşadığı bölgelerde askeri faaliyetlerden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır. Komite bu konuda Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin 30. maddesini hatırlatmak ister.³⁰ Taraf Devletler, yerli ahaliye mensup 18 yaşından küçük çocukları askere almamalıdır. Taraf Devletlere, Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Almaları ile ilgili İhtiyari Bağlı Protokolü onaylayıp uygulamaya koymalarını tavsiye eder.

67. Silah altına alınıp silahlı çatışmalara dahil edilen yerli ahaliye mensup çocuklara, aileleri ve topluluklarıyla yeniden bütünleşmeleri için gerekli destek hizmetleri sağlanmalıdır. Sözleşme'nin 39. maddesi uyarınca Taraf Devletler, ihmale, istismara, işkenceye; zalimce, insanlık dışı veya küçültücü herhangi bir muameleye veya cezaya maruz kalmış, silahlı çatışmalarda yer almış çocukların fiziksel ve psikolojik anlamda iyileşmesini ve toplumla yeniden bütünleşmesini sağlayacak her tür önlemi almalıdırlar. Yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda bu işler, çocuğun kültürel ve dinsel kökeni planı dikkate alınarak yapılmalıdır.

68. Yerli ahaliye mensup olup yerlerinden olan veya sığınmacı durumundaki çocuklara özel önem verilmeli, kendilerine kültürel açıdan duyarlılık taşıyan insani yardımlar yapılmalıdır. Güvenli geri dönüş, toplu ve kişisel mülkün iadesi sağlanmalıdır.

²⁹ UNICEF Innocenti Digest No. 11, Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarının Güvence Altına Alınması, 2004, p. 13.

³⁰ Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi, A/RES/61/295, madde 30.

Ekonomik sömürü

69. Sözleşme'nin 32. maddesi, tüm çocukların ekonomik sömürüden; eğitimi açısından sakıncalı, sağlığı ve fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ve sosyal gelişimi açısından zararlı her tür işten korunmasını öngörür. Buna ek olarak 138 sayılı ILO Sözleşmesi (Asgari Yaş Sözleşmesi) ve 182 sayılı Sözleşme (En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Sözleşmesi), çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması gereken biçimleri ile yerli ahaliye mensup çocukların geçim, kimlik ve kültür becerilerini edindikleri kabul edilebilir işler arasındaki ayrımı ortaya koyacak parametreler içermektedir. Çocuk işçiliğinden kastedilen, çocuğu çocukluğundan, potansiyelinden ve saygınlığından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimine zarar veren işlerdir.³¹

70. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'de yer alan hükümler, çocukların yasa dışı uyuşturucu üretimi ve ticaretinde (madde 33), cinsel sömürüde (madde 34), çocuk kaçakçılığında (madde 35), silahlı çatışmalarda (madde 38) kullanılmasına atıfta bulunmaktadır. Bu hükümler, 182 sayılı ILO Sözleşmesi çerçevesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğiyle yakından ilişkilidir. Komite, derin bir kaygıyla belirtmek ister ki, yerli ahaliye mensup çocuklar yoksulluktan diğer çocuklara göre çok daha ağır biçimde etkilenmektedir ve kölelik, borç karşılığı çalıştırılma, kaçakçılık, ev işlerinde zorla çalıştırılma, silahlı çatışmalara itilme, fuhuş ve tehlikeli işler gibi çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine maruz kalma riskleri de diğerlerinden daha yüksektir.

71. Yerli ahaliye mensup çocukların sömürücü işlerde çalıştırılmalarının önlenmesi (diğer tüm çocuklar için olduğu gibi) çocuk işçiliği konusuna haklar temelinde yaklaşımı gerektirir ve bu konu eğitimin yaygınlaştırılmasıyla yakından ilişkilidir. Yerli topluluklar arasında çocukların sömürü amaçlı çalıştırılmalarının fiilen önlenmesi için Taraf Devletler eğitimin önündeki mevcut engelleri, yerli ahaliye mensup çocukların genel okul eğitimi ve mesleki eğitim alanındaki özel haklarını ve ihtiyaçlarını belirlemelidir. Bu da, eğitimin önemi ve yararları konusunda yerli topluluklar ve ana babalarla diyaloga girip sürdürmek üzere özel çabaları gerektirir. Sömürücü nitelikteki çocuk işçiliğine karşı mücadelede alınacak önlemler ayrıca çocuk sömürüsünün temel yapısal nedenlerinin analizini, veri toplanmasını ve önleyici programların hazırlanıp uygulanmasını öngörür. Taraf Devlet, yerli topluluklara ve çocuklara da danışarak, bu programlar için yeterli finansal ve beşeri kaynakları tahsis etmelidir.

Cinsel sömürü ve insan ticareti

72. 20. maddede yer alan hükümlerle birlikte düşünüldüğünde Sözleşme'nin 34 ve 35. maddeleri Taraf Devletlere çocukların cinsel sömürü ve istismardan; hangi amaçla olursa olsun yoldan çıkarılma, satış veya kaçakçılıktan korunmalarını sağlama çağrısında bulunmaktadır. Komite, toplulukları yoksulluk ve kentlere göç gibi olgularla etkilenen yerli ahaliye mensup çocukların cinsel sömürü ve ticaret mağdurları durumuna düşme risklerinin yüksek olmasından kaygılıdır. Genç kızlar, özellikle nüfus kayıtları olmayanlar bu alanda özellikle güç durumdadır. Yerli ahaliye mensup olanlar dahil tüm çocukların daha iyi korunabilmeleri için Taraf Devletler çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokolü onaylayıp uygulamaya koymalıdır.

³¹ ILO, Yerli ve Kabile Haklarında Çocuk İşçiliğine Karşı Mücadele Elkitabı, 2006, s. 9.

73. Devletler, çocuklar dahil yerli topluluklara danışarak, önleyici önlemler geliştirmeli ve bunların yaşama geçirilmesi için özel finansal ve beşeri kaynaklar tahsis etmelidir. Devletler bu önlemleri, ihlal örüntülerin belgelendirilmesine ve temeldeki nedenlerin analizine dayandırmalıdır.

Çocuk adaleti

74. Sözleşme'nin 37 ve 40. maddeleri, Devletin yargı sistemi kapsamındaki ve bu sistemle etkileşim içindeki çocukların haklarını güvence altına almaktadır. Komite kaygıyla belirtmek ister ki, yerli ahaliye mensup çocukların bu sistemler içinde maruz kaldıkları olumsuzluklar diğer çocuklara göre daha ağırdır ve bu olgunun kimi durumlarda adalet sisteminin ve/veya toplumun içine yerleşik sistemli ayrımcılıktan kaynaklandığı görülmektedir.³² Bu sorunun ele alınması açısından Komite Taraf Devletlerin dikkatini Sözleşme'nin 40 (3) maddesine çeker. Bu madde, Taraf Devletlerin, mümkün olan her durumda, ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürülen, bununla suçlanan veya böyle yaptığı tespit edilen çocukların durumunu normal yargı süreçleri dışında ele almalarını öngörür. Komite, ceza adaleti sistemi içindeki çocukların hakları ile ilgili 10 sayılı Genel Yorumunda (2007) ve sonuç gözlemlerinde, çocuğun tutuklanmasının, göz altına alınmasının veya hapse konulmasının ancak en son çare olarak başvurulabilecek yollar olarak görülmesi gerektiğini ısrarla belirtmiştir.³³

75. Taraf Devletler, bunlar Sözleşme'de yer alan haklara uygun oldukları, özellikle çocuğun yüksek yararını gözettikleri sürece, yerli ahalinin geleneksel onarıcı sistemlerini hazırlayıp uygulamalarını desteklemek üzere gerekli tüm önlemleri almalıdırlar.³⁴ Komite bu bağlamda Taraf Devletlerin dikkatini, çocuk suçluluğunun önlenmesine yönelik topluluk programlarını özendiren bir belge olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi Kılavuzlarına çekmek ister.³⁵ Taraf Devletler, yerli ahaliye danışarak, yerli ahaliye mensup çocukların, ailelerinin ve topluluklarının ihtiyaçlarını ve kültürünü dikkate alan topluluk temelli politikaları, programları ve hizmetleri geliştirmeye yönelik çabaları desteklemelidir. Devletler, yerli ahali tarafından geliştirilip uygulananlar dahil olmak üzere, çocuk adaleti sistemlerine yeterli kaynakları tahsis etmelidirler.

76. Taraf Devletlere, Sözleşme'nin 12. maddesi uyarınca, kendilerini etkileyen her tür yargı veya ceza kovuşturmasında çocuklara doğrudan veya temsilcileri aracılığıyla kendilerini ifade etme fırsatı tanımaları gerektiğini hatırlatır. Yerli ahaliye mensup çocuklar söz konusu olduğunda Taraf Devletler, gerektiğinde ücretsiz tercüman ve kültürel açıdan duyarlı şekillerde hukuksal yardım sağlanması için gerekli önlemleri almalıdırlar.

77. Yasaların uygulanmasıyla görevli olanlar ve yargıdakiler, Sözleşme'nin ve İhtiyari Protokollerinin içeriği ve anlamı konusunda gerekli eğitimi almalıdırlar. Yerli ahaliye mensup çocuklar ve diğer özel gruplara yönelik özel koruma önlemlerinin gerekliliği de bu eğitimin bir parçası olmalıdır.³⁶

³² CHK, Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 1, 2007, parag. 6.

³³ Ibid. parag. 23.

³⁴ Yerli Halklara Mensup Çocukların Hakları ile ilgili Genel Görüşme Günü'nde CHK Tavsiyeleri, 2003, parag. 13.

³⁵ Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine Yönelik Birleşmiş Milletler Kılavuzları, "Riyad Kılavuzları", 1990.

³⁶ CHK, Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları ile ilgili Genel Yorum No. 1, 2007, parag. 97.

Taraf Devletlerin yükümlülükleri ve Sözleşme'nin izlenip uygulanması

78. Komite, Taraf Devletlere, Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin onaylanmasının kendilerine egemenlik alanları içindeki tüm çocuklar için tüm hakların yaşama geçirilmesi yükümlülüğünü getirdiğini hatırlatır. Saygı gösterme ve koruma görevi, Taraf Devletlerden her biri için, yerli ahaliye mensup çocukların haklarını kullanmalarının, yasama, yargı ve idare alanından gelebilecek veya Taraf Devlet içindeki herhangi bir birim veya kişiden kaynaklanabilecek olumsuzluklara karşı tam olarak korunmasını sağlama anlamına gelir.

79. Sözleşme'nin 3. maddesi Taraf Devletlerin çocuklarla ilgili her tür işlemde çocuğun yüksek yararının birinci derecede gözetmelerini öngörmektedir. Sözleşme'nin 4. maddesi ise Taraf Devletlerin ellerindeki kaynakların azamisi ölçüsünde Sözleşme'nin uygulanmasını sağlayacak önlemler almaları yönündedir. Madde 42'ye göre Taraf Devletler ayrıca çocuklara ve yetişkinlere Sözleşme'nin ilkeleri ve hükümleri ile ilgili bilgi vermek durumundadır.

80. Taraf Devletler, Sözleşme'de yerli ahaliye mensup çocuklar için öngörülen hakları etkili biçimde yaşama geçirme açısından, Sözleşme ile uyumlu gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdırlar. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarını yerli ahaliye mensup olmayan çocuklarla eşit temelde kullanabilmelerini sağlamak için bir dizi alanda yeterli kaynaklar tahsis edilmeli ve özel önlemler alınmalıdır. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarının yaşama ne ölçüde geçirilebildiğini gösterecek verilerin toplanıp ayrıştırılması, ilgili göstergelerin geliştirilmesi için ek çabalarda bulunulmalıdır. Politika geliştirme ve program hazırlama çalışmalarının kültürel açıdan duyarlı biçimde yürüyebilmesi için Taraf Devletler yerli topluluklarla, yerli ahaliye mensup çocuklarla doğrudan temasa geçmelidirler. Yerli ahaliye mensup çocuklarla birlikte çalışan profesyoneller, çocuk haklarının kültürel yönlerinin nasıl dikkate alınacağı konusunda eğitimden geçirilmelidir.

81. Komite, uygulanabildiği durumlarda Taraf Devletlere, yerli ahaliye mensup çocukların haklarının yaşama geçirilmesine ve bu yönde alınan önlemlere ilişkin bilgileri Komite'ye sundukları raporlara daha iyi biçimde içselleştirmeleri çağrısında bulunur. Bunun yanı sıra Komite Taraf Devletlerden, izleme süreçlerine aktif biçimde katılabilmeleri açısından, Sözleşme, İhtiyari Protokolleri ve rapor süreçleri ile ilgili bilgileri tercüme ederek yerli topluluklar ve çocuklar arasında yaygınlaştırma çabalarını güçlendirmelerini talep eder. Ayrıca, yerli topluluklar, çocuklarının haklarının ne ölçüde yaşama geçtiğini değerlendirmede bir fırsat olarak Sözleşme'den yararlanmalıdırlar.

82. Son olarak Komite Taraf Devletleri, gerek Sözleşme gerekse 169 sayılı ILO Sözleşmesi ile Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi gibi ilgili diğer standartlar temelinde yerli ahaliye mensup çocuklara yönelik haklar temelli yaklaşımı benimsemeye çağırır. Yerli ahaliye mensup çocukların haklarının uygulanmasını etkili biçimde izlemek açısından, Taraf Devletler yerli topluluklarla doğrudan işbirliğini güçlendirmeli ve gerekiyorsa bunun için Birleşmiş Milletler kuruluşları dahil uluslararası kuruluşlarla teknik işbirliğine gitmelidir. Yerli ahaliye mensup çocukların güçlendirilmesi ve bu çocukların kültür, din ve dil alanlarındaki haklarından fiilen yararlanabilmeleri, insan hakları alanındaki yükümlülüklerini yerine getiren, kültürel çeşitliliğe sahip, ancak uyumlu bir Devletin vazgeçilmez temelidir.

**BİRLEŞMİŞ
MİLLETLER**

CRC

**Çocuk Haklarına
dair
Sözleşme**

Dağıtım
GENEL

CRC/C/GC/12
1 Temmuz 2009

Aslı: İNGİLİZCE
**İLERİ, REDAKTE EDİLMEMİŞ
VERSİYON**

ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ
Elli birinci oturum
Cenevre, 25 Mayıs-12 Haziran 2009

GENEL YORUM No. 12 (2009)
Çocuğun katılım hakkı

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	3
II. HEDEFLER	4
III. KATILIM HAKKI: BİREY OLARAK ÇOCUĞUN ve GRUP OLARAK ÇOCUKLARIN HAKKI	5
A. Hukuki analiz	5
1. Madde 12'nin kelimesi kelimesine analizi	6
(a) Madde 12, 1. Paragraf	6
(i) "Temin edecektir"	6
(ii) "Kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip"	6
(iii) "Bu görüşleri özgürce ifade etme hakkı"	7
(iv) "Çocuğu etkileyen her türlü meselede"	8
(v) "Çocuğun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilmesi"	8
(b) Madde 12, Paragraf 2	9
(i) "Çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işleme katılım" hakkı	9
(ii) "Doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla"	9
(iii) "Ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde"	10
2. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için adımlar	10
(a) Hazırlık	10
(b) İfade Verme	11
(c) Çocuğun kapasitesinin değerlendirilmesi	11
(d) Çocuğun görüşlerine verilen ağırlık hakkında bilgilendirme (geri bildirim)	11
(e) Şikayetler, çareler ve telafiler	11
3. Taraf Devletlerin yükümlülükleri	12
(a) Taraf Devletlerin temel yükümlülükleri	12
(b) Adli ve idari işlemlerle ilgili özel yükümlülükler	13
(i) Çocuğun adli işlemlerde kendini ifade hakkı	13
Boşanma ve ayrılık	13
Anne babadan ayrılma ve alternatif bakım	13
Evlad edinme ve İslam yasalarına göre kefalet	13
(ii) Çocuğun cezai adli işlemlerde katılım hakkı	14
Suça itilen çocuk	14
Çocuk madur ve çocuk şahit	14
(iii) Çocuğun idari işlemlerde katılım hakkı	15
B. Katılım hakkı ve Sözleşme'nin diğer hükümleri ile bağlantıları	15
1. Madde 12 ve Madde 3	15
2. Madde 12, Madde 2 ve Madde 6	16
3. Madde 12, Madde 13 ve Madde 17	17
4. Madde 12 ve Madde 5	18
5. Madde 12 ve genel olarak çocuk haklarının uygulanması	18
C. Katılım hakkının farklı ortamlar ve durumlarda uygulanması	19
1. Ailede	19
2. Alternatif bakımda	20
3. Tıbbi bakımda	21
4. Eğitimde ve okulda	22
5. Oyun, dinlenme, spor ve kültürel etkinliklerde	23
6. İşyerinde	23
7. Şiddet durumlarında	24
8. Önleme stratejilerinin geliştirilmesinde	24
9. Göçmenlik ve sığınma işlemlerinde	25
10. Acil durumlarda	25
11. Ulusal ve uluslararası ortamlarda	26
D. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için temel şartlar	27
E. Sonuçlar	28

ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI

Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 12. Maddesi aşağıdakileri kapsar:

“1. Taraf Devletler kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip çocuğun bu görüşleri çocuğu etkileyen her türlü meselede özgürce ifade etme hakkını temin edecek, çocuğun görüşlerine, yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilecektir.

2. Bu amaçla, çocuğun, özellikle çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işlemde, doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla, ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde, kendini ifade etme fırsatı sağlanacaktır.

I. GİRİŞ

1. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin (Sözleşme) 12. Maddesi, başka insan hakları antlaşmalarında yer almayan benzersiz bir hükümdür; bir yandan yetişkinlerin sahip olduğu tam özerkliğe sahip olmayan, öte yandan da hakların öznelere olan çocukların yasal ve sosyal statülerini ele alır. 1. Paragraf, kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip her çocuğa bu görüşleri çocuğu etkileyen her türlü meselede özgürce ifade etme hakkını ve çocuğun görüşlerine onun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlığın verilmesini öngörür. 2. Paragraf, çocuğa özellikle kendisini etkileyen her türlü adli veya idari işlemlerde kendilerini ifade etme hakkının olduğunu belirtir.

2. Tüm çocukların kendini ifade etme ve düşüncelerinin dikkate alınma hakkı, Sözleşme'nin temel değerlerinden birini teşkil eder. Çocuk Hakları Komitesi (Komite), ayırım görmeme, yaşam ve gelişim ile çocuğun yüksek yararının öncelikli düşünülmesi hakları ile birlikte 12. Madde'yi Sözleşme'nin dört genel ilkesinden biri olarak belirlemiş olup, bu maddenin yalnızca bir hak tesis etmediğini, aynı zamanda diğer tüm hakların yorumlanması ve uygulanmasında da dikkate alınması gerekliliğini vurgular.

3. Sözleşme'nin 1989 yılında kabulünden bu yana, 12. Madde'nin uygulanmasını desteklemek için mevzuat, politika ve metodoloji geliştirilmesinde, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde önemli ilerleme kaydedilmiştir. 12. Madde'nin metninde yer almamasına rağmen, son yıllarda geniş olarak “katılım” şeklinde kavramsallaştırılan, yaygın bir uygulama ortaya çıkmıştır. Bu terim evrilmiş ve çocukların kendi görüşlerinin ve yetişkinlerin görüşlerinin nasıl dikkate alındığını ve süreçlerin sonucunu nasıl şekillendirdiğini öğrenebildikleri, çocuklar ve yetişkinler arasında bilgi paylaşımı ve diyalog dahil olmak üzere devam eden süreçleri tanımlamak için günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

4. Taraf Devletler, 2002 yılındaki Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun yirmi yedinci Çocuk Özel Oturumu'nda, 12. madde'nin uygulanmasının gerçekleştirilmesi hususundaki taahhütlerini yeniden teyit etmiştir.¹ Ancak, Komite, dünyadaki çoğu toplumda, çocuğun kendini etkileyen çok çeşitli konularda görüşünü ifade etme hakkının uygulanmasının ve bu görüşlerin gerektiği şekilde dikkate alınmasının birçok uzun soluklu uygulama ve tutumun yanısıra siyasi ve ekonomik engellerle engellenmeye devam ettiğini de kaydetmektedir. Birçok çocuk zorluklarla karşılaşırken, Komite özellikle genç kızlar ve erkekler ile, dışlanmış ve dezavantajlı

---

¹ BM Genel Kurul tarafından 2002 yılında kabul edilen S-27/2 sayı ve “Çocuklar için uygun bir dünya” adlı karar.

gruplara ait çocuklar da dahil olmak üzere, belli çocuk gruplarının bu hakkın gerçekleştirilmesinde özel engellerle karşılaştığını kabul etmektedir. Ayrıca mevcut birçok uygulamanın kalitesi hakkında Komite'nin endişeleri devam etmektedir. Dolayısıyla, 12. Madde'nin neyi içerdiğinin ve bu maddenin bütün çocuklar için tam anlamıyla nasıl uygulanacağını daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

5. 2006 yılında, Komite, Madde 12'nin anlam ve önemini, diğer maddeler ile bağlantılarını ve boşlukları, iyi uygulamaları ve bu hakkın daha fazla kullanılmasını sağlamaya yönelik ele alınması gereken öncelikli konuları keşfetmek için bir günlük bir genel görüşme gerçekleştirmiştir.² Bu Genel Yorum, çocuklar da dahil, o gün yapılan bilgi alışverişlerinden, Taraf Devletlerin raporlarının gözden geçirilmesi ile Komitenin elde ettiği tecrübeden ve Madde 12'de yer alan hakkın hükümetler, hükümet-dışı kuruluşlar (HDKlar), topluluk kuruluşları, kalkınma ajansları ve çocukların kendileri tarafından uygulamaya geçirilmesi hususundaki çok önemli uzmanlık ve deneyimden ortaya çıkmıştır.

6. Bu Genel Yorum'da önce 12. Madde'nin iki paragrafının hukuki bir analizi sunulacak, daha sonra da özellikle adli ve idari işlemler dahil olmak üzere bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek için nelerin gerektiği açıklanacaktır (Kısım A). Kısım B'de Madde 12'nin Sözleşme'nin diğer üç genel ilkesi ile bağlantısı ve diğer maddeler ile ilişkisi ele alınacaktır. Kısım C'de çocuğun farklı durumlarda ve ortamlarda kendini ifade etme hakkının şartları ve etkisi açıklanacaktır. Kısım D'de bu hakkın uygulanması için temel şartlar ve Kısım E'de de varılan sonuçlar belirtilmektedir.

7. Komite, Taraf Devletlerin bu Genel Yorum'u devlet yapıları ve idari yapılar ile çocuklara ve sivil topluma geniş biçimde yaymasını tavsiye eder. Bu, Genel Yorum'un ilgili dillere tercüme edilmesini, çocukların seviyesine uygun versiyonlarının hazırlanmasını, ileriye dönük yansımalarının ve en iyi nasıl uygulanacağını tartışılması için çalıştaylar ve seminerler gerçekleştirilmesini ve çocuklar için ve çocuklarla çalışan tüm profesyonellerin eğitimlerine dahil edilmesini gerektirecektir.

II. HEDEFLER

8. Genel Yorum'un genel hedefi, Madde 12'nin etkin bir şekilde uygulanmasında Taraf Devletlerin desteklenmesidir. Bunun için aşağıdakiler hedeflenmektedir:

- Madde 12'nin anlamını ve hükümetler, paydaşlar, HDKlar ve genel olarak toplum açısından ortaya çıkaracağı sonuçların anlaşılmasını sağlamak;
- Madde 12'nin tam olarak uygulanmasını sağlamak için mevzuat, politika ve uygulamaların kapsamını hazırlamak;
- Komite'nin izleme tecrübesinden faydalanarak 12. Madde'nin uygulanmasındaki olumlu yaklaşımları vurgulamak;
- Çocukları etkileyen her türlü meselede onların görüşlerine gerekli yasal itibarın verilmesini sağlayacak uygun yöntemler için koşullar önermek.

---

² 2006'daki çocuğun katılım hakkı ile ilgili genel münazara gününün tavsiyelerine şu adresten ulaşabilirsiniz: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc

III. KATILIM HAKKI: BİREY OLARAK ÇOCUĞUN ve GRUP OLARAK ÇOCUKLARIN HAKKI

9. Genel Yorum, Komite'nin bir birey olarak çocuğun ve grup olarak çocukların bir hakkı (örneğin, bir okulun bir sınıfını oluşturan çocuklar, bir mahalledeki çocuklar, bir ülkenin çocukları, engelli çocuklar veya kız çocuklar) katılım hakkı arasında yaptığı ayrıma göre yapılandırılmıştır. Sözleşme'nin Taraf Devletlerin çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre kendini ifade etme hakkını temin etmesini öngörmesi hasebiyle, bu ayırım yerinde yapılmış bir ayırımdır (Madde 12'nin 1. ve 2. paragraflarının aşağıdaki hukuki analizine bakınız).

10. Çocukların yaş ve olgunluk düzeyleri, bir çocuğun ya da bir grup çocuğun görüşleri alındığında anlaşılabilir. Söz konusu grup bir aile, bir okulun sınıfı veya belli bir mahallenin sakinleri gibi devamlı bir yapının bir bileşeni olduğunda çocuğun yaşını ve olgunluğunu değerlendirme görevi daha kolay, ancak çocuklar kendilerini toplu olarak ifade ettiklerinde daha zor olur. Yaş ve olgunluğu değerlendirmede zorluklarla karşılaşıldığında dahi Taraf Devletler çocukları dinlenilecek bir grup olarak düşünmelidir ve Komite, Taraf Devletlerin toplu olarak konuşan çocukları dinlemek ve görüşlerini almak için ellerinden gelen tüm çabayı göstermelerini şiddetle tavsiye eder.

11. Taraf Devletler çocuğun özgür bir düşünce oluşturmasını teşvik etmeli ve çocuğun katılım hakkını kullanmasına olanak tanıyan bir ortam sağlamalıdır.

12. Çocuklar tarafından ifade edilen görüşler konu ile ilgili bakış açıları ve deneyim katabilir; bunlar karar verme süreçlerinde, politika belirlemede, yasaların hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır.

13. Bu süreçlere genellikle katılım adı verilir. Çocuğun veya çocukların kendilerini ifade etme hakkını kullanması, bu süreçlerin temel bir unsurudur. Katılım kavramı, çocukların süreçlere dahil edilmesinin yalnızca o ana mahsus bir şey olmayıp, yaşamları boyunca çocukların kendileri ve yetişkinler arasında, çocuklarla ilgili bir takım politikalar, programlar ve tedbirler geliştirilirken bir başlangıç noktası olması gerektiğine vurgu yapar.

14. Genel Yorum Kısım A'da (Hukuki analiz), Komite, bir birey olarak çocuğun katılım hakkını ele almaktadır. Kısım C'de (Katılım hakkının farklı ortamlar ve durumlarda uygulanması), Komite, hem bir birey olarak çocuğun hem de bir grup olarak çocukların katılım hakkını ele almaktadır.

A. Hukuki analiz

15. Sözleşme'nin 12. Maddesi her çocuğun kendisini etkileyen her meselede görüşlerini özgürce ifade etme hakkını ve çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre bu görüşlere gereken ağırlığın verilmesi müteakip hakkını tesis eder. Bu hak Taraf Devletlere bu hakkı tanıma ve çocuğun görüşlerini dinleyerek ve bu görüşlere gerekli ağırlığı vererek

uygulanmasını sağlama hususunda açık bir hukuki yükümlülük getirir. Bu yükümlülük, Taraf Devletlerin kendi adli sistemleri ile ilgili olarak bu hakkı doğrudan teminat altına almalarını ya da bu hakkın çocuk tarafından tam olarak kullanılabilmesi için yasaları kabul etmelerini veya gözden geçirip değiştirmelerini gerektirir.

16. Ancak çocuk bu hakkı kullanmama hakkına sahiptir. Görüşlerini ifade etmek çocuk için bir yükümlülük değil, bir tercihtir. Taraf Devletlerin çocuğun kendi yararı lehine bir karar vermesi için gerekli tüm bilgileri ve tavsiyeleri almasını temin etmeleri gerekir.

17. Genel bir ilke olarak Madde 12, Taraf Devletlerin Sözleşme’de yer alan tüm diğer hakların yorumlanması ve uygulanmasının Madde 12 rehberliğinde gerçekleştirilmesini temin etmeye çalışmalıdır.³

18. Madde 12, çocuğun sadece mağduriyetinden (koruma) veya yetişkinlere bağımlılığından (destek) türetilmiş haklar değil, yaşamı üzerinde etkisi olan haklara da sahip olduğunu beyan eder.⁴ Sözleşme, çocuğu hakların bir öznesi olarak kabul eder, ve bu uluslararası belgenin Taraf Devletler tarafından evrensel yakın düzeyde onaylanmış olması, Madde 12’de açık bir şekilde ifade edildiği üzere, çocuğun bu statüsünü vurgular.

1. Madde 12’nin kelimesi kelimesine analizi

(a) Madde 12, 1. Paragraf

(i) “*Temin edecektir*”

19. Madde 12, 1. Paragrafta Taraf Devletlerin çocuğun görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını “temin edeceğini” öngörmektedir. “Temin edecektir” ifadesi, özel ağırlığı olan hukuki bir terim olup Taraf Devletlerin takdirine hiçbir yer bırakmamaktadır. Buna göre, Taraf Devletlerin bu hakkı, tüm çocukların yararına tam olarak uygulaması için gerekli tedbirlerin alınması bakımından kesin bir yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük, kendisini etkileyen tüm meselelerde çocuğun görüşlerini talep etmek ve bu görüşlere gerekli ağırlığı vermek için gerekli mekanizmaların mevcudiyetini sağlamak amacıyla iki unsur içerir.

(ii) “*Kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip*”

20. Taraf Devletler “kendi görüşlerini oluşturma kabiliyetine sahip” her çocuğun katılım hakkını temin edecektir. Bu ifade bir sınırlama olarak değil, Taraf Devletlerin mümkün olduğu ölçüde çocuğun özerk bir görüş oluşturma kapasitesini değerlendirmeleri için bir yükümlülük olarak görülmelidir. Bu, Taraf Devletlerin çocuğun kendi görüşlerini ifade etme yeteneğine sahip olmadığı varsayımı ile işe başlayamayacağı anlamına gelir. Aksine, Taraf Devletler çocuğun kendi görüşlerini oluşturma kapasitesine sahip olduğunu varsaymalı ve çocuğun bunları ifade etme hakkına sahip olduğunu da kabul etmelidir; önce kapasitesini kanıtlamak çocuğa düşmez.

21. Komite, Madde 12’nin çocuğun kendi görüşlerini ifade etmesi hakkı için hiçbir yaş sınırı getirmediğini vurgular ve Taraf Devletlerin çocuğun kendisini etkileyen bütün meselelerde kendini ifade etme hakkını yasa ile veya uygulamada sınırlandıracak yaş sınırları getirmelerini istemez. Bu bakımdan, Komite, aşağıdakileri vurgular:

³ Komitenin Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum’una (2003) (CRC/GC/2003/5) bakınız.

⁴ Sözleşme yaygın olarak şu üç kavramla anılır: destek, koruma ve katılım.

- Birincisi 2004 yılında gerçekleştirilen erken çocukluk dönemin çocuk haklarının uygulanması hakkında yapılan Genel Görüşme gününü izleyen tavsiyelerinde, Komite hak sahibi olarak çocuk kavramının “yaşamının ilk günlerinden itibaren çocuğun günlük hayatına bağlı” olduğunu vurgulamıştır.⁵ Araştırmalar çocuğun kendini söz ile ifade edemeyebildiği, çok küçük yaşında bile görüş oluşturabildiğini göstermektedir.⁶ Sonuç olarak, Madde 12'nin tam olarak uygulanması, için küçük çocuklara kendi anlayışlarını, tercihlerini ve seçimlerini sergiledikleri, oyun, vücut dili, yüz ifadeleri ile çizim ve boyama dahil, sözsüz iletişim biçimlerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesini gerektirir;
- İkincisi, çocuğun kendisini etkileyen meselenin tüm yönleri ile ilgili kapsamlı bilgi sahibi olması gerekli değildir, ancak çocuğun söz konusu meseleyle ilişkin olarak kendi görüşlerini uygun bir biçimde oluşturabilmesi için yeterli anlayış sahibi olması gereklidir;
- Üçüncüsü, Taraf Devletler görüşlerini duyurmada zorluklar yaşayan çocuklar için bu hakkın uygulanmasını sağlama yükümlülüğü altındadır. Örneğin, engelli çocuklar görüşlerini ifade etmelerini kolaylaştırmak için gerekli her türlü iletişim biçimi ile donatılmalı ve bunları kullanmalarına olanak tanınmalıdır. Ayrıca azınlık, yerli ve göçmen çocukların ve çoğunluğun dilini konuşmayan diğer çocukların görüşlerini ifade etme hakkının tanınması için çaba gösterilmelidir;
- Son olarak, Taraf Devletler, özellikle çok küçük çocukları içeren durumlarda veya çocuğun bir cürüm, cinsel istismar, şiddet veya diğer kötü muamele biçimlerinin kurbanı olduğu durumlarda, bu hakkın düşüncesiz bir uygulamasının potansiyel olumsuz sonuçlarının farkında olmalıdır. Taraf Devletler, katılım hakkının çocuğun tam korunmasını temin ederek kullanılmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

(iii) “Bu görüşleri özgürce ifade etme hakkı”

22. Çocuk, “bu görüşleri özgürce ifade etme” hakkına sahiptir. “Özgürce” ifadesi, çocuğun görüşlerini herhangi bir baskıya maruz kalmadan ifade edebileceği katılım hakkını kullanmak isteyip istemediğini tercih edebileceği anlamına gelir. “Özgürce” ifadesi, aynı zamanda çocuğun manipüle edilmemesi ve uygunsuz etki veya baskıya maruz bırakılmaması gerektiği anlamına da gelir. “Özgürce” ifadesi ayrıca içsel olarak çocuğun “kendini” perspektifi ile ilgilidir: çocuk, başkalarının görüşlerini değil, kendi görüşlerini ifade etme hakkına sahiptir.

23. Taraf Devletler çocuğun bireysel ve sosyal durumu ve çocuğun kendine saygı duyulduğunu hissettiği ve görüşlerini özgürce ifade ederken kendini güvende hissettiği bir ortama tekabül eden görüşlerin ifade edilmesi için gerekli koşulları sağlamalıdır.

24. Eğer ortada ciddi sarsıcı durumlar var ise çocuklarla gereğinden fazla görüşme yapılmaması gerektiğini vurgular. Çocuğun “kendini düşüncelerini ifade etmesi”, çocuk üzerinde travmatik bir etkisi olabilecek, zor bir süreçtir.

⁵ CRC/C/GC/7/Rev. 1, paragraf 14.

⁶ Karşılaştırınız: Lansdown G., “The evolving capacities of the child” (Çocuğun gelişen kapasiteleri), Innocenti Research Centre, UNICEF/Save the Children, Floransa (2005).

25. Çocuğun kendi görüşlerini ifade etme hakkını tam manasıyla uygulamak için çocuğun, meselenin ne olduğu, bununla ilgili olarak ne gibi kararların alınabileceği ve bunun sonuçlarının ne olabileceği konusunda, onun ifadesini almakla yükümlü kişiler, ana-babası, ya da vasisi tarafından aydınlatılması gereklidir., Çocuk ayrıca görüşlerini ifade etmesi istenecek şartlar hakkında da bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirilme hakkı elzemdir, çünkü bu çocuğun aydınlanmış kararlarının ön koşuludur.

(iv) “Çocuğu etkileyen her türlü meselede”

26. Taraf Devletler, çocuğun kendini “etkileyen her meselede” görüşlerini ifade edebilmesini garanti altına almalıdır.. Bu görüş, bu hakkın ikinci bir niteliğini temsil eder: eğer söz konusu mesele çocuğu etkiliyorsa çocuğun fikrine başvurulmalıdır.. Bu temel koşula saygı gösterilmeli ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmalıdır.

27. Sözleşme’ nin metnini hazırlayan, İnsan Hakları Komisyonu tarafından kurulan Açık Uçlu Çalışma Grubu, bu meseleleri çocuğun veya çocukların görüşlerinin mütalaasını kısıtlayan bir liste ile sınırlama yönündeki bir teklifi reddetmiştir. Bunun yerine, çocuğun kendini ifade etme hakkının “çocuğu etkileyen tüm meselelere” atıfta bulunmasına karar verilmiştir. Komite, mütalaa edilen meselenin çocukları etkilediğinin açık olmasına ve çocukların da bu mesele ile ilgili görüşlerini ifade edebilecek olmasına rağmen, çoğu zaman çocuklara kendilerini ifade etme hakkının tanınmamasından endişelidir. Komite, “meseleler”in Sözleşmede açıkça bahsedilmeyen konuları da kapsayan, geniş bir tanımını desteklerken hiçbir genel siyasi yetkinin amaçlanmadığına açıklık getirmek için eklenen “çocuğu etkileyen” tabirini de kabul eder. Ancak, Dünya Çocuk Zirvesi de dahil olmak üzere uygulama, çocuğu ve çocukları etkileyen meselelerin geniş bir yorumunun çocukları topluluklarının ve toplumlarının sosyal süreçlerine dahil etmeye yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu yüzden, Taraf Devletler çocukların perspektifinin çözümlerin kalitesini arttırabileceği her durumda çocukların görüşlerini dikkatli bir biçimde dinlemelidir.

(v) “Çocuğun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilmesi”

28. Çocuğun görüşlerine “çocuğun yaşı ve olgunluğuna uygun olarak gerekli ağırlık verilmelidir”. Bu ifade çocuğun kapasitesi ile ilgilidir ve çocuğun kapasitesi, çocuğun görüşlerine gerekli ağırlık verilmesi veya çocuğa onun bu görüşlerinin sürecin sonucunu ne şekilde etkilediğinin iletilmesi için değerlendirilmelidir. Madde 12’de çocuğun sadece ifade ettiklerinin yeterli olmadığı, çocuk kendi görüşlerini oluşturabilecek durumda olduğunda çocuğun görüşlerinin ciddi bir şekilde dikkate alınması gerektiği öngörülmektedir.

29. Çocuğun yaşına ve olgunluğuna uygun olarak düşüncelerine gerekli ağırlığın verilmesini öngörerek, Madde 12, tek başına yaşın çocuğun görüşlerinin önemini belirleyemeyeceğine açıklık getirir. Çocukların anlayış düzeyleri, biyolojik yaşları ile eşit oranda bağlantılı değildir. Araştırmalar bilgi, deneyim, ortam, sosyal ve kültürel beklentiler ve destek düzeylerinin hepsinin çocuğun görüş oluşturma kapasitelerinin gelişimine katkıda bulunduğunu göstermiştir. Bu nedenle, çocuğun görüşleri vaka bazında değerlendirilmelidir.

30. Olgunluk, belli bir meselenin getireceklerini anlama ve değerlendirme kabiliyeti anlamında kullanılır ve bunun için çocuğun bireysel kapasitesini belirlerken dikkate alınmalıdır. Olgunluğu tanımlamak zordur; 12. Madde bağlamında ise, çocuğun meseleler hakkındaki görüşlerini makul ve bağımsız bir şekilde ifade etme kapasitesidir. Meselenin çocuk üzerindeki etkisi de dikkate alınmalıdır. Sonucun çocuğun hayatı üzerindeki etkisi ne kadar büyük olursa, o çocuğun olgunluğunun uygun değerlendirilmesi de o kadar ilgilidir.

31. Bu bağlamda çocuğun gelişen kapasiteleri kavramı, anne babanın yönlendirmesi ve rehberliği de mütalaa edilmelidir (aşağıdaki paragraf 84 ve Kısım C'ye bakınız).

(b) Madde 12, Paragraf 2

(i) “Çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işleme katılım” hakkı

32. Madde 12, paragraf 2’de özellikle “çocuğu etkileyen her türlü adli ve idari işlemden” ona kendini ifade etme fırsatlarının sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Komite, bu hükmün sınırlama olmaksızın, örneğin anne babanın ayrılması, velayet, bakım ve evlat edinme, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, fiziksel veya psikolojik şiddet, cinsel istismar veya diğer suçların kurbanı çocuklar, tıbbi bakım, sosyal güvenlik, refakatsiz çocuklar, sığınmacı ve mülteci çocuklar ile silahlı çatışma ve diğer acil durumların madurları dahil, çocuğu etkileyen tüm ilgili adli işlemler için geçerli olduğunu vurgular. Tipik idari işlemler örneğin çocukların eğitimi, sağlık, çevre, yaşam koşulları veya korunması ile ilgili kararları içerir. Her iki tür işlem de arabuluculuk ve tahkim gibi alternatif anlaşmazlık çözüm mekanizmalarını içerebilir.

33. Çocuğun katılım hakkı hem okulda kötü muamele ile ilgili şikayetler, okuldan dışlanmaya karşı itirazlar gibi çocuk tarafından başlatılan işlemler hem de anne babanın ayrılması veya evlat edinme gibi başkaları tarafından başlatılıp çocuğu etkileyen işlemler için geçerlidir. Taraf Devletlerin adli veya idari işlemlerdeki karar vericilerin çocuğun görüşlerine verilen önemin ve çocuk için sonuçlarının derecesini açıklamasını gerektiren mevzuat tedbirleri alması teşvik edilir.

34. Ortamın tehditkar, düşmanca, duyarsız olduğu veya çocuğun yaşına göre uygun olmadığı durumlarda çocuk sesini etkin bir şekilde duyuramaz.. Bu nedenle, kovuşturmalar hem erişilebilir hem de çocuklar için uygun olmalıdır. Ayrıca çocuk dostu bilgilerin, kendini savunabilme için yeterli desteğin, uygun eğitim almış personelin, mahkeme salonlarının tasarımının, hakim ve avukatlarının giyiminin, görüntü ekranlarının ve ayrı bekleme salonlarının sağlanması ve sunulmasına özel önem verilmelidir.

(ii) “Doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla”

35. Çocuk ifade vermeye karar verdikten sonra, bunun nasıl yapılacağına kendisinin karar vermesi gerekir: “doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla”. Komite, mümkün olduğunca, her türlü işlemde çocuğa doğrudan dinlenme fırsatı verilmesini tavsiye eder.

36. Temsilci, anne baba, avukat veya başka bir şahıs (diğerlerine ilaveten, bir sosyal hizmet uzmanı) olabilir. Ancak, birçok durumda (hukuki, cezai veya idari) çocuk ile en

bariz temsilcisi (anne baba) arasında çıkar çatışması riskleri olduğu vurgulanmalıdır. Çocuğun dinlenilmesi bir temsilci vasıtasıyla gerçekleştiriliyorsa, çocuğun görüşlerinin temsilci tarafından karar verici kişiye doğru bir şekilde iletilmesi çok önemlidir. Seçilen yöntem, özel durumuna göre çocuk tarafından (veya gerektiği durumda uygun merci tarafından) belirlenmelidir. Temsilciler, karar verme sürecinin çeşitli yönleri hakkında yeterli bilgi ve anlayış ve çocuklarla çalışma hususunda deneyim sahibi olmalıdır.

37. Temsilci, sadece çocuğun yararlarını temsil ettiğinin, diğer kişilerin (anne baba), kurumların veya organların (örneğin yuva, idare veya toplum) yararlarını temsil etmediğinin bilincinde olmalıdır. Çocuğun görüşlerini temsil etmek için tayin edilen temsilciler için davranış kuralları geliştirilmelidir.

(iii) “Ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde”

38. Temsil edilme fırsatı, “ulusal yasaların usul kuralları ile uyumlu bir şekilde” olmalıdır. Bu ifade, bu temel hakkın kullanılmasını kısıtlayan veya engelleyen usule ilişkin mevzuatın kullanımına izin veriyor gibi yorumlanmamalıdır. Aksine, Taraf Devletlerin kendini savunma hakkı ve kendi dosyalarına erişme hakkı gibi adil işlemin temel kurallarına uyması teşvik edilir.

39. Usul kurallarına uyulmadığında, mahkemenin veya idari merciin kararına itiraz edilip bozulabilir, ikame edilebilir veya derinlemesine hukuki mütalaa için geri gönderilebilir.

2. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için adımlar

40. Madde 12'nin iki paragrafının uygulanması, bir mesele bir çocuğu etkilediğinde veya çocuk resmi bir işlemden ya da başka ortamlarda görüşlerini belirtmeye davet edildiğinde çocuğun katılım hakkını etkin bir şekilde gerçekleştirmek için beş adımın atılmasını gerektirir. Bu şartlar söz konusu bağlam için uygun bir şekilde uygulanmalıdır.

(a) Hazırlık

41. Çocuğu dinlemekle sorumlu olanlar çocuğun yaşamını etkileyen tüm meselelerde, özellikle her türlü adli veya idari karar verme sürecinde ve ifade ettiği görüşlerin sonuç üzerinde olacak etkisi hakkında görüşünü ifade etme hakkı konusunda bilgilendirilmesini sağlamalıdır. Çocuk ayrıca doğrudan veya bir temsilci vasıtasıyla iletişim kurma seçeneği hakkında da bilgi almalıdır. Çocuk, bu seçiminin olası sonuçlarının bilincinde olmalıdır. Karar verici kişi, dinlemenin nasıl, ne zaman ve

nerede gerçekleşeceği, katılımcıların kimler olacağı ile ilgili açıklamalar yaparak çocuğu dinlemeden önce yeterli bir şekilde hazırlamalıdır ve bu hususta çocuğun görüşlerini dikkate almalıdır.

(b) İfade Verme

42. Çocuğun katılım hakkını kullandığı bağlam, fırsat verici ve teşvik edici olmalı, böylelikle çocuk onu dinleyen sorumlu kişinin kendini dinlemeye ve ifade ettiği şeyi ciddi biçimde dikkate almaya istekli olduğundan emin olabilmelidir. Çocuğun görüşlerini dinleyecek kişi, çocuğu etkileyen meselelerden bizzat haberdar olan, bir yetişkin (örneğin bir öğretmen, sosyal hizmet uzmanı veya bakmakla yükümlü kişi), bir kurumda karar verici bir kişi (örneğin bir kurum/okul müdürü, idareci veya hakim) veya bir uzman (örneğin bir psikolog veya hekim) olabilir.

43. Tecrübeler, durumun tek taraflı bir incelemeden ziyade, bir sohbet biçiminde olması gerektiğini göstermektedir. Tercihen, çocuk açık bir oturumda değil, gizliliğe riayet edilen bir kapalı oturumda dinlenilmelidir.

(c) Çocuğun kapasitesinin değerlendirilmesi

44. Vaka bazında yapılacak analiz çocuğun kendi görüşlerini oluşturabilecek durumda olduğunu gösterdiğinde çocuğun görüşlerine gerekli ağırlık verilmelidir. Çocuk makul ve bağımsız bir şekilde kendi görüşlerini oluşturabilecek durumda olduğunda, karar verici kişi meselenin halledilmesinde çocuğun görüşlerini önemli bir faktör olarak dikkate almalıdır. Çocuğun kapasitesinin değerlendirilmesi için iyi uygulamalar geliştirilmelidir.

(d) Çocuğun görüşlerine verilen ağırlık hakkında bilgilendirme (geri bildirim)

45. Çocuk, kendi görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesi gibi bir hakkı olduğunu bildiği ve bu hakkını kullandığı için karar verici kişi, çocuğu sürecin sonucu hakkında bilgilendirmeli ve görüşlerinin nasıl dikkate alındığını kendisine açıklamalıdır. Geri bildirim, çocuğun görüşlerinin sadece bir formalite olarak dinlenilmediğinin ifadesi ve onun, ciddiye alındığının garantisidir. Geri bilgilendirme, çocuğun ısrar etmesini, kabul etmesini veya başka bir teklif yapmasını, adli ya da idari bir prosedür durumunda, itiraz veya şikayet etmesini hazırlayabilir.

(e) Şikayetler, çareler ve telafiler

46. Çocuğun kendini ifade etme ve görüşlerine gerekli ağırlık verilmesi hakları göz ardı edilip ihlal edildiğinde çocuklar için şikayet prosedürleri ve çareler sağlamak konusunda mevzuata gerek vardır.⁷ Çocukların, şikayetlerini dile getirmek için, okullar ve günlük bakım merkezleri de dahil tüm çocuk kurumlarında ombudsman veya benzer roldeki yetkili bir kişi ile konuşma olanağı olmalıdır. Çocuklar bu kişilerin kimler

⁷ Bkz. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin uygulanması ile ilgili genel tedbirler hakkında Komite'nin 5 numaralı Genel Yorum'u (2003), paragraf 24.

olduğunu ve onlara nasıl ulaşılabileceğini bilmelidir. Eğer çocukların görüşlerinin dikkate alınması konusunda aile içinde çatışma varsa çocuk içinde bulunduğu topluluğun gençlik hizmetleri birimindeki bir kişiye başvurabilmelidir.

47. Adli ve idari işlemlerle ilgili olarak (Madde 12, paragraf 2) çocuğun katılım hakkının ihlal edilmesi halinde, çocuk, hak ihlalleri için çareler sağlayan itiraz ve şikayet prosedürlerine erişebilmelidir. Şikayet prosedürleri, çocukların kullanması halinde onların şiddet veya ceza riskine maruz kalmayacaklarından emin olacağı güvenilir mekanizmalar sağlamalıdır.

3. Taraf Devletlerin yükümlülükleri

(a) Taraf Devletlerin temel yükümlülükleri

48. Çocuğun kendini ifade etme hakkı, Taraf Devletlere çocukların uygun bilgilere, yeterli desteğe, gerekirse görüşlerine verilen ağırlıkla ilgili geri bildirim ve şikayet, çare veya telafi için prosedürlere erişimini sağlayan mekanizmaların elde edilmesi için mevzuatlarını gözden geçirme veya değiştirme yükümlülüğü getirir.

49. Bu yükümlülüklerini yerine getirmek için Taraf Devletler aşağıdaki stratejileri benimsemelidir:

- Madde 12'yi kısıtlayıcı beyanların ve çekincelerin gözden geçirilmesi ve geri çekilmesi;
- Çocuk hakları konusunda geniş yetkiye sahip çocuk ombudsmanları veya komiserleri gibi bağımsız insan hakları kurumlarının tesis edilmesi;⁸
- Avukatlar, hakimler, polis, sosyal hizmet uzmanları, toplum çalışmacıları, psikologlar, bakmakla yükümlü kişiler, yuva ve ceza infaz memurları, her düzeydeki eğitim sistemindeki öğretmenler, doktorlar, hemşireler ve diğer sağlık çalışanları, devlet memurları ve kamu yetkilileri, sığınma memurları ve geleneksel liderler dahil, çocuklarla ve çocuklar için çalışan tüm profesyoneller için Madde 12 ve pratikteki uygulaması hakkında eğitim sağlanması;
- Yasalar ve kurumsal kurullarla sıkıca bağlı ve etkinlikleri ile ilgili olarak düzenli olarak değerlendirilen düzenlemeler ve ayarlamalar ile çocukların görüşlerini ifade etmesinin desteklenmesi ve bunun teşvik edilmesi için uygun koşulların sağlanması ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesinin temin edilmesi;
- Çocuklarla ilgili yaygın mutad algılamaları değiştirmek için kanaat önderleri ve medya dahil, toplumsal kampanyalar yolu ile çocuğun katılım hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini engelleyen olumsuz tutumlarla mücadele edilmesi.

⁸ Bkz. Bağımsız insan hakları kurumlarının rolü hakkında Komite'nin 2 sayılı Genel Yorum'u (2002).

(b) Adli ve idari işlemlerle ilgili özel yükümlülükler

(i) Çocuğun adli işlemlerde kendini ifade hakkı

50. Çocuğun düşüncesini ifade etmesini gerektiren başlıca meseleler aşağıda ayrıntılı olarak belirtilmiştir:

Boşanma ve ayrılık

51. Boşanma ve ayrılık durumlarında, bu ilişkideki çocuklar mahkemelerin kararlarından kesin surette etkilenmektedir. Çocuk için bakımın yanısıra velayet ve erişim meseleleri hakim tarafından duruşmada veya mahkemenin yönlendirmesinde arabuluculuk yoluyla belirlenir. Birçok ülke bir ilişkinin sona ermesi ile ilgili olarak yasalarında hakimin “çocuğun yüksek yararına” olağanüstü önem vermesi yönünde hükümlere yer vermiştir.

52. Bu nedenle, ayrılık ve boşanma ile ilgili tüm yasalarda çocuğun karar vericiler tarafından ve arabuluculuk süreçlerinde dinlenilmesi hakkına yer verilmelidir. Bazı ülkelerde, bir politika veya mevzuat meselesi olarak, çocuğun kendi görüşlerini ifade edebileceği bir yaş belirtilmesi tercih edilmiştir. Ancak Sözleşme, yaş ve olgunlukla ilgili olması hasebiyle bu meselenin vaka bazında belirlenmesini bekler ve bu nedenle, çocuğun kapasitesinin münferit olarak değerlendirilmesi gereğine işaret eder.

Anne babadan ayrılma ve alternatif bakım

53. Aile içindeki istismar veya ihmalin kurbanı olması nedeniyle çocuğun aileden alınması yönünde bir karar alındığında, onun yüksek yararlarını belirlemek için çocuğun görüşü dikkate alınmalıdır. Müdahale çocuğun, başka bir aile üyesinin veya ailede istismar veya ihmal iddiasında bulunan, topluluğun bir üyesinin şikayeti ile başlatılabilir.

54. Komitenin tecrübesi, çocuğun katılım hakkının Taraf Devletler tarafından her zaman dikkate alınmadığı yönündedir. Bu yüzden Komite, çocuğun koruyucu ailelere veya yuvalara yerleştirilmesi, bakım planlarının geliştirilmesi ve gözden geçirilmesi, anne- baba ve aile ziyaretleri ile ilgili kararlar dahil olmak üzere, Taraf Devletlerin mevzuat, düzenleme ve politika yönergeleri yoluyla çocuğun görüşlerinin talep edilmesini ve dikkate alınmasını sağlamasını tavsiye eder.

Evlat edinme ve İslam yasalarına göre kefalet

55. Çocuğun evlat edinme veya İslam yasalarına göre kefalet konumunda aile yanına yerleştirilmesi sürecinde ve bu sürecin sonunda evlat edinilmesi ya da kefalet kurallarına göre aile yanına yerleştirilmesi aşamasında, çocuğun konu ile ilgili olarak düşüncesinin alınması önem taşır. Böyle bir süreç çocuk kendisini evlat edinen anne baba ile bir süredir zaten bir arada yaşıyor olsa da, üvey anne-baba veya diğer koruyucu aileler bir çocuğu evlat edindiği zaman da gereklidir.

56. Sözleşme'nin 21. Maddesinde çocuğun yüksek yararının olağanüstü önemli olduğu belirtilmektedir. Evlat edinme, kefalet veya diğer yerleştirmelerle ilgili kararlarda, çocuğun “yüksek yararı” çocuğun görüşleri dikkate alınmadan tanımlanamaz. Komite, tüm Taraf Devletlerin mümkünse çocuğun evlat edinme, kefalet veya diğer

yerleştirmelerin etkileri konusunda bilgilendirmesini ve mevzuata uygun olarak çocuğun kendisinin konu ile ilgili görüşlerinin alınmasını temini düşüncesini şiddetle tavsiye eder.

(ii) Çocuğun cezai adli işlemlerde katılım hakkı

57. Cezai işlemlerde, çocuğun kendisini etkileyen her türlü meselede kendi görüşlerini özgürce ifade etme hakkına tam anlamıyla saygı gösterilmeli ve çocuk adalet sürecinin her aşamasında uygulanmalıdır.⁹

Suçta itilen çocuk

58. Sözleşme'nin 12. Maddesinin 2. Paragrafında ceza kanununu ihlal etmiş olmakla itham edilen, suçlanan ya da ihlal ettiği kabul edilen çocuğun kendini ifade etme hakkına sahip olduğu öngörülmektedir. Bu hakka çocuğun sessiz kalma hakkına sahip olduğu mahkeme öncesi aşamadan polis, savcı ve sorgu hakimi tarafından dinlenilme hakkına kadar adli sürecin tüm aşamalarında riayet edilmesi gerekir. Bu hak ayrıca karar ve tasarrufun yanısıra konulan tedbirlerin uygulanması aşamalarında da geçerlidir.

59. Arabuluculuk da dahil olmak üzere ceza adaleti yönetimi sisteminin dışındaki alternatif bir çözüme yönlendirme durumunda, çocuğun özgür ve gönüllü rıza verme fırsatı olmalıdır ve kendisine teklif edilen sapmanın uygunluğunu ve istenirliğini belirlemede hukuki ve başka tavsiye ve destek alma fırsatı da verilmelidir.

60. İşlemlere etkin bir şekilde katılmak için, her çocuk kendisiyle ilgili suçlamalar konusunda anladığı bir dilde ve ayrıca çocuk adalet süreci ve mahkeme tarafından alınan olası tedbirler konusunda derhal ve doğrudan bilgilendirilmelidir. İşlemler çocuğun katılımına ve kendini özgürce ifade etmesine olanak verecek bir atmosferde gerçekleştirilmelidir.

61. Yasalarla ihtilafli çocuğun mahkemesi ve diğer dinlemeleri kapalı kapılar ardında gerçekleştirilmelidir. Bu kuralın istisnaları çok sınırlı olmalı, ulusal mevzuatta açık bir şekilde tanımlanmış olmalı ve çocuğun yüksek yararı gözetilmiş olmalıdır.

Çocuk madur ve çocuk şahit

62. Bir suçun çocuk maduru ve çocuk şahidine Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı 2005/20 "Suçların Çocuk Madurları ve Şahitlerini içeren Meselelerde Adaletle ilgili Esaslar"a uygun olarak kendi görüşünü özgürce ifade etme hakkını tam anlamıyla kullanma fırsatı verilmelidir.¹⁰

63. Bu özellikle inceleme altındaki vakaya dahil olması ile ilgili olarak çocuk kurban ve/veya şahide ilgili meselelerde danışılmasının sağlanması ve adli sürece dahil olması ile ilgili olarak görüş ve endişelerini kendi tarzında özgürce ifade etmesine olanak sağlanması için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiği anlamına gelir.

64. Çocuk kurban ve şahidin hakkı aynı zamanda sağlık hizmetleri, psikolojik ve sosyal hizmetlerin mevcudiyeti, çocuk kurban ve/veya şahidin rolü, "sorgulama"nın

⁹ Bkz. Çocuk adalet sisteminde çocukların hakları konusunda Komite'nin 10 sayılı Genel Yorumu (2007) (CRC/C/GC/10).

¹⁰ Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey kararı 2005/20, özellikle 8, 19 ve 20. Maddeler. www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf

gerçekleştirilme yolları, bir şikayette bulunurken ve soruşturmalar ve mahkeme işlemlerine katılırken mevcut olan destek mekanizmaları, ifade vermenin yerleri ve zamanları, koruyucu tedbirlerin mevcudiyeti, tazminat alma olanakları ve itiraz ile ilgili hükümler gibi konularda bilgilendirilme hakkı ile bağlantılıdır.

(iii) Çocuğun idari işlemlerde katılım hakkı

65. Tüm Taraf Devletler, mevzuatta Madde 12'nin gerekliliklerini yansıtan ve ilgili kayıtların açıklanması, ifade ve anne baba veya başkaları tarafından temsil dahil, diğer usule ilişkin haklar ile birlikte çocuğun katılım hakkını temin eden idari usuller geliştirmelidir.

66. Çocuklar mahkeme işlemlerinden ziyade idari işlemlere dahil edilmelidir, zira idari işlemler daha az resmi ve daha esnek olup, yasa ve yönetmeliklerle tesis edilmesi görece kolaydır. İşlemler çocuk dostu ve erişilebilir olmalıdır.

67. Çocuklarla ilgili idari işlemlerin belirgin örnekleri, okullarda disiplin konularının ele alınması için mekanizmaları (örneğin uzaklaştırma ve atılma), okul belgesi verilmesinin reddedilmesi ve performansla ilgili konular, disiplin tedbirleri ve çocuk gözetim merkezlerinde ayrıcalıklar sağlamanın reddedilmesi, refakatsiz çocukların sığınma talepleri ve sürücü belgesi başvurularını içerir. Bu meselelerde çocuk kendini ifade etme ve "ulusal yasaların usul kurallarına uygun olarak" başka hakları kullanma hakkına sahip olmalıdır.

B. Katılım hakkı ve Sözleşme'nin diğer hükümleri ile bağlantıları

68. Madde 12, genel bir ilke olarak, Madde 2 (ayrım gözetilmeme hakkı), Madde 6 (yaşama, hayatta kalma ve gelişim hakkı) gibi Sözleşme'nin diğer genel ilkeleri ile bağlantılıdır ve özellikle de Madde 3 (çocuğun yüksek yararının öncelikle gözetilmesi) ile birbirine bağımlıdır. Bu madde ayrıca başta Madde 13 (ifade özgürlüğü hakkı) ve Madde 17 (bilgi alma hakkı) başta olmak üzere medeni haklar ve özgürlükler ile ilgili maddeler ile de yakından bağlantılıdır. Ayrıca, Madde 12 çocuğa ilgili maddeler ve bunların uygulamasında yer verilen haklar ile ilgili kendi görüşlerine sahip bir özne olarak saygı gösterilmemesi halinde tam olarak uygulanamayacak olan, Sözleşme'nin tüm diğer maddeleri ile bağlantılıdır.

69. Madde 12'nin Madde 5 (çocuğun gelişen kapasiteleri ve anne babanın uygun yönlendirmesi ve rehberliği, bu Genel Yorum'un 84. Paragrafına bakınız) ile bağlantısı özellikle ilgilidir, zira anne baba tarafından sağlanan rehberliğin çocuğun gelişen kapasitelerini dikkate alması elzemdir.

1. Madde 12 ve Madde 3

70. Madde 3'ün amacı, kamu veya özel sosyal yardım kurumları, mahkemeleri, idari merciler veya yasama organları tarafından çocuklarla ilgili olarak gerçekleştirilen her türlü eylemde çocuğun yüksek yararının öncelikle gözetilmesinin garanti altına alınmasıdır. Bu, çocukla ilgili her harekette çocuğun yüksek yararına saygı göstermesi

gerektiği anlamına gelir. Çocuğun yüksek yararı, Taraf Devletlere eylem sürecine çocuğun yüksek yararının dikkate alınmasını temin eden adımlar koyması yükümlülüğü getiren, usule ilişkin bir hakka benzerdir. Sözleşme, Taraf Devletlere, bu eylemlerden sorumlu olan kişilerin ocuğun Madde 12’de öngörüldüğü şekilde katılımını temin etme yükümlülüğü getirir. Bu adım zorunludur.

71. ocuk ile iştişare içinde tesis edilen çocuğun yüksek yararı, kurumların, mercilerin ve idarenin eylemlerinde dikkate alınacak tek faktör değildir. Ancak bu çocuğun görüşleri gibi hayati öneme sahiptir.

72. Madde 3, münferit vakalar içindir, ancak aynı zamanda çocukları ilgilendiren tüm eylemlerde bir grup olarak çocukların yüksek yararının gözetilmesini öngörür. Taraf Devletler sonuç olarak yalnızca yüksek yararı belirlerken her bir çocuğun bireysel durumunu değil, bir grup olarak çocukların yararlarını da gözetme yükümlülüğü altındadır. Ayrıca, Taraf Devletler, zel ve kamu kurumlarının, mercilerin ve yasama organlarının eylemlerini incelemelidir. Yükümlülüğün “yasama organları”na genişletilmesi, çocukları etkileyen tüm yasaların, yönetmeliklerin veya kuralların “yüksek yarar” kriteri rehberliğinde hazırlanması gerektiğini açıkça belirtir.

73. Belirli bir ocuk grubunun yüksek yararının da bireysel ocuk yararı belirlenirken izlenen yöntemle yapıldığı gibi belirlenmesi gerektiğine şüphe yoktur. Çok sayıda çocuğun yüksek yararı tehlikede ise, kurumların, mercilerin veya diğer hükümet organlarının yöneticileri bu gibi tanımlanmamış gruplardan ilgili çocukları dinlemek ve çocukları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen, mevzuatla ilgili kararlar dahil, eylemler planlarken çocukların görüşlerine gerekli yasal önemi vermek için fırsatlar da sağlamalıdır.

74. Madde 3 ve Madde 12 arasında bir gerilim olmayıp yalnızca iki genel ilkenin tamamlayıcı bir rolü söz konusudur: biri çocuğun yüksek yararını sağlama hedefini tesis eder, diğer de bu hedefe ulaşmak için çocuğu veya çocukların katılım amacına ulaşmak için yöntemi sağlar. Doğrusu, Madde 12’nin bileşenlerine riayet edilmemesi halinde Madde 3’n doğru bir uygulaması söz konusu olamaz. Aynı şekilde, Madde 3, Madde 12’nin işlevselliğini takviye ederek çocukların yaşamlarını etkileyen tüm kararlardaki temel rolünü kolaylaştırır.

2. Madde 12, Madde 2 ve Madde 6

75. Ayrım görmeme hakkı, ocuk Haklarına dair Sözleşme de dahil olmak üzere, tüm insan hakları belgelerince garanti edilen doğal bir haktır. Sözleşme’nin 2. Maddesine göre, her ocuk, Madde 12’de öngörülenler dahil, haklarının kullanımında ayrım görmeme hakkına sahiptir. Komite, Taraf Devletlerin her çocuğa görüşlerini özgürce ifade etme ve bu görüşlerin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka görüş, ulusal, etnik veya sosyal köken, varlık, engellilik, doğum veya başka statü nedeniyle ayrım yapılmadan gereğince dikkate alınması hakkını sağlamak için yeterli tedbirleri alma yükümlülüğünü vurgular. Taraf devletler, mağdur ve dışlanmış ocuk gruplarına karşı ayrımcılık dahil, ayrımcılığı çocuklara dinlenilme hakkının sağlanması ve kendilerini etkileyen her türlü meseleye tüm diğer çocuklarla eşit temelde katılımına olanak verilmesini sağlayacak şekilde ele alacaktır.

76. Özellikle, Komite, bazı toplumlarda, mutlak tutumlar ve uygulamaların bu hakkın kullanımını baltadığını ve ciddi sınırlamalar getirdiğini endişe ile kaydeder. Taraf Devletler, her çocuğun Sözleşme çerçevesindeki haklarının tam olarak uygulanmasını sağlamak için bu tutumlar ve uygulamaların olumsuz etkisi hakkında farkındalığı arttırmak ve toplumu eğitmek ve tutum değişikliklerini teşvik etmek için yeterli tedbirleri alacaktır.

77. Komite, Taraf Devletlerin, Madde 12’de belirtilen hakkın kullanımında bazı cinsiyet stereotipleri ve ataerkil değerlerin kızları hor gördüğü ve onlara ciddi sınırlamalar getirdiği için, kız çocukların katılım hakkına, destek verilmesine ve gerekirse görüşünü dile getirmesine ve görüşüne gerekli ağırlığın verilmesine özel önem vermesini şiddetle tavsiye eder.

78. Komite, Taraf Devletlerin Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesinin 7. Maddesindeki engelli çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilmeleri için bu çocuklara gerekli desteğin ve ekipmanın sağlanması ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesinin temin edilmesi yükümlülüğünü memnuniyetle karşılar.

79. Çocuk Haklarına dair Sözleşmenin 6. Maddesi, her çocuğun yaşama hakkının doğal olduğunu vurgulayarak Taraf Devletlerin , çocuğun hayatta kalmasını ve gelişimini azami düzeyde sağlayacağını kabul eder. Komite, çocuk katılımının, Madde 6 ve Madde 29’da yer alan eğitim amaçları ile uyumlu olarak kişiliğin tam olarak gelişimini ve çocuğun gelişen kapasitelerini uyararak için bir araç olduğunu göz önünde tutarak, çocuğun katılım hakkı için fırsatların desteklenmesinin önemini kaydeder.

3. Madde 12, Madde 13 ve Madde 17

80. İfade özgürlüğü ile ilgili Madde 13 ve bilgiye erişimle ilgili Madde 17, katılım hakkının etkin uygulanması için temel ön koşullardır. Bu maddeler çocukların hakların öznelere olduğunu tesis eder ve Madde 12 ile birlikte çocuğun gelişen kapasitelerine uygun olarak bu hakları kendi adına uygulama hakkı olduğunu savunurlar.

81. Madde 13’te yer alan ifade özgürlüğü hakkı çoğu zaman Madde 12 ile karıştırılmaktadır. Ancak, iki madde birbiri ile güçlü bir bağlantıya sahip olmakla beraber farklı hakların üzerinde dururlar. İfade özgürlüğü görüş sahibi olma ve bunu ifade etme ve herhangi bir ortam yoluyla bilgi isteme ve alma hakkı ile ilgilidir. Bu, çocuğun Taraf Devletçe sahip olduğu veya ifade ettiği görüşlerinde sınırlandırılmama hakkını sürer.. Bu itibarla, Taraf Devletlere getirdiği yükümlülük, iletişim ve toplumsal diyalog imkanlarına erişim hakkını korurken, bu görüşlerin ifade edilmesine müdahaleden kaçınılmasıdır. Ancak, 12. Madde özellikle çocuğu etkileyen meseleler hakkındaki görüşlerin ifade edilmesi hakkı ve hayatını etkileyen eylemler ve kararlara dahil olma hakkı ile ilgilidir. Madde 12, Taraf Devletlere çocuğun kendisini etkileyen tüm eylemlere ve karar verme sürecine katılımını kolaylaştırmak için gerekli hukuki çerçeve ve mekanizmaları sunma ve ifade edildikten sonra bu görüşlere gerekli ağırlığı verme yükümlülüğünü yerine getirme sorumluluğunu getirir. Madde 13’teki ifade özgürlüğü, Taraf Devletlerden böyle bir angajman veya müdahale gerektirmez. Ancak, Madde 12 ile uyumlu olarak çocukların görüşlerini ifade etmeleri için bir saygı ortamının yaratılması da çocukların ifade özgürlüğü haklarını kullanma kapasitelerinin arttırılmasına katkıda bulunur.

82. Madde 17 ile uyumlu olarak çocuğun bilgilenme hakkının tatmin edilmesi, büyük ölçüde, görüşlerini ifade etme hakkının etkin olarak gerçekleştirilmesi için bir ön koşuldur. Çocuklar kendilerini ilgilendiren her konuda yaşlarına ve kapasitelerine uygun biçimlerde bilgiye erişime ihtiyaç duyar. Bu, örneğin haklar, kendilerini etkileyen her türlü işlem, ulusal mevzuat, yönetmelikler ve politikalar, yerel hizmetler ve itiraz ve şikayet prosedürleri ile ilgili bilgiler için geçerlidir. Madde 17 ve Madde 42 ile uyumlu olarak, Taraf Devletler çocuk haklarını okul müfredatlarına dahil etmelidir.

83. Komite ayrıca Taraf Devletlere medyanın hem çocukların görüşlerini ifade etme hakkı ile ilgili farkındalığın desteklenmesi hem de bu görüşlerin toplumda ifade edilmesi için fırsatlar sağlanmasının önemli bir aracı olduğunu hatırlatır. Çeşitli medya formlarını çocukların programların geliştirilmesine dahil edilmesine ve çocuklar için hakları ile ilgili medya girişimlerinin geliştirilmesi ve bunlara önderlik edilmesi için fırsatlar yaratılmasına daha fazla kaynak ayırmaya teşvik eder.¹¹

4. Madde 12 ve Madde 5

84. Sözleşme'nin 5. Maddesi, Taraf Devletlerin, Sözleşme'de kabul edilen haklarının kullanımında çocuğu yönlendirmek ve ona rehberlik etmek için, yerel gelenekte öngörüldüğü şekilde, anne babaların, yasal vasilerin veya geniş ailenin veya toplumun üyelerinin sorumlulukları, hakları ve görevlerine saygı duyacağını belirtir. Sonuç olarak, bu maddede belirtildiği gibi, çocuk, kendisinin bilgi, tecrübe ve anlayış eksikliğini telafi etmesi gereken ve gelişen kapasiteleri ile sınırlı olan, yönlendirme ve rehberlik alma hakkına sahiptir. Çocuk kendisi daha fazla öğrendikçe, deneyim sahibi oldukça ve anladıkça onun anne-babası, yasal vasisi ya da yasal olarak çocuktan sorumlu olan diğer kişilerin yönlendirme ve rehberliğinin dönüşmesi, yani çocuklara hatırlatma ve tavsiyelere ve daha sonra da eşitlik ilkesi çerçevesinde bir görüş alışverişi haline dönüştürmesi gerekir. Bu dönüşüm çocuğun gelişiminde sabit bir noktada gerçekleşmeyecek, ancak çocuk kendi görüşlerini belirtmeye teşvik edildikçe istikrarlı bir şekilde artacaktır.

85. Bu gereklilik, çocuk kendi görüşlerini oluşturabilecek hale geldiğinde onun görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesini öngören Sözleşme'nin 12. Maddesi tarafından harekete geçirilir. Başka bir deyişle, çocuklar kapasiteleri geliştikçe, kendilerini etkileyen meselelerin düzenlenmesi için daha fazla sorumluluğu hak ederler.¹²

5. Madde 12 ve genel olarak çocuk haklarının uygulanması

86. Önceki paragraflarda ele alınan maddelere ilave olarak, Sözleşme'nin diğer maddelerinin çoğu, çocukların kendilerini etkileyen meselelere dahil olmasını öngörür ve destekler. Bu birçok dahil olma durumu için katılım kavramı çoğunlukla kullanılır. Tartışmasız olarak, bu dahil olmaların temeli Madde 12'dir, ancak çocuklarla birlikte istişare halinde planlama, çalışma ve geliştirme şartı tüm Sözleşme'de mevcuttur.

87. Uygulamanın pratiğinde sadece bir birey olarak çocuğu değil, aynı zamanda çocuk gruplarını ve genel olarak çocukları ilgilendiren sağlık, ekonomi, eğitim veya çevre gibi

¹¹ Çocuk ve medya ile ilgili Genel Görüşme Günü (1996):

www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf

¹² Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum (2003)

çok çeşitli sorunlarla uğraşılır. Sonuç olarak, Komite, sadece münferit çocuklar ve açıkça tanımlanmış çocuk grupları için değil, toplumlarındaki sosyal, ekonomik veya kültürel yaşam koşullarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen yerli çocuklar, engelli çocuklar veya genel olarak çocuklar gibi çocuk grupları için prosedürler tesis etmek için katılımı her zaman geniş olarak yorumlamıştır.

88. Çocukların katılımı ile ilgili bu geniş anlayış Genel Kurul'un yirmi yedinci özel oturumunda kabul edilen, "Çocuklar için uygun bir dünya" adlı sonuç belgesinde yansıtılmıştır. Taraf Devletler "aileleri, okulları, yerel ve ulusal düzeyleri de içine alan karar alma süreçlerine ergenler dahil çocukların anlamlı katılımını desteklemek için programlar geliştirmeyi ve uygulamayı" vaat etmişlerdir (paragraf 32, alt paragraf 1). Komite, Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum'unda "Hükümetlerin çocuklarla Sivil Toplum Kuruluşları veya insan hakları kurumlarının aracılığında değil, doğrudan bir ilişki geliştirmesi önemlidir" ifadesine yer vermiştir.¹³

C. Katılım hakkının farklı ortamlar ve durumlarda uygulanması

89. Çocuğun katılım hakkı çocukların büyüdüğü, geliştiği ve öğrendiği çeşitli ortamlar ve durumlarda uygulanmalıdır. Bu ortamlarda ve durumlarda, çocuğun ve rolünün farklı kavramları mevcuttur: bunlar çocukların günlük meselelere ve önemli kararlara katılımını davet edebilir ya da sınırlandırabilir. Çocuğun katılım hakkının uygulanmasını etkilemek ve çocukların katılımını teşvik etmek için Taraf Devletlerin kullanabileceği çeşitli yolları mevcuttur.

1. Ailede

90. Çocukların çok küçük yaşlardan itibaren görüşlerini özgürce ifade edebildiği ve ciddiye alınabildiği bir aile önemli bir model sağlar ve bu, çocuğun daha geniş toplumda katılım hakkını kullanması için bir hazırlıktır. Böyle bir ebeveynlik yaklaşımı bireysel gelişimi desteklemeye, aile ilişkilerini geliştirmeye ve çocukların sosyalleşmesini desteklemeye hizmet eder ve evde ve ailede her türlü şiddete karşı önleyici bir rol oynar.

91. Sözleşme anne babaların veya diğer yasal vasilerin çocuklarına uygun yönlendirme ve rehberlik sağlama haklarını ve sorumluluklarını kabul eder (yukarıdaki 84. paragrafa bakınız), ancak bunun çocuğun haklarını kullanmasına olanak sağlamak için olduğunu vurgular; yönlendirme ve rehberliğin çocuğun gelişen kapasiteleri ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini öngörür.

92. Taraf Devletler mevzuat ve politika yoluyla çocukları ilgilendiren meselelerde anne babaların, velilerin ve çocuk bakıcılarının çocukları dinlemesini ve onların görüşlerine gerekli ağırlığı vermesini teşvik etmelidir. Anne babalara ayrıca çocukları görüşlerini özgürce ifade etmeleri hakkının gerçekleştirilmesi konusunda desteklemeleri ve çocukların görüşlerinin toplumun tüm düzeylerinde gereğince dikkate alınması tavsiye edilmelidir.

---

¹³ Çocuk Haklarına dair Sözleşme için genel uygulama tedbirleri ile ilgili 5 sayılı Genel Yorum (2003), paragraf 12.

93. Çocuğun katılım hakkına saygı gösteren ebeveynlik tarzlarının geliştirilmesini desteklemek için, Komite Taraf Devletlerin mevcut olumlu davranış ve tutumların daha da geliştirilerek Sözleşmede yer verilen çocuk ve anne baba hakları ile ilgili bilgi dağıtan anne- baba eğitim programlarını desteklemesini tavsiye eder.

94. Bu programların şu hususları ele alması gerekir:

- Anne babalar ile çocuklar arasında karşılıklı saygı ilişkisi;
- Çocukların karar verme sürecine katılımı;
- Her aile üyesinin görüşlerine gerekli ağırlık verilmesinin getirdikleri;
- Çocukların gelişen kapasitelerinin anlaşılması, desteklenmesi ve saygı duyulması;
- Aile içinde çatışan görüşlerle başa çıkma yolları.

95. Bu programlar kızların ve erkeklerin görüşlerini ifade etmek için eşit haklara sahip olduğu ilkesini pekiştirilmelidir..

96. Medya anne babalara çocuklarının katılımının çocukların kendisi, aileleri ve toplum için yüksek değere sahip olduğunu iletme hususunda güçlü bir rol oynamalıdır.

2. Alternatif bakımda

97. Kurumların bakımındaki çocuklar dahil her türlü alternatif bakım sistemi içindeki çocukların görüşlerini ifade edebilmesi ve yerleştirilmeleri, koruyucu aileler yanındaki yuvalardaki ve günlük hayatlarındaki düzenlemeler ile ilgili meselelerde bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesinin sağlanması için mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu mekanizmalar şunları içermelidir:

- Çocuğa her türlü yerleştirme, bakım ve/veya tedavi planı hakkında bilgi edinme hakkının verilmesi, onun görüşlerini ifade etmesi ve karar verme süreci boyunca bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesi için anlamlı fırsatlar sağlayan mevzuat;
- Çocuğun katılım hakkına ve görüşlerine Çocuk dostu bakım hizmetlerin geliştirilmesi ve tesis edilmesinde çocuğun katılım hakkına ve görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesini sağlayan mevzuat;
- Madde 3 çerçevesindeki yükümlülöklere uygun olarak çocukların bakımı, korunması veya tedavisini düzenleyen tüzük ve yönetmeliklere uygunluğu izlemek için çocuk ombudsmanı, komiseri veya müfettişliğı gibi yetkin bir izleme kurumunun kurulması. İzleme organı yatılı tesislerde (yasalarla ihtilaflı çocuklar için olanlar da dahil) engelsiz erişim sahibi olma, çocuğun görüş ve endişelerini doğrudan dinleme ve çocuğun görüşlerinin kurumun kendisi tarafından ne derece dinlendiğı ve gerekli ağırlığın ne derece verildiğini izleme konusunda yetkilendirilmelidir.
- Yatılı bakım tesisinde kurumun politika ve kurallarının geliştirilmesi ve uygulamasına katılma yetkisi olacak şekilde, örneğın kızlar ve erkeklerden oluşan bir temsil konseyi gibi etkin mekanizmaların tesis edilmesi.

3. Tıbbi bakımda

98. Sözleşme'nin hükümlerinin gerçekleştirilmesi, çocuğun kendi görüşlerini ifade etme hakkına saygıyı ve çocukların sağlıklı gelişimi ve esenliğinin desteklenmesine katılımını gerektirir. Bu hem münferit tıbbi bakım kararları hem de sağlık politikası ve hizmetlerinin geliştirilmesine çocukların katılımı için geçerlidir.

99. Komite, çocuğun tıbbi bakımı ile ilgili uygulamalar ve kararlara çocuğun katılımı ile ilgili olarak mütalaa edilmesi gereken birkaç ayrı ama birbiri ile bağlantılı konu belirler.

100. Küçük çocuklar da dahil olmak üzere çocukları, onların gelişen kapasiteleri ile uyumlu bir şekilde karar verme süreçlerine dahil edilmelidir. Kendilerine uygulanması düşünülen tedaviler konusunda, bu tedavilerin etkisi ve sonuçları hakkında bilgi verilmelidir. Buna engelli çocuklar için uygun ve erişilebilir tedaviler de dahildir.

101. Taraf Devletlerin çocuğun güvenliği veya esenliği için gerektiğinde çocuğun yaşına olursa olsun anne babanın rızası olmadan gizli tıbbi danışmanlık ve tavsiyeye erişimini sağlamak için mevzuat veya yönetmelikler çıkarması gerekir. Çocuklar bu erişime örneğin, evde şiddete veya istismara maruz kalmaları veya üreme sağlığı eğitimi veya hizmetlerine ihtiyaç duymaları halinde veya sağlık hizmetlerine erişimle ilgili olarak anne baba ile çocuk arasında anlaşmazlık olduğunda ihtiyaç duyabilirler. Danışmanlık ve tavsiye hakkı tıbbi rıza verme hakkından ayrı bir şeydir ve hiçbir yaş sınırına bağlı olmamalıdır.

102. Komite bazı ülkelerde belli bir yaşta rıza hakkının çocuğa devredilmesini memnuniyetle karşılar ve Taraf Devletleri bu gibi mevzuatlar çıkarmayı mütalaa etmeye teşvik eder. Bu yüzden, bu yaşın üzerindeki çocukların bağımsız ve yetkin bir uzman ile istişareden sonra herhangi bir bireysel profesyonel kapasite değerlendirmesine gerek olmadan rıza verme hakkı vardır. Ancak, Komite Taraf Devletlerin, daha küçük bir çocuğun tedavisi ile ilgili olarak bilinçli bir görüş ifade etme kapasitesini sergileyebilmesi durumunda bu görüşe gerekli ağırlığın verilmesinin sağlanmasını kuvvetle tavsiye eder.

103. Doktorlar ve sağlık tesisleri çocuklara onların pediatrik ve klinik deneylere katılımları ile ilgili hakları konusunda açık ve erişilebilir bilgiler sağlamalıdır. Diğer usule ilişkin koruyuculara ilave olarak bilinçli rızalarının da alınabilmesi için çocuklar araştırma hakkında bilgilendirilmelidir.

104. Taraf Devletler ayrıca çocukların kendi sağlıkları ve gelişimleri ile ilgili hizmetlerin planlanmasına ve programlanmasına onların görüşlerini ve tecrübelerini katmalarına olanak veren tedbirler uygulamalıdır. Ne tür hizmetlere ihtiyaç olduğu, bu hizmetlerin en iyi nasıl ve nerede sağlandığı, hizmete erişimde ayrımcılık ile ilgili engeller, sağlık profesyonellerinin kalitesi ve tutumları ve çocukların kendi sağlıkları ve gelişimleri için artan düzeyde sorumluluk alması için kapasitelerinin nasıl destekleneceği dahil olmak üzere sağlık desteği ile ilgili her hususta çocukların görüşleri alınmalıdır. Bu bilgiler, diğerleri arasında, hizmetleri kullanan veya araştırma ve istişare süreçlerine katılan çocuklar için geri bildirim sistemleri yoluyla edinilebilir ve çocuk haklarına saygı gösteren sağlık hizmetleri standartları ve göstergelerinin

geliştirilmesi için yerel veya ulusal çocuk konseylerine veya parlamentolarına iletilebilir.¹⁴

4. Eğitimde ve okulda

105. Çocuğun eğitimde kendini ifade etme hakkına saygı, eğitim hakkının gerçekleştirilmesi için esastır. Komite, birçok okul ve sınıfta sürekli mevcut olan katı idarecilik, ayrımcılık, saygısızlık ve şiddeti endişe ile karşılaşmaktadır. Bu gibi ortamlar çocukların görüşlerinin ifade edilmesi ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesi bakımından yardımcı değildir.

106. Komite, Taraf Devletlerin çocukların aşağıdaki konularda görüşlerini ifade etmeleri ve bu görüşlere gerekli ağırlığın verilmesi için fırsatlar sağlamak üzere harekete geçmelerini tavsiye eder.

107. Erken yaşlardaki çocukların eğitim programlarını da kapsayacak şekilde tüm eğitim ortamlarında, öğrenim çocukların aktif katılımlarını sağlayacak bir eğitim ortamı geliştirilmesi sağlanmalıdır.¹⁵ Öğretme ve öğrenmede çocukların yaşam koşulları ve beklentileri dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, eğitim mercileri müfredat ve okul programlarının planlamasına çocukların ve anne babalarının görüşlerini dahil etmelidir.

108. İnsan hakları eğitimi ancak çocuğun öğrendiği, oynadığı, diğer çocuklar ve yetişkinlerle birlikte yaşadığı kurumlarda uygulanırsa çocukların motivasyonlarını ve davranışlarını şekillendirebilir.¹⁶ Özellikle, çocuğun ifade hakkı çocukların Sözleşme’de beyan edildiği gibi görüşlerine gerekli ağırlığın verilip verilmediğini gözlemleyebileceği bu kurumlardaki çocuklar tarafından dikkatle izlenmektedir.

109. Çocukların katılımı, sınıfta sosyal bir ortamın yaratılması için kaçınılmazdır. Bu sosyal ortam, çocuk merkezli ve etkileşimli öğrenim için ihtiyaç duyulan işbirliği ve karşılıklı desteği de harekete geçirir. Çocukların görüşlerinin dikkate alınması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, zorbalığın önlenmesi ve disiplin tedbirleri açısından özellikle önemlidir. Komite akran eğitimi ve akran danışmanlığının bir çok ülkede gelişmesini memnuniyetle karşılamaktadır.

110. Çocukların karar verme süreçlerine istikrarlı katılımı, diğerleri arasında, çocukların okul politikalarının ve davranış kurallarının geliştirilmesi ve uygulanması konusundaki görüşlerini özgürce ifade edebilecekleri sınıf konseyleri, öğrenci konseyleri ve okul kurulları ve komitelerinde öğrencilerin temsili ile sağlanabilir. Bu hakların uygulanmasını sağlamak için, dailgili mercilerin, okulların ve baş öğretmenlerin iyi niyetinden ziyade mevzuatta yer alması gerekir.

111. Okulun ötesinde, Taraf Devletler yerel ve ulusal düzeyde olmak üzere, çocuk dostu eğitim sisteminin güçlendirilmesi, çocuklara “ikinci bir şans” veren yaygın ve gayri resmi öğrenme imkanları sağlanması, okul müfredatları, öğretme yöntemleri, okul

---

¹⁴ Komite ayrıca HIV/AIDS ve çocuğun hakları konulu 3 sayılı Genel Yorumuna (2003) (paragraf 11 ve 12) ve ergen sağlığı konulu 4 sayılı genel yorumuna (paragraf 6) dikkat çeker.

¹⁵ “A human rights-based approach to Education for All: A framework for the realization of children’s right to education and rights within education” (Herkes için Eğitime insan haklarına dayalı bir yaklaşım: Çocukların eğitim hakkı ve eğitimdeki haklarının gerçekleştirilmesi için bir çerçeve), UNICEF/UNESCO (2007).

¹⁶ Çocuk Hakları Komitesi, eğitimin amaçları ile ilgili 1 sayılı Genel Yorum (2001) (Sözleşme, Madde 29, paragraf 1), (CRC/GC/2001/1).

yapıları, standartları, bütçeleme ve çocuk koruma sistemi de dahil olmak üzere eğitim politikasının her yönü ile ilgili olarak danışmalıdır.

112. Komite Taraf Devletlerin çocukların eğitim sistemindeki katılımcı rollerini yetkin bir şekilde ifa etmelerine destek olacak bağımsız öğrenci organizasyonlarının geliştirilmesini desteklemesini teşvik eder.

113. Okulların bir sonraki düzeyine geçiş veya bundan böyle izlenecek yol ya da yöntem tercihi hakkındaki kararlarda, bu kararlar çocuğun yüksek yararını derinden etkileyeceği için mutlaka çocuğun görüşleri alınmalıdır. Bu gibi kararlar idari veya adli incelemeye tabi olmalıdır. Ayrıca,, disiplin konularında, çocuğun kendini ifade etme hakkına tam anlamıyla saygı gösterilmelidir.¹⁷ Özellikle, çocuğun öğretimden veya okuldan dışlanması durumunda, bu karar, çocuğun eğitim hakkına aykırı olduğu için adli gözden geçirmeye tabi olmalıdır.

114. Komite, birçok ülkede çocukları ve ergenleri toplumda aktif rollere ve toplulukları içinde sorumlu vatandaşlığa hazırlayan etkileşimli, şefkatli, koruyucu ve katılımcı ortamlar sağlamayı hedefleyen çocuk dostu okul programlarının uygulamaya konmasını memnuniyetle karşılar.

5. Oyun, dinlenme, spor ve kültürel etkinliklerde

115. Çocuklar, gelişimleri ve sosyalleşmeleri için oyun, dinlenme, fiziksel ve kültürel etkinliklere ihtiyaç duyarlar. Bunlar çocukların tercihleri ve kapasiteleri dikkate alınarak tasarlanmalıdır. Görüşlerini ifade edebilen çocuklara oyun ve dinlenme imkanlarının erişilebilirliği ve uygunluğu konusunda danışılmalıdır. Çok küçük çocuklar ve resmi istişare süreçlerine katılmayan bazı engelli çocuklara dileklerini ifade etmeleri için özel fırsatlar sağlanmalıdır.

6. İşyerinde

116. Yasalar ve 138 (1973) ve 182 (1999) sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri'nin izin verdiğiinden daha küçük yaşlarda olup çalışan çocukların durumla ilgili görüşlerini ve yüksek yararlarını anlamak için, çocuklar duyarlı ortamlarda dinlenmelidir. Bu çocuklar ekonomik ve sosyo-yapısal sıkıntıları ve bu çocukların çalıştığı kültürel bağlamı dikkate alan çözüm arayışlarına dahil edilmelidir. Çocuklar ayrıca özellikle eğitim ile ilgili olarak çocuk işçiliğinin temel nedenlerini ortadan kaldırmak için politikalar geliştirildiğinde görüşlerini ifade etmelidirler.

117. Çalışan çocuklar yasalarla sömürüye karşı korunma hakkına sahiptir ve işyerleri ve çalışma koşulları iş kanunlarının uygulanmasını soruşturan müfettişler tarafından incelendiğinde, onların düşüncesi alınmalıdır. Çocukların ve eğer varsa çalışan çocukların derneklerinin temsilcileri, iş kanunları hazırlanırken, kanunların uygulanması mütalaa edildiğinde ve değerlendirildiğinde de düşünceleri alınmalıdır.

---

¹⁷ Taraf Devletler, fiziksel cezayı ortadan kaldırmak için katılımcı stratejileri açıklayan, çocuğun fiziksel ceza ve diğer zalimce veya alçaltıcı ceza biçimlerinden korunma hakkı ile ilgili, Komite'nin 8 sayılı Genel Yorumuna (2006) başvurmalıdır.

7. Şiddet durumlarında

118. Sözleşme, çocuğun şiddetin her türünden korunma hakkını ve Taraf Devletlerin ayırım gözetmeden bu hakkı her çocuk için temin etmesini sağlar.. Komite, Taraf Devletlerin şiddetin tüm biçimlerini ele almak için mevzuat, politika, eğitim ve diğer tedbirlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında çocuklara danışmasını teşvik eder. İlgili mevzuat ve politika süreçleri konusunda görüşleri elde etmek için tasarlanmış istişare süreçlerinden sömürülmüş çocuklar, sokak çocukları veya mülteci çocuklar gibi dışlanmış ve dezavantajlı çocukların dışlanmamasının sağlanmasına özel dikkat gösterilmelidir.

119. Bu bakımdan, Komite, BM Genel Sekreteri'nin Çocuklara karşı Şiddet ile ilgili Çalışması'nın bulgularını memnuniyetle karşılar ve Taraf Devletleri çocuklara görüşlerini özgürce ifade etmek için alan sağlama ve bu görüşlere çocuklara karşı şiddetin önlenmesi, raporlanması ve izlenmesinin her bakımından gerekli ağırlığı verme tavsiyesi de dahil olmak üzere tavsiyelerini tam anlamıyla uygulamaya teşvik eder.¹⁸

120. Hem istismar edici davranışların bazı biçimlerinin çocuklar tarafından kabul edilebilir uygulamalar olarak anlaşılması, hem de çocuk dostu bildirim mekanizmalarının eksikliği nedeniyle çocuklara karşı şiddet ile yeterince mücadele edilememektedir. Örneğin, çocukların dayak, kadın sünneti veya erken evlilik gibi yaşadıkları kötü muamele konularını güven ve emniyet içinde bildirebilecekleri herhangi bir kimse ve genel gözlemlerini haklarının uygulanmasından sorumlu kişilere iletebilecek herhangi bir kanalları yoktur. Bu yüzden, çocukların koruyucu tedbirlere etkin bir şekilde dahil edilmesi, onların kendilerini ifade etme hakları hakkında bilgilendirilmesini ve fiziksel ve psikolojik şiddetin her türüsünden uzak olarak büyümesini sağlamayı gerektirir. Taraf Devletler tüm çocuk kurumlarına telefon yardım hatları da dahil olmak üzere şahısların veya kuruluşların güven ve emniyet içinde bildirimde bulunabilecekleri kolay erişim imkanları tesis etme ve çocukların çocuklara karşı şiddetle mücadele ile ilgili tecrübe ve görüşlerini katabileceği yerler sağlama yükümlülüğü getirmelidir.

121. Komite ayrıca, Taraf Devletlere çocukların kendilerinin korunmasında aktif bir rol oynayabilmesi için Genel Sekreterin Çocuklara karşı Şiddet ile ilgili araştırmasındaki çocuk kuruluşlarını ve çocukların önderliğindeki şiddeti ele alan girişimleri destekleme ve bu kuruluşları şiddeti önleyici programlar ve tedbirlerin hazırlanması, tesis edilmesi ve değerlendirilmesine dahil etme yönündeki tavsiyesini hatırlatır.

8. Önleme stratejilerinin geliştirilmesinde

122. Komite çocukların seslerinin çocuk hakları ihlallerinin önlenmesinde gittikçe daha güçlü bir kuvvet haline geldiğine dikkati çeker. Birçok başka uygulama arasında, okullarda şiddetin önlenmesi, tehlikeli işlerde ve uzun süre çalıştırma yoluyla çocuk sömürüsü ile mücadele, sokak çocuklarına sağlık hizmetleri ve eğitim sağlanması alanlarında ve çocuk adalet sisteminde iyi uygulama örnekleri de mevcuttur. Bu ve diğer sorunlu alanlarda mevzuat ve politika geliştirilirken çocuklara danışılmalı, ilgili

¹⁸ Birleşmiş Milletler'in Çocuklara karşı Şiddet ile ilgili Çalışmasının bağımsız uzmanının raporu (A/61/299).

planların ve programların hazırlanması, geliştirilmesi ve uygulanmasına çocuklar da dahil edilmelidir.

9. Göçmenlik ve sığınma işlemlerinde

123. İş bulmak için, ya da mülteci olarak bir ülkeye gelen anne babalarıyla yabancı bir ülkeye gelen çocuklar zor durumdadır. Bu nedenle, göçmenlik ve sığınma işlemlerinin her yönü ile ilgili görüşlerini ifade etme haklarının tam olarak uygulanması acildir. Eğer göçmen statüsünde kalınacaksa, okul ve sağlık hizmetlerine entegre edilmesi için eğitim beklentileri ve sağlık koşulları ile ilgili olarak çocuğun düşüncelerinin ve beklentilerinin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Sığınma talebi durumunda, çocuğa ayrıca sığınma talebinin nedenlerini de sunma fırsatı verilmelidir.

124. Komite, işlemlerde seslerinin duyurulması ve gerekli ağırlığın verilmesi için iletişim imkanları ve göçmenlik ve sığınma süreci de dahil olmak üzere çocuklara kendi dillerinde hakları ve mevcut hizmetler konusunda ilgili tüm bilgilerin verilmesi gerektiğini vurgular. Ücretsiz olarak bir veli veya danışman atanmalıdır. Sığınmacı çocuklar ayrıca yüksek yararlarını belirlemek için etkin aile takibi ve menşe ülkelerindeki durum hakkında ilgili bilgilere ihtiyaç duyabilir. İhtiyaçlarını telaffuz etmelerine izin vermek için daha önce silahlı çatışmaya dahil olmuş çocuklar için özel desteğe ihtiyaç olabilir. Ayrıca, devletsiz çocukların ikamet ettikleri bölgeler içindeki karar verme süreçlerine dahil edilmesini sağlamak için özen gösterilmesi gerekir.¹⁹

10. Acil durumlarda

125. Komite Madde 12’de yer alan hakkın kriz durumunda ve krizden sonra sona ermediğini vurgular. Çatışma durumlarında, çatışma sonrası çözümünde ve acil durumları takip eden yeniden yapılanma süreçlerinde çocukların önemli katkı sağlayabileceğine dair kanıtlar artış göstermektedir.²⁰ Bu yüzden, Komite, 2008 yılındaki Genel Görüşme’nin ertesi günü yaptığı tavsiyesinde acil durumlardan etkilenen çocukların durumlarının ve gelecek beklentilerinin analizine bizzat katılmaya teşvik edilmelerine olanak sağlanmasını vurgulamıştır. Çocukların katılımı hayatlarının kontrolünü yeniden kazanmalarına yardımcı olur, rehabilitasyona katkıda bulunur, organize olma becerileri geliştirir ve kimlik duygusunu güçlendirir. Ancak, çocukların kendileri için travmatik veya zararlı olması muhtemel durumlara maruz kalmaktan korunması için özen gösterilmesi gerekir.

126. Buna göre, Komite, Taraf Devletleri çocukların, özellikle de ergenlerin, hem olağanüstü durum sonrası yeniden yapılanma hem de çatışma sonrası çözüm süreçlerinde aktif bir rol oynamasına olanak sağlayan mekanizmaları desteklemesini teşvik eder. Programların değerlendirilmesi, tasarlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde görüşleri alınmalıdır. Örneğin, mülteci kamplarındaki çocuklar çocuk forumlarının kurulması yoluyla kendi güvenliklerine ve esenliklerine katkıda bulunmaya teşvik edilebilir. Forumların işleyişinin çocukların yüksek yararı ve zararlı

¹⁹ Menşe ülkeleri dışındaki refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukların tedavisi ile ilgili Komitenin 6 sayılı Genel Yorumu (2005) ile karşılaştırınız.

²⁰ “The participation of children and young people in emergencies: a guide for relief agencies” (Çocukların ve genç insanların olağanüstü durumlara katılımı: yardım kuruluşları için bir rehber), UNICEF, Bangkok (2007).

tecrübelerden korunma hakları ile uyumlu olması sağlanırken, çocukların da bu gibi forumları kurmasına olanak vermek için destek verilmesi gerekir.

11. Ulusal ve uluslararası ortamlarda

127. Çocukların katılımı için fırsatların çoğu topluluk düzeyinde gerçekleşir. Komite çocukların karar alma süreçlerinde görüşlerini dile getirebildikleri yerel gençlik parlamentolarının, belediye çocuk konseylerinin ve geçici danışma toplantılarının sayısının artmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, yerel yönetimlerde bu resmi temsile dayalı katılım yapıları, yerel düzeyde Madde 12'nin uygulanmasında birçok yaklaşımdan sadece biri olmalıdır, çünkü bu yöntem sadece belli sayıda çocuğun katılımına izin verir. Siyasetçilerin ve yetkililerin belli aralıklarla düzenli danışma toplantıları, belli günlerde açık davet ile yönetimin çocukların görüşlerine açılması ve okul ve anaokullarına ziyaretler iletişim için ilave fırsatlar yaratır.

128. Çocuklar anlamlı katılım ve temsil için onlara alan yaratacak kendilerinin yönlendirdiği kuruluşlarını ve girişimlerini oluşturma hususunda desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Buna ilaveten, çocuklar, daha uygun hizmetler sağlamak için, örneğin okulların, oyun alanlarının, parkların, dinlenme ve kültür tesislerinin, halk kütüphanelerinin, sağlık tesislerinin ve yerel taşıma sistemlerinin tasarımı konusunda kendi perspektiflerini katabilmeli ve halkla istişare edilmesi çağrısı yapılan toplum gelişim planlarında, çocukların görüşleri açık bir şekilde dahil edilmelidir.

129. Bu gibi katılım fırsatları aynı zamanda gençlik parlamentolarının, konseylerinin ve konferanslarının çocukların görüşlerini sunmaları ve ilgili kitlelere duyurmaları için bir forum sağladığı birçok ülkede, ilde, bölgede, federal eyalette ve ulusal düzeylerde tesis edilmiştir. Hükümet dışı kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları, çocukları desteklemek için temsilin şeffaflığını koruyan ve manipülasyon ve kullanılma risklerini dengeleyen uygulamalar geliştirmiştir.

130. Komite UNICEF ve hükümet dışı kuruluşların çocukların katılım hakkı ve hayatlarının her alanına katılımları konusunda farkındalığın geliştirilmesindeki önemli katkılarını memnuniyetle karşılar ve kırsal, topluluk ve ulusal veya uluslararası düzeyler de dahil olmak üzere kendilerini etkileyen tüm meselelerde çocuk katılımını desteklemelerini ve en iyi uygulama alışverişlerini kolaylaştırmalarını teşvik eder. Paylaşılmış öğrenme fırsatlarını ve toplu savunuculuk platformlarını arttırmak için kuruluşlar arasında iletişim ağları aktif olarak teşvik edilmelidir.

131. Uluslararası düzeyde, çocukların Genel Kurul tarafından 1990 ve 2002 yıllarında toplanan Dünya Çocuk Zirvelerine katılımı ve çocukların Çocuk Hakları Komitesi'nin raporlama sürecine katılımı özellikle yerindedir. Komite, Taraf Devletlerce çocuk haklarının uygulanmasının izleme sürecinde çocuk kuruluşları ve çocuk temsilcileri tarafından sunulan yazılı raporları ve ek şifahi bilgileri memnuniyetle karşılar ve Taraf Devletleri ve hükümet dışı kuruluşları çocukları görüşlerini Komite'ye sunma hususunda desteklemeye teşvik eder.

D. Çocuğun katılım hakkının uygulanması için temel şartlar

132. Komite, Taraf Devletlere çocukların görüşlerini ifade etmelerini sınırlayan veya çocukların kendilerini ifade etmesinelerin verip bu görüşlerine gerekli ağırlığı vermeyen yapmacık yaklaşımlardan kaçınmasını şiddetle tavsiye eder. Çocukların yetişkinler tarafından manipüle edilmesinin, çocukların ne söyleyebileceğinin kendilerine dikte edildiği durumlarda veya katılımcı yoluyla çocukların bundan zarar görme riskine maruz bırakılmasının etik uygulamalar olmadığını ve Madde 12'nin uygulanması olarak anlaşılamayacağını vurgular.

133. Katılımın etkin ve anlamlı olması için, münferit, tek seferlik bir etkinlik olarak değil, bir süreç olarak anlaşılması gerekir. 1989 yılında Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin kabulünden bu yana edinilen tecrübeler, Madde 12'nin etkin, etik ve anlamlı uygulanması için ulaşılmaması gereken temel şartlar hususunda geniş bir fikir birliği neticesini vermiştir. Komite, Taraf Devletlerin bu şartları Madde 12'nin hayata geçirilmesi için uygulanan tüm mevzuat ve diğer tedbirlere entegre etmesini tavsiye eder.

134. Çocuk veya çocukların dinlendiği ve katıldığı tüm süreçler şu nitelikleri taşımalıdır:

- (a) Şeffaf ve bilgilendirici – Çocuklara görüşlerini özgürce ifade etme ve görüşlerine gerekli ağırlığın verilmesi hakları ve bu katılımın nasıl gerçekleşeceği, kapsamı, amacı ve potansiyel etkisi konusunda tam, erişilebilir, çeşitliliğe duyarlı ve yaşlarına uygun bilgi sağlanmalıdır;
- (b) Gönüllü – Çocuklar hiçbir zaman dilekleri dışında görüşlerini ifade etmeye zorlanmamalı ve istedikleri aşamada bu katılımlarını durdurabilecekleri konusunda bilgilendirilmelidir;
- (c) Saygılı – Çocukların görüşleri saygı ile karşılanmalıdır ve kendilerine görüş veya faaliyet başlatmaları için fırsatlar sağlanmalıdır. Çocuklarla çalışan yetişkinler, örneğin aileye, okula, kültüre ve çalışma ortamına katkılarında çocukların katılımının iyi örneklerini kabul etmeli, onlara saygı göstermeli ve bunlardan yararlanmalıdır. Bu yetişkinlerin ayrıca çocukların yaşamlarının sosyo-ekonomik, çevresel ve kültürel bağlamını anlamaya ihtiyacı vardır. Çocuklar için ve çocuklarla birlikte çalışan kişiler ve kuruluşlar ayrıca çocukların kamusal etkinliklere katılımı ile ilgili görüşlerine saygı göstermelidir;
- (d) İlgili – Çocukların görüşlerini ifade etme hakkı olduğu konular çocukların yaşamları ile gerçekten ilgili olmalıdır ve bilgi, beceri ve kabiliyetlerini kullanmalarına olanak vermelidir. Bunun yanında, çocukların kendilerinin ilgili ve önemli gördükleri konuları vurgulamaları ve ele almalarına olanak sağlanması için alan yaratılmalıdır;
- (e) Çocuk dostu – Ortamlar ve çalışma yöntemleri, çocukların kapasitelerine uyarlanmalıdır. Çocukların yeterince hazırlanmasını ve onların görüşlerini katmak için gerekli güvene ve fırsata sahip olmalarını sağlamak için yeterli zaman ve kaynak sağlanmalıdır. Çocukların yaşlarına ve gelişen

kapasitelerine göre farklı düzeylerde destek ve katılım biçimlerine ihtiyaç duyacağı hususu dikkate alınmalıdır;

- (f) Kapsayıcı – Katılım kapsayıcı olmalı, mevcut ayrımcılık kalıplarından kaçınılmalı hem kız hem erkek dışlanmış çocuklar için katılım fırsatları teşvik etmelidir (ayrıca bkz. yukarıda paragraf 88). Çocuklar homojen bir grup değildir ve katılımın hiçbir gerekçeyle herhangi bir ayırım yapılmadan herkes için fırsat eşitliği öngörmesi gerekir. Programların ayrıca tüm topluluklardan çocuklara kültürel olarak duyarlı olmalarını sağlamaları gerekir;
- (g) Eğitim ile desteklenmiş – Yetişkinler çocuklarla ortaklaşa çalışmak ve çocukları gelişen kapasitelerine uygun olarak etkin bir şekilde katmak ve çocukların katılımını etkin bir şekilde kolaylaştırmak için örneğin, çocuklara dinleme becerileri sağlamak için hazırlık, beceri ve desteğe ihtiyaç duyar. Çocuklar kendileri etkin katılımın nasıl destekleneceği konusunda eğitmenler ve kolaylaştırıcı olarak sürece dahil edilebilirler; örneğin hakları ile ilgili etkin katılım farkındalığı ve toplantı organizasyonu eğitimi, kaynak geliştirme, medya ile ilişkiler, topluluk önünde konuşma ve savunuculuk alanlarındaki becerilerini güçlendirmek için kapasite geliştirmeye ihtiyaç duyarlar;
- (h) Emniyetli ve riske karşı duyarlı – Belli durumlarda, görüşlerin ifade edilmesi riskler içerebilir. Yetişkinlerin birlikte çalıştıkları çocuklara karşı sorumluluğu vardır ve çocukların şiddet, sömürü veya katılımlarının başka herhangi bir olumsuz sonucu ile ilgili risklerini asgariye indirmek için her tedbiri almalıdır. Uygun koruma sağlamak için gerekli eylemler, bazı çocuk gruplarının karşı karşıya olduğu belirli riskleri ve yardım almada yüz yüze kaldıkları ekstra engelleri kabul eden açık bir çocuk koruma stratejisinin geliştirilmesini içerecektir. Çocuklar zarardan korunma haklarından haberdar olmalıdır ve ihtiyaç duyduklarında yardım için nereye gideceklerini bilmelidir. Katılımın değerinin ve getireceklerinin anlaşılmasını geliştirmek ve aksi halde çocukların maruz kalabileceği riskleri asgariye indirmek için aileler ve topluluklar ile birlikte çalışmaya yatırım yapılması önemlidir;
- (i) Hesap verebilir – Takip ve değerlendirmede devamlılık elzemdir. Örneğin, her türlü araştırma ve istişare sürecinde, çocuklar görüşlerinin nasıl yorumlandığına ve kullanıldığına ilişkin olarak bilgilendirilmeli ve gerektiğinde bulguların analizine itiraz etme ve etkileme fırsatı verilmelidir. Çocukların ayrıca katılımlarının elde edilen sonuçları nasıl etkilediği konusunda açık geri bildirim alma hakkı vardır. Uygun olduğunda, çocuklara takip süreçlerine ve faaliyetlerine katılma fırsatı verilmelidir. Çocukların katılımının mümkün olduğunda çocukların kendileri ile birlikte izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

E. Sonuçlar

135. Çocuğun kendini ilgilendiren her meselede katılım ve görüşlerine gerekli önemin verilmesi hakkının gerçekleştirilmesine yatırım, Sözleşme çerçevesinde Taraf

Devletlerin açık ve acil hukuki yükümlülüğüdür. Herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın bu, her çocuğun hakkıdır. Madde 12'nin uygulanması için anlamlı fırsatların gerçekleştirilmesi halihazırda çocukların katılıo fırsatını ve kendilerini etkileyen her meselede katılıma erişimlerini engelleyen hukuki, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel engellerin parçalanmasını gerektirecektir. Çocukların kapasiteleri hakkındaki varsayımlara meydan okumak ve çocukların kapasitelerini geliştirebileceği ve sergileyebileceği ortamların geliştirilmesini teşvik etmek için hazırlıklı olmayı gerektirir. Ayrıca kaynaklar ve eğitimde devamlılık gerektirir.

136. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi, Taraf Devletler için bir zorluk teşkil edecektir. Ancak, bu Genel Yorum'da açıklanan stratejilerin sistematik olarak uygulanması ve çocuklara ve görüşlerine karşı bir saygı ortamının oluşturulması durumunda gerçekleştirilmesi mümkün bir amaç olacaktır.

Çocuk Haklarına dair Sözleşme

Çocuk Hakları Komitesi
Elli altıncı oturum
Cenevre, 17 Ocak - 4 Şubat 2011

GENEL YORUM No. 13 (2011)

Madde 19: Çocuğun şiddetin her türünden masun olma hakkı

İçindekiler

Sayfa

GENEL YORUM No. 13 (2011).....	1
Madde 19	2
I. Giriş.....	2
II. Amaçlar	5
III. Çocukların yaşamlarında şiddet.....	5
IV. Madde 19'un hukuksal analizi.....	7
19. maddenin 1. paragrafi	Error! Bookmark not defined.
(a) 'her tür... '.....	7
(b) "bakımında iken ... ".....	11
(c) "alacaklardır ... ".....	12
(d) "tüm uygun önlemler yasal, idari, sosyal ve eğitsel her tür uygun önlemler"	12
19. Maddenin 2. paragrafi	16
a) "bu tür koruyucu önlemler, yerine göre, ... ".....	16
V. Sözleşme daha geniş alındığında 19. Maddenin yorumu	20
VI. Çocuklara yönelik şiddetle ilgili ulusal eşgüdüm çerçevesi	22
VII. Uygulama için kaynaklar ve uluslararası işbirliği ihtiyacı	25

I. Giriş

1. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin (ÇHS) 19. Maddesi aşağıdaki gibidir:

1. Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya istismara, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

2. **Gerekeçe:** Çocuk Hakları Komitesi (bundan böyle "Komite" olarak anılacaktır), çocuklara yönelik şiddetin yaygınlığı ve yoğunluğu alarm verici boyutlara ulaştığı için Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin (bundan böyle "Sözleşme" olarak anılacaktır) 19. maddesine ilişkin bu Genel Yorumu açıklama kararı almıştır. Bu, çocukların gelişimini ve toplumların ihtilafları çözmeye sahip oldukları şiddet dışı olanakları tehlikeye düşüren uygulamalara son vermek için, şiddeti önlemeye yönelik tedbirlerin geniş çapta güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

3. **Genel bakış:** Genel Yorum, aşağıdaki temel varsayımlara dayanmaktadır:

a) "Çocuklara yönelik hiçbir şiddet mazur görülmez; çocuklara yönelik her tür şiddet önenebilir."¹

b) Çocukların bakımına ve korunmasına yönelik çocuk hakları temelli bir yaklaşım, çocukları salt "mağdur" olarak gören yaklaşımdan, onları hak sahibi bireyler olarak gören, insan olarak onurlarına, fiziksel ve psikolojik dokunulmazlıklarına saygı gösterip bunları geliştiren bir yaklaşıma doğru paradigma değişikliğini gerektirmektedir.

c) *Saygılık* kavramı, her çocuğun bir hak sahibi, kendi kişiliği, ayrı ihtiyaçları, çıkarları ve özel hayatı olan, kendine özgü ve değerli bir insan olarak tanınmasını, saygı görmesini ve korunmasını gerektirir.

d) Hukukun üstünlüğü ilkesi, yetişkinlere olduğu gibi çocuklara da eksiksiz uygulanmalıdır.

e) Çocukların kendilerini ifade etme ve görüşlerine gerekli ağırlığın tanınması hakları, tüm karar alma süreçlerinde sistematik biçimde gözetilmeli, çocukların güçlendirilmeleri ve katılımı, bakım ve koruma ile ilgili stratejilerde ve programlarda merkezi yer işgal etmelidir.

f) Çocukların kendilerinin yer aldıkları veya kendilerini etkileyen tüm meselelerde yüksek yararlarının birinci derecede gözetilme hakkına, özellikle mağdur oldukları durumlarda ve ayrıca önleyici önlemler alınırken gerekli saygı gösterilmelidir.

g) Her tür şiddetin, halk sağlığı, eğitim, sosyal hizmetler ve diğer yaklaşımlar yoluyla en baştan önlenmesi büyük önem taşımaktadır.

h) Komite, geniş aileler dahil olmak üzere ailelerin bakım ve koruma, şiddetin önlenmesi alanlarındaki birincil konumunu tanıır. Bununla birlikte Komite aynı zamanda şiddetin çoğunlukla aile

---

¹ BM Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması bağımsız uzmanının raporu (A/61/299) paragraf 1.

çevrelerinde ortaya çıktığını, dolayısıyla çocukların aileden kaynaklanan veya ailenin dayattığı güçlük ve sorunların mağduru oldukları durumlarda müdahale ve desteğin gerekli olduğunu tespit eder.

i) Komite ayrıca, okullar, bakım merkezleri, yurtlar, polis nezareti ve yargı kurumları dahil olmak üzere Devlet kurumlarında ve Devlet aktörleri tarafından çocuklara uygulanan yaygın ve yoğun şiddetin farkındadır. Bu uygulamalar çocuklara işkence yapılmasına ve öldürülmelerine kadar varabilmektedir; bunların yanı sıra silahlı gruplar ve Devletin askeri güçleri de çocuklara karşı sıkça şiddet uygulamaktadır.

4. **Şiddetin tanımı:** Bu Genel Yorumun amaçları açısından “şiddet”, 19’uncu maddenin 1’inci paragrafında olduğu gibi “ her çeşit bedensel veya zihinsel saldırı, yaralanma veya istismar, ihmal veya ihmalkâr muamele, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muamele” anlamında kullanılmaktadır. Görülen zararı anlatmak üzere kullanılan diğer terimler (yaralanma, istismar, ihmal veya ihmalkâr muamele, kötü muamele ve sömürü) de eşit ağırlık taşınmasına rağmen, burada ‘şiddet’ terimi 2006 BM Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmasına uygun olarak çocukların maruz kaldıkları her türü zarar ve olumsuzluğu anlatmak için seçilmiştir.² Yaygın kullanımda ‘şiddet’ teriminden çoğu kez yalnızca ‘fiziksel’ zarar ve/veya ‘kasıtlı’ olarak verilen zarar anlaşılır. Bununla birlikte Komite özellikle vurgulamak ister ki, bu Genel Yorumda ‘şiddet’ teriminin seçilmesi, hiçbir biçimde, fiziksel ve/veya kasıtlı olmayan zararın (örneğin, diğerlerinin yanı sıra, ihmal ve psikolojik anlamda kötü muamele gibi) etkilerini ve bu sorunun da ele alınması gerekliliğini azımsama şeklinde yorumlanamaz.

5. **Devletlerin yükümlülükleri, ailelerin ve diğer aktörlerin sorumlulukları:** ‘Taraf Devletlere’ yapılan atıflar, Taraf Devletlerin çocuklara yönelik sorumluluklarını salt ülke düzeyinde değil il ve belediyeler düzeyinde de üstlenmeleri yükümlülüğüyle ilgilidir. Bu özel yükümlülükler, şiddetin veya insan haklarına yönelik ihlallerin önlenmesinde gerekli titizliğin gösterilmesi, mağdur ve tanık çocukların insan hakları ihlallerine karşı korunmaları yükümlülüğü, sorumluları araştırıp cezalandırma yükümlülüğü ve insan hakları ihlallerinde tazminat/onarım imkânlarına erişim sağlama yükümlülüğüdür. Şiddetin fiilen gerçekleşip gerçekleşmemesinden bağımsız olarak, Taraf Devletlerin pozitif ve aktif bir yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülük çerçevesinde Taraf Devletler, kendi yetenekleri ve finansal imkânları çerçevesinde ve çocuğun gelişim halindeki yeteneklerini de gözeterek çocuğun optimal gelişimi için gerekli yaşam koşullarını sağlamakla görevli ana babalara ve çocuklara bakan diğer kişilere destek ve yardım sağlamak durumundadırlar. (Madde 18 ve 27). Taraf devletler, bunun ötesinde, yaptıkları iş bağlamında şiddetin önlenmesinden, şiddete karşı koruma sağlanmasından ve şiddete karşı mücadeleden sorumlu olan kişilerle yargı sistemlerinin çocukların ihtiyaçlarını dikkate almalarını ve çocukların haklarına saygı göstermelerini sağlama durumundadırlar.

6. **Genel Yorum 13’ün gelişimi:** Bu Genel Yorumun dayandığı belgeler ve kaynaklar şunlardır: Taraf Devletlerin raporlarının gözden geçirilmesi sırasında Komite tarafından belirlenen hususlar ve bunlarla ilgili sonuç gözlemleri; 2000 ve 2001 yıllarında çocuklara yönelik şiddetle ilgili olarak yapılan iki Genel Görüşme gününde belirlenen tavsiyeler; çocukların fiziksel cezaya ve diğer zalimce ve aşağılayıcı ceza biçimlerine karşı korunma hakkıyla ilgili Genel Yorum No. 8 (2006) ve diğer Genel Yorumlarda şiddet konusuna yapılan atıflar. Hâlihazırdaki genel yorum Birleşmiş Milletler (BM) Çocuklara Yönelik Şiddet araştırması bağımsız uzmanı tarafından hazırlanan 2006 tarihli raporda yer alan tavsiyelere dikkat çeker ve Taraf Devletlere bu tavsiyeleri gecikmeden yaşama geçirmeleri çağrısında bulunur. Komite’nin dikkat çektiği bir başka belge de Çocukların Alternatif Bakımına İlişkin BM Kılavuzları ve burada gösterilen yollardır³. Genel Yorumun kaynakları arasında, BM kuruluşlarının, hükümetlerin, hükümet dışı kuruluşların (HDK’lar), topluluk örgütlerinin, kalkınma kuruluşlarının ve çocukların kendilerinin 19. Maddeyi pratikte uygulamada edindikleri uzmanlıklar ve deneyimler de yer almaktadır⁴.

² Sözleşme’nin diğer dillere yapılan tercümelerinde İngilizce bir terim olarak ‘şiddet’in tam karşılığı her durumda yer almamaktadır.

³ BM Genel Kurul kararı 64/142, ek.

⁴ Bakınız, Suç Mağduru ve Suçun Tanığı Çocuk için Adalet Kılavuzu (BM Ekonomik ve Sosyal Konsey Kararı 2005/20, ek).

7. **Madde 19'in bağlamı:** Komite şu hususları kabul etmektedir:

- Madde 19, Sözleşme'de yer alan birçok hüküm arasında doğrudan şiddetle ilgili olanlardan biridir. Komite ayrıca çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve pornografisi ile çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile ilgili İhtiyari Protokollerin de 19. madde ile doğrudan ilişkili olduğunu tespit eder. Bununla birlikte Komite, 19. maddenin, her tür şiddetin ele alınması ve ortadan kaldırılması ile ilgili tartışmalar ve stratejiler açısından daha geniş bağlamıyla Sözleşme'nin temel hükmü olduğunu belirtir.

- Madde 19, doğrudan şiddete ilişkin olanların ötesinde Sözleşme'nin birçok hükmüyle güçlü bir bağlantı içindedir. Sözleşme'nin ilkeleri olarak tanımlanan hakları içeren maddelere (bu Genel Yorumun V bölümüne bakınız) ek olarak, 19. maddenin uygulanması 5, 9, 18 ve 27. maddeler çerçevesine oturtulmalıdır.

- Çocukların insanlık onurlarına, fiziksel ve psikolojik dokunulmazlıklarına (bütünlüklerine) ve yasalara göre eşit korunma haklarına saygı, aynı zamanda diğer uluslararası ve bölgesel insan hakları belgelerinde de tanınmıştır.

- Madde 19'un uygulanması, ulusal, bölgesel ve uluslararası insan hakları organları, mekanizmaları ve BM kuruluşları içinde ve arasında işbirliğini gerektirmektedir.

- İşbirliği, özellikle BM Genel Sekreteri Çocuklara Yönelik Şiddet Özel temsilcisi ile gereklidir. Özel temsilcinin görevi, BM Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmasının dile getirdiği tavsiyelerin uygulanmasını üye devletler ve BM kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve çocukların kendileriyle birlikte sağlayarak çocukların her tür şiddete karşı korunmalarını güvence altına almaktır.

8. **Yayma, yaygınlaştırma:** Komite, Taraf Devletlerin bu Genel Yorumu hükümet ve idari yapılarda; ana babalar ve diğer bakıcılar, çocuklar, meslek kuruluşları, topluluklar ve sivil toplumda geniş biçimde yaygınlaştırmalarını tavsiye eder. Bu yaygınlaştırmada, basılı medya, internet ve çocukların kendi iletişim araçları dahil tüm kanallar kullanılmalıdır. Bu da, Genel Yorumun işaret dilleri, Braille alfabesi dahil ilgili dillere, engelli çocukların da kolaylıkla okuyabilecekleri şekillerde tercümesini ve düzenlenmesini gerektirir. Bunların dışında yapılması gereken diğer işler arasında belgelerin kültürel olarak uygun ve çocuk dostu versiyonlarının hazırlanması, konuyla ilgili çalıştaylar ve seminerler düzenlenmesi, sonuçların ve en iyi uygulamaların neler olabileceğinin tartışılması için yaşa ve engellilik durumuna göre destek sağlanması ve çocuklar için ve çocuklarla birlikte çalışan tüm profesyonellerin eğitiminde bunlara yer verilmesi yer almaktadır.

9. **Sözleşme çerçevesinde rapor gereklilikleri:** Komite, Taraf Devletleri 8 Sayılı Genel Yorum (paragraf 53) çerçevesinde Anlaşmaya Özgü Rapor Kılavuzlarında (2010) özetlenen rapor gerekliliklerine ve Komite'nin Taraf Devletler temsilcileriyle yaptığı görüşmelerin ardından benimsediği Sonuç Gözlemlerine yönlendirir. Hâlihazırdaki Genel Yorum, Sözleşme'nin 44. maddesi uyarınca Taraf Devletlerin raporlarında bilgi vermeleri beklenen önlemleri belirtip pekiştirmektedir. Komite Taraf Devletlere ayrıca BM Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmasında (bakınız, BM raporu paragraf 116) yer alan tavsiyeleri uygulama alanında kaydettikleri mesafe hakkında bilgi vermelerini önerir. Raporlarda, şiddeti yasaklamak ve şiddet meydana geldiğinde gerekli müdahalelerde bulunmak, şiddeti önlemek, farkındalık yaratmak, pozitif ve şiddet içermeyen ilişkileri yaygınlaştırmak üzere benimsenen yasalar ve yönetmelikler hakkında bilgilere de yer verilmelidir. Raporlarda ayrıca, müdahalenin (önleme dahil) her aşamasında çocuktan ve aileden kimlerin sorumlu olduğu, bu sorumlulukların neler olduğu, profesyonellerin hangi aşamada ve koşullarda müdahale edebildikleri ve farklı sektörlerin nasıl bir arada çalıştıkları da belirtilmelidir.

10. **Ek bilgi kaynakları:** Komite ayrıca, BM kuruluşlarını, ulusal insan hakları kurumlarını, HDK'ları ve yetkili diğer mercileri, her tür şiddetin hukuksal durumu ve yaygınlığı, bunların ortadan kaldırılması yolunda alınan mesafe konusunda kendisine bilgi vermeye çağırılmaktadır.

II. Amaçlar

11. Bu Genel Yorum aşağıdakileri amaçlamaktadır:

- Sözleşme'nin 19. maddesi çerçevesinde, ebeveynlerinin, yasal vasilerinin veya Devlet sektörleri / aktörleri dahil başka kişilerin bakımı altındayken çocukların fiziksel veya zihinsel şiddetin herhangi bir biçimine, yaralanma veya istismara, ihmale veya ihmalkâr muameleye, kötü muameleye, cinsel istismar dahil sömürüye maruz kalmalarının önlenmesi ve bu tür durumlara tepki verilmesi yükümlülüklerini kavramalarında Taraf Devletlere yol göstermek;
- Taraf Devletlerin almaları gereken yasal, yargısal, idari, sosyal ve eğitsel tedbirleri özetlemek;
- Şiddetin her türünün önlenmesinde ve ortadan kaldırılmasında ancak sınırlı etkileri olduğu görülen isole, bölük pörçük ve tepkisel girişimleri aşmak;
- Sözleşme'nin, çocuğun yaşamasını, saygınlık, refah, sağlık, gelişim, katılım ve ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlamaya – ki şiddet bunların sağlanmasını tehdit etmektedir- yönelik genel perspektifi temelinde 19. maddenin uygulanmasında bütünlüklü bir yaklaşımı yaygınlaştırmak;
- Taraf Devletlere ve diğer paydaşlara, şiddetin çocuk hakları temelli bakım ve koruma önlemleri aracılığıyla ortadan kaldırılmasında eşgüdücü bir çerçeve geliştirme olanağı sağlayacak bir temel sunmak;
- Taraf Devletlerin tümünün Madde 19 çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmek üzere harekete geçmeleri gerekliliğinin altını çizmek.

III. Çocukların yaşamlarında şiddet

12. **Zorluklar:** Komite, çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi ve şiddete tepki gösterilmesi yolunda hükümetler ve diğerleri tarafından başlatılan çeşitli girişimleri memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, tüm bu çabalara karşın, mevcut girişimler genel olarak yetersiz kalmaktadır. Devletlerin çoğunda ilgili hukuksal çerçeve çocuklara yönelik her tür şiddetin yasaklanması açısından yetersiz kalmaktadır ve yasaların yerli yerinde olduğu durumlarda da bunların uygulanmasında yetersizlikler görülmektedir. Yaygın sosyal ve kültürel tutumlarla uygulamalar şiddetin mazur görülmesine yol açmaktadır. Alınan önlemlerin etkisi ise, bilgisizlik, çocuklara yönelik şiddet ve bunun temeldeki nedenleri ile ilgili veri ve kavrayış eksikliği, nedenler yerine belirti ve sonuçlara odaklanan tepkisel çabalar ve bütünlüklü olmaktan çok, parçalı durumdaki stratejiler nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Sorunun ele alınması için ayrılan kaynaklar da yetersizdir.

13. **İnsan hakları yasal yükümlülüğü:** Yaygın ve yoğun bir olgu olarak çocuklara yönelik şiddetin ele alınması ve ortadan kaldırılması Sözleşme çerçevesinde Taraf Devletlerin yükümlülüğüdür. Şiddetin her türünü önleyerek çocukların insan olarak saygınlıklarına, fiziksel ve psikolojik dokunulmazlıklarına ilişkin temel haklarının güvence altına alınması ve geliştirilmesi, Sözleşme'de yer alan diğer tüm hakların yaşama geçirilmesi açısından temel önemdedir. Burada sunulan diğer tüm savunmalar, insan haklarıyla ilgili bu zorunluluğun yerine geçmeyip onu pekiştirici mahiyettedir. Dolayısıyla, şiddeti önlemeye ve bu olguya tepki vermeye yönelik stratejiler ve sistemler bir refah yaklaşımından ziyade haklar yaklaşımını benimsemektedir. (Daha fazla ayrıntı için 53. paragrafa bakınız).

14. **Toplumda gelişme ve çocukların katkıları:** Şiddetten uzak / arınmış, saygılı ve destekleyici bir çocuk yetiştirme ortamı, çocukların kişiliklerini geliştirmelerine yardımcı olur ve gerek çocuğun yetiştiği ortamda, gerekse genel olarak topluma katkıda bulunan sosyal, sorumlu ve faal yurttaşların ortaya çıkmasını sağlar. Yapılan araştırmalara göre, şiddet görmeden ve sağlıklı ortamda büyümüş çocukların hem kendi çocukluk dönemlerinde, hem de yetişkin oldukları zaman, başkalarına şiddet uygulama olasılıkları daha azdır. Bir kuşakta şiddetin önlenmesi, ondan sonraki kuşaklarda şiddetin görülme olasılığını azaltır. Dolayısıyla, Madde 19'un yaşama geçirilmesi, toplumlarda şiddetin her türünün /

biçiminin azaltılması ve önlenmesi; “toplumsal ilerleme, daha gelişmiş yaşam standartları” ve çocukların da yetişkinlerle aynı yere ve değere sahip olduğu “insanlık ailesinde özgürlük, adalet ve barış” açısından temel stratejidir. (Sözleşme’nin Giriş bölümü).

15. **Yaşam ve gelişim – çocuklara yönelik şiddetin yıkıcı etkisi:** Çocukların yaşaması ve yaşatılması ve “fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimleri” (Madde 27, 1) şiddetten ağır ve olumsuz biçimde etkilenmektedir.

a) Çocuklara yönelik şiddet ve kötü muamelenin sağlık açısından kısa ve uzun dönemde yol açtığı sonuçlar herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu sonuçlar arasında ölümcül yaralanmalar, ölümcül olmayan (muhtemelen sakatlıklara yol açan) yaralanmalar, fiziksel sağlık sorunları (büyüyüp gelişememe, daha sonraki akciğer, kalp ve karaciğer rahatsızlıkları ile cinsel ilişki yoluyla geçen hastalıklar dahil), bilişsel gelişim yetersizliği (okul ve işte düşük performans dahil), psikolojik ve duygusal sonuçlar (istenmeme ve terk edilme duygusu, kayıtsızlık, travma, korku, güvensizlik ve endişe, öz saygı zedelenmesi gibi), zihinsel sağlık sorunları (anksiyete ve depresyon, halüsinasyon, bellek bozuklukları ve intihara teşebbüs gibi) ve sağlık açısından riskli davranışlar (uyuşturucu bağımlılığı, cinsel etkinliğe erken başlama gibi) yer almaktadır.

b) Gelişimsel ve davranışsal sonuçlar (örneğin okula devam etmeme, anti-sosyal, kendine ve başkalarına zarar verici davranışlar) başka olumsuzlukların yanı sıra ilişkilerin bozulmasına, okuldan dışlanmaya ve yasa dışı hareketlere yol açabilir. Şiddete maruz kalmanın çocuğun daha sonra da mağdur olmasına, ilerki yaşamında yakın eşe/birlikte olduğu kişiye yönelik şiddet dahil şiddet deneyimlerinin birikmesine yol açtığını gösteren kanıtlar vardır⁵.

c) Çocuk şiddetine karşı tepki olarak Devletlerce benimsenen ağır yaptırımlı veya “sıfır tolerans” politikalarının çocuklar, özellikle ergenler üzerindeki etkisi son derece yıkıcıdır; çünkü bu, şiddete daha fazla şiddetle tepki göstererek çocukları mağdur eden cezalandırıcı bir yaklaşımdır. Bu tür politikalara çoğu kez yurttaş güvenliği ile ilgili kamusal duyarlılıklar ve bu tür konulara medyada en önlerde yer verilmesi yol açmaktadır. Kamu güvenliğine ilişkin devlet politikaları, şiddete şiddetle misilleme yapma anlamındaki kısır döngüden çıkılması açısından çocukların işledikleri suçların temeldeki nedenlerine titizlikle eğilmesi gerekir.

16. **Çocuklara yönelik şiddetin maliyeti:** Çocukların korunma haklarından imtina etmenin insani, sosyal ve ekonomik maliyetleri çok büyük ve kabul edilemez niteliktedir. Bu durumun doğrudan maliyetleri arasında tıbbi bakım, hukuksal ve sosyal refah hizmetleri ve alternatif bakım masrafları yer almaktadır. Dolaylı maliyetler ise, muhtemelen kalıcı yaralanmaları ve engellilikleri, psikolojik olumsuzlukları, mağdurun yaşam kalitesi üzerindeki olumsuz etkileri, eğitimin aksaması veya kesilmesini ve çocuğun gelecekteki yaşamında verimlilik kayıplarını içerir. Şiddet deneyimi yaşamış çocukların işledikleri suçlar sonucunda ceza adaleti sistemine binen yük de bu maliyetler arasındadır. Doğacak bebeğin kız olacağı belirlenen hamileliklerde, bebeğin doğumdan önce hayatına son verilmesi / düşürülmesi şeklinde ortaya çıkan ayrımcı uygulamanın sonucu olan demografik dengesizliğin getirdiği sosyal maliyetler yüksek olduğu gibi, yoldan çıkarma, erken yaşta ve zorla evlendirilme, cinsel amaçlı insan kaçakçılığı ve cinsel şiddet dahil kızlara yönelik şiddetin daha da artması gibi potansiyel sonuçları da içinde barındırmaktadır.

⁵ Bakınız, Paulo Sérgio Pinheiro, BM Genel Sekreteri çocuğa karşı şiddet araştırması bağımsız uzmanı, Çocuklara Karşı Şiddet BM Araştırması Dünya Raporu(Cenevre, 2006), sayfa 63-66.

IV. Madde 19'un hukuksal analizi

19. maddenin 1. paragrafı

(a) ‘...her tür ’:

17. **İstisna tanımama:** Komite, ne kadar hafif olursa olsun çocuklara uygulanan *hiç bir tür* şiddeti kabul edilemez sayan konumunu tutarlı biçimde sürdürmüştür. “Fiziksel veya zihinsel şiddetin tüm biçimleri” ifadesi çocuklara uygulanan “hukuka aykırı olmayan” herhangi bir şiddet türüne yer tanımamaktadır. Şiddetin sıklığı, çocuğa verdiği zararın ağırlığı, kasıtlı yapıp yapılmaması / olup olmadığı, şiddet tanımlarında ön koşul olamaz. Taraf Devletler, geliştirdikleri müdahale stratejilerinde bu tür etmenleri çocuğun yüksek yararını gözetken orantılı tepkilere yer açmak amacıyla dikkate alabilirler. Ancak, tanımlar hiçbir şekilde, kimi şiddet biçimlerini hukuken ve/veya toplumsal olarak kabul edilebilir sayarak çocuğun insanlık onuru ve mutlak olan fiziksel ve psikolojik dokunulmazlık hakkını azaltamaz.

18. **Çocuk haklarını temel alan tanımlara duyulan ihtiyaç:** Bu koşulların sağlanması çocuk bakımında ve korunmasında nihai amaç olduğundan, Taraf Devletler çocuk refahı, sağlığı ve gelişiminde ulusal standartlar oluşturmalarıdır. Şiddetin her türünün her ortamda yasaklanması için, 19. maddede özetlenen farklı şiddet biçimlerinin net ve pratiğe yansıtacak hukuksal tanımlarına gerek vardır. Bu tanımlar, bu Genel Yorumda sunulan kılavuzları dikkate almalı, kullanılabilirliği sağlayacak ölçüde açık olmalı, farklı toplumlarda ve kültürlerde uygulanabilmelidir. Tanımları uluslararası ölçekte standartlaştırma çabaları (veri toplanmasını ve deneyimlerin ülkeler arasında paylaşılmasını sağlamak üzere) özendirilmelidir.

19. **Şiddetin biçimleri – genel bakış:** Şiddetin biçimlerini özetleyen ve tümüyle kapsayıcı olmayan aşağıdaki listeler, her ortamda ve farklı ortamlar arasındaki geçişlerde tüm çocuklar için geçerlidir. Çocuklar yetişkinlerden şiddet görebilecekleri gibi, çocuklar arasında da şiddet olaylarına rastlanabilir. Dahası, kimi çocuklar kendi kendilerine zarar verebilirler. Komite, şiddetin biçimlerinin çoğu kez birbirleriyle aynı anda ortaya çıktığını ve burada kolaylık için verilen kategorileri kesebileceğini kabul etmektedir. Gerek kız, gerek erkek olsun, çocuklar şiddetin her biçimine maruz kalabilirler; ancak şiddet çoğu kez toplumsal cinsiyet içeriklidir. Örneğin kız çocuklar evlerinde erkek çocuklara göre cinsel şiddete daha fazla maruz kalabilirken, erkek çocukların ceza adaleti sistemi çerçevesinde şiddetle karşılaşmaları ve şiddet yaşamaları olasılığı daha yüksektir (Şiddetin toplumsal cinsiyet boyutları için ayrıca bakınız, paragraf 61(b)).

20. **İhmal veya ihmalkâr muamele:** İhmal, çocukların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamama, onları tehlikeden koruyamama, çocuklardan sorumlu olan kişilerin bunları yapabilecek imkânlarla, bilgiye ve hizmetlere sahipken çocukların tıbbi bakımını, doğum kaydını yapmama ve hizmetlerden yararlanmama anlamına gelir. İhmalin şu biçimleri ortaya çıkabilir:

a) fiziksel ihmal: denetimsizlik veya yeterli yiyecek, barınak, giyecek ve temel tıbbi bakım sağlayamama gibi nedenler sonucunda bir çocuğu zarar görmekten korumama⁶;

b) psikolojik veya duygusal ihmal: duygusal destek ve sevgi yokluğu dahil, çocuğa sürekli biçimde özen gösterilmemesi, küçük çocukların istek ve işaretlerine bakan kişilerin ‘psikolojik olarak’ kayıtsız kalmaları ve çocuğa yakın kişinin şiddetine maruz kalma, uyuşturucu veya alkol bağımlılığı;

c) çocukların fiziksel veya zihinsel sağlığında ihmal: temel tıbbi bakımın esirgenmesi;

d) eğitimsel ihmal: çocuklara bakan kişilerin okula göndererek veya başka şekillerde çocukların eğitimini sağlamalarını öngören yasalara uyulmaması ve

⁶ Taraf Devletler çocuklara bakmakla sorumlu kişilerin kazaları önleme konusunda desteklenmesi ile ilgili yükümlülükler (ÇHS madde 19 ve 24(2)(e))

e) terk: büyük kaygı uyandıran, kimi toplumlarda diğerlerinin yanı sıra evlilik dışı doğmuş veya engelli çocukları orantısız biçimde etkileyebilecek bir uygulama⁷.

21. **Zihinsel şiddet:** Sözleşme’de yer aldığı biçimiyle ‘zihinsel şiddet’ çoğu kez psikolojik kötü muamele; zihinsel, sözel ve duygusal istismar veya ihmal anlamına gelir. Aşağıda örnekler verilmektedir:

a) çocukla etkileşimde süreklilik taşıyan zararlı tutum ve davranışlar; örneğin çocuğa değersiz olduğunun, sevilmediğinin, tehlikede olduğunun veya ancak başkalarının ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde değer taşıdığı söylenmesi gibi;

b) yaralama, korkutma ve tehdit etme; sömürme ve yoldan çıkarma; hakaret etme ve reddetme; yok sayma ve başkalarını tercih etme;

c) duygusal yakınlık göstermeme; zihinsel sağlığın, tıbbi ve eğitsel ihtiyaçların ihmali;

d) hakaret, ad takma, aşağılama, küçük düşürme, alay etme ve çocuğun duygularını incitme;

e) ev içi şiddete maruz bırakma;

f) hücre hepsi, yalıtma veya küçük düşürücü ve aşağılayıcı gözaltı koşulları ve

g) örneğin cep telefonu ve Internet gibi enformasyon ve iletişim teknolojileri aracılığıyla yapılanlar (siber zorbalık) dahil olmak üzere, yetişkinler veya diğer çocuklar tarafından zorbalığa veya zorlayıcı-ağır şakalara (hazing) maruz bırakılma⁸.

22. **Fiziksel şiddet:** ölümcül veya ölümcül olmayan fiziksel şiddet bu kapsama girer. Komite’ye göre ‘fiziksel ve zihinsel şiddet’ şunları kapsar:

- her tür fiziksel ceza uygulaması ile birlikte işkencenin, zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelenin diğer biçimleri ve

- yetişkinler ve diğer çocuklar tarafından fiziksel zorbalık ve zorlama.

23. **Engelli çocuklar,** örneğin aşağıdakiler gibi şiddetin özel biçimlerine maruz bırakılabilirler:

- özellikle kızlarda zorla kısırlaştırma;

- tedavi bahanesiyle şiddet (örneğin çocukların davranışlarını kontrol amacıyla ‘tedavi’ olarak elektrik tedavisine (ECT) ve elektrik şoklara başvurulması); ve

- sokakta veya başka yerlerde dilendirmek amacıyla çocuğun kasten sakat bırakılması.

24. **Fiziksel ceza:** Komite 8 sayılı Genel Yorumunda “bedensel” veya “fiziksel” cezayı, ne kadar hafif olursa olsun belirli bir acı veya rahatsızlık vermek amacıyla kullanılan fiziksel güç olarak tanımlamaktadır. Bu cezalar genellikle tokat, şaplak, vurma biçiminde gerçekleşmekte; vurmada kamçı, sopa, kayış, ayakkabı, tahta kaşık vb araçlar kullanılabilir. Ancak, fiziksel cezada bunların dışında, çocuğu tekmeleme, sarsma, savurma, çimdikleme, ısırma, saçından veya kulağından çekme, sopalama, rahatsız pozisyonlarda durmaya zorlama, orasını burasını yakma, kaynar su dökme veya zorla yemek yedirme gibi yollara da başvurulmaktadır. Komite’nin görüşüne göre, fiziksel ceza her durumda aşağılayıcıdır. Bu cezanın alabileceği diğer somut biçimler Birleşmiş Milletler Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmasında yer almaktadır (paragraflar 56, 60 ve 62).

⁷ Birçok ülkede çocuklar yoksulluk içindeki ana babaları ve bakıcıları onları destekleyecek imkânlardan yoksun oldukları için terk edilmektedir. Yapılan tanıma göre ihmal, ana babaların çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda oldukları halde bunu yapmamasıdır. Komite Taraf Devletlere “çocuk bakma ve yetiştirme sorumluluklarını yerine getirmelerinde ana babalara ve yasal vasilere gerekli yardımlarda bulunmalarını” sıkça hatırlatmıştır (Sözleşme, Madde 18(2)).

⁸ Bir kişinin belirli bir gruba dahil edilmesinin yolu olarak taciz, şiddet, aşağılama ve benzer uygulamalara başvurulduğu ritüeller ve diğer törensel işlere “hazing” denir.

25. **Cinsel istismar ve sömürü:** Cinsel istismar ve sömürü kapsamına aşağıdakiler girer:

- bir çocuğun yasa dışı veya psikolojik olarak zararlı herhangi bir cinsel etkinliğe özendirilmesi veya zorlanması;⁹
- çocukların ticari amaçlı cinsel sömürde kullanılmaları ve
- çocukların cinsel istismarla ilgili işitsel veya görsel materyallerde kullanılmaları. Cinsel istismar kapsamına çocuk fuhuşu, cinsel kölelik, seyahat ve turizmde cinsel sömürü, kaçırılma (ülke içinde ve ülkeler arasında) ve çocukların cinsel ve zorla evlendirme amacıyla satışı girmektedir. Pek çok çocuk, fiziksel güç veya sınırlama kullanılmaksızın cinsel mağduriyete uğramaktadır; ancak böyle de olsa bunların tümü psikolojik açıdan bozucu, sömürücü ve travmatiktir.

26. **İşkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza:** İtiraf almak, yasa dışı veya istenmeyen davranışlarda bulunanları yargı dışı cezalandırmak veya çocukları kendi istekleri dışındaki işlere zorlamak amacıyla genel olarak polis ve infaz görevlileri, çocukların sürekli kaldıkları yerlerin personeli ve devlet dışı silahlı güçler dahil olmak üzere çocuklar üzerinde gücü olan kişilerce uygulanan her biçimde şiddettir. Mağdurlar çoğu durumda marjinal, dezavantajlı ve ayrımcılığa maruz kalan, haklarını ve çıkarlarını koruyacak yetişkin yakınları olmayan çocuklardır. Yasalarla sorunlu olan çocuklar, sokaklarda yaşayan çocuklar, azınlık ve yerli halklara mensup çocuklar ve yanlarında kimsesi bulunmayanlar bu kapsama girmektedir. Bu tür fiillerin ağırlığı, çoğu durumda yaşam boyu sürecek fiziksel ve psikolojik hasara ve sosyal strese yol açmaktadır.

27. **Çocuklar arasında şiddet:** Burada kastedilen, çoğu kez gruplar halindeki çocuklar tarafından ve genellikle zorbalık yoluyla başka çocuklara uygulanan fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddettir. Bu şiddet kısa dönemde çocuğun fiziksel ve psikolojik dokunulmazlığına ve sağlığına zarar vermekle kalmamakta, orta ve uzun dönemdeki gelişim, eğitim ve toplumla bütünleşme açısından da ağır sonuçlara yol açmaktadır. Gençlerin oluşturdukları çetelerin uyguladıkları şiddet de, ister mağdur ister katılımcı olsunlar, çocuklara zarar vermektedir. Asıl aktörler çocuklar olmakla birlikte, bu çocuklardan sorumlu olan yetişkinler, söz konusu şiddete karşı uygun tepkiler verilmesi ve önlenmesi açısından çok önemli bir role sahiptirler. Burada dikkat edilmesi gereken, alınan önlemlerin cezalandırıcı bir yaklaşımla şiddeti daha da ağırlaştırmamasını ve şiddete karşı şiddet uygulamasına gidilmemesini sağlamaktır.

28. **Kendine zarar verme:** Yemek yemede düzensizlikler, madde kullanımı ve bağımlılığı, kendi kendini yaralama, intihar düşüncesi ve girişimleri ve fiilen intihar bu kapsamdadır. İntihar, özellikle ergen yaşlardaki çocuklar açısından ciddi bir sorundur.

29. **Zararlı uygulamalar:** Bu uygulamalar, bunlarla sınırlı kalmamak üzere, aşağıdakileri kapsar:

- fiziksel ceza ve zalimane ve aşağılayıcı diğer muameleler;
- kadınların sünnet edilmesi;
- uzuv kesme, bağlama, yara izi bırakma, yakma ve damgalama;
- belirli dönemlerin başlangıcında uygulanan şiddet içeren ve aşağılayıcı törenler; kızlara zorla yemek yedirilmesi; şişmanlatma; bekâret testleri (kızların genital organlarının incelenmesi);
- zorla evlendirme ve erken yaşta evlendirme;
- ‘namus suçları’ adı verilen suçlar; ‘misilleme’ amaçlı şiddet (iki taraf arasındaki bir ihtilafın iki tarafın çocuklarına yönelik şiddet biçimine bürünmesi); çeyiz-başlık ile ilgili ölümler ve şiddet;

⁹ Cinsel istismar, bir yetişkinin çocuğa uyguladığı, ceza yasasına göre çocuğun bundan korunmasını gerektiren cinsel içerikteki fiillerdir. Cinsel içerikteki fiiller bir çocuğa bir başka çocuk tarafından uygulandığında da istismar durumu ortaya çıkar; ancak bunun için, uygulayanın diğerinde yaşça daha büyük olması; bu amaçla güce, tehdide veya diğer baskı yollarına başvurusu gerekir. Taraf Devletçe karşılıklı onaya dayalı cinsel etkinlikler için getirilen yaş sınırının üzerinde olan çocuklar arasındaki cinsel etkinlikler ise istismar sayılmaz.

- ‘büyüçülük’ suçlamaları ile ‘şeytan çıkarma’ gibi ilgili zararlı uygulamalar;
- küçük dilin ve dışın sökülmesi.

30. **Kitle iletişim araçlarında şiddet:** Kitle iletişim araçları, özellikle de tabloid yayınlar ve sarı basın şok edici haberlere eğilimlidir ve bunun sonucunda çocuklara ilişkin önyargılı ve kalıpcı bir imaj yaratılır. Özellikle dezavantajlı gruplara mensup çocuklar ve ergenler çoğu kez salt farklı giyindikleri veya davrandıkları için şiddete eğilimli veya suçlu olarak gösterilir. Bu kalıpcı sunumlar sonuçta devletin cezalandırıcı yaklaşımlar benimsemesinin yolunu açar; böylece, çocukların ve gençlerin farazi veya fiili yanlışlarına karşı şiddet yoluna başvurulur.

31. **Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) aracılığıyla şiddet¹⁰:** BİT ile ilgili çocuk koruma riskleri, birbiriyle örtüşen aşağıdaki alanları kapsar:

(i) İnternet ve diğer BİT imkânlarıyla üretilen görsel ve işitsel materyaller aracılığıyla çocukların cinsel istismarı;

(ii) Çocukların ahlaka aykırı fotoğraflarının veya düzmece fotoğrafların ve videolarının, belirli bir çocukla veya çocuk gruplarıyla alay eden materyallerin alınması, hazırlanması, alınmasına izin verilmesi, gösterilmesi, elde bulundurulması veya reklam edilmesi.

(iii) BİT kullanıcıları olarak çocuklar:

Bilgi alıcıları olarak çocuklar, saldırgan, şiddet ve nefret içeren, yanlış, ırkçı, pornografik¹¹, nahoş ve/veya yanlışta sürükleyici ilan veya potansiyel olarak zararlı reklamlarla, spam ile, sponsorluklarla, kişisel bilgilerle karşılaşabilirler.

BİT yoluyla başka çocuklarla temasa geçen çocuklar zorbalığa, tacize, kötü şakalara maruz kalabilirler, çevrimdışı tanımadıkları yabancılarla buluşmaya zorlanabilirler, bu yönde kandırılıp ikna edilebilirler, cinsel etkinlikler ve/veya kişisel bilgilerini vermek için “hazırlanabilirler”.

Çocukların kendileri, yani bizzat aktörler olarak çocuklar zorbalık ve tacizde bulunabilir, psikolojik gelişimlerine olumsuz etkiler yapacak oyunlar oynayabilirler, uygunsuz cinsel materyal hazırlayıp yükleyebilirler, yanlış bilgilendirme ve yönlendirmelerde bulunabilirler ve/veya yasa dışı materyalleri indirme, bilgisayar korsanlığı, kumar veya terör içerikli işlere girebilirler.¹²

32. **Çocuk haklarına yönelik kurumsal ihmaller ve sistem ihlalleri:** Devletin her kademesinde görev yapıp çocukların her tür şiddetten korunmasından sorumlu olanlar, Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerin fiilen yerine getirilmesi imkânlarından yoksun oluş yüzünden dolaylı veya doğrudan zarara yol açabilirler. Yasal düzenlemelerin ve diğer hükümlerin benimsenmesinde veya gözden geçirilmesindeki gecikmeler, yasalarla diğer yönetmeliklerin yeterince uygulanmaması; çocuklara yönelik şiddeti belirleme, önleme ve bu olguya tepki gösterme açısından yeterli maddi, teknik ve insani kaynakları tahsis etmeme, bu tür ihmallerin örnekleri arasındadır. Önlemler ve programlar, çocuklara yönelik şiddete son vermeye yönelik faaliyetlerin izlenmesini, sağlanan ilerlemenin veya yetersizliklerin değerlendirilmesini sağlayacak araçlarla donanmamışsa, bu da bir ihmaldir. Ayrıca, bazı işlemler sırasında da profesyoneller, sorumluluklarını örneğin çocuğun yüksek yararını gözetmeden, görüşlerini

¹⁰ İnternet ve cep telefonu gibi enformasyon teknolojileri, çocukları güvenlik içinde tutmak, kuşku edilen veya fiili şiddet ve kötü muamele durumlarını haber vermek açısından büyük potansiyele sahip pozitif araçlardır. Enformasyon teknolojilerinin düzenlenmesi ve izlenmesi yoluyla koruyucu bir ortamın oluşturulması gerekir ve çocukların bu teknolojileri güvenli biçimde kullanacak konuma getirilmeleri de bunun bir parçasıdır.

¹¹ Pornografiye maruz kalınması çocukta çocuğa cinsel istismarı arttırabilir; çünkü pornografik materyalleri gören çocuklar gördüklerini daha küçük veya kolayca ulaşıp kontrol altında tutabilecekleri çocuklarla “denemeye” kalkabilirler.

¹² EUKids Online projesince geliştirilen bir tablodan uyarlanmıştır; bakınız, *AUPs in context: Establishing safe ve responsible online behaviours*, 2009, s.6. Ayrıca bakınız, Rio Bildirgesi ve Eylem Planı: <http://iicongressomundial.net/congresso/arquivos/Rio%20Declaration%20and%20Call%20for%20Action%20-%20FINAL%20Version.pdf>.

dikkate almadan ve gelişimsel hedeflere dikkat etmeden yerine getirerek çocuğun şiddetten korunma hakkını istismar edebilirler.

2. “...bakımında iken...”

33. **‘Çocuğa bakan kişilerin’ tanımı:** Komite, çocuğun gelişim halindeki yeteneklerini ve tedricen kazandığı özerkliği gözetirken, 18 yaşından küçük tüm insanların her şeye karşı ya belirli kişilerin ‘bakımında’ olduklarını ya da *böyle olmaları gerektiğini* kabul eder. Çocuklar için yalnızca üç koşul söz konusudur: kendi bağımsızlığını kazanmış¹³, asıl veya aracı kişilerin bakımında ya da fiilen Devletin bakımında. Madde 19’da atıfta bulunulan ‘bakan kişilerin’ “ana-baba, yasal vasi(ler) veya çocuğun bakımını üstlenmiş başka herhangi bir kişi” olarak tanımı, çocuğun güvenliğinden, sağlığından, gelişiminden ve refahından açık biçimde ve hukuksal, mesleksel-etik ve/veya kültürel sorumluluğu olan kişileri kapsar. Bunlar, ana babalar, bakıcı aileler, evlat edinenler, geniş aile ve topluluk üyeleri; eğitim, okul ve erken dönem çocuk eğitimi ve bakımı işlerinde görev yapanlar; islam şeriatında kefalet yolu ile ailelerin istihdam ettikleri çocuk bakıcıları; gençlik grubu denetçileri dahil spor ve diğer okul dışı faaliyetlerde gözetimde bulunanlar; işyeri işverenleri ve denetçileri; çocuk bakma durumunda olan kurumsal personeldir (hükümet veya hükümet dışı) – örneğin, sağlık hizmetleri, çocuk adaleti, günlük veya yatılı bakım veren kurumlarda görev yapanlar gibi. Yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar söz konusu olduğunda Devlet *de facto* (fiilen) bakıcı konumundadır.

34. **Bakım ortamlarının tanımı:** Bakım ortamları, çocukların uzun dönemli, kısa dönemli, tekrarlanan biçimde veya yalnızca bir sefere mahsus olmak üzere zamanlarını ‘daimi’ ve birincil bakıcılar (örneğin ana baba veya yasal vasi gibi) veya aracı ya da ‘geçici’ bakıcı (örneğin öğretmen veya gençlik grubu lideri gibi) nezaretinde geçirdikleri yerlerdir. Çocuklar çoğunlukla sık ve esnek biçimde bir bakım ortamından diğerine geçerler; ancak bu geçişler sırasında çocukların güvenliği ya doğrudan ya da bir ‘aracı’ ile eşgüdüm ve işbirliği içinde (örneğin okula gidip gelirken veya dışarıdan yakacak, su veya yem toplarken/getirirken). Çocuklar ayrıca belirli bir bakım ortamında fiziksel olarak herhangi bir gözetim altında değilken de birincil veya aracı bir bakıcının ‘bakımı altında’ sayılırlar; örneğin gözlerden uzakta bir yerde oyun oynadıklarında veya yanlarında kimse bulunmadan internette sörf yaptıklarında durum budur. Yerleşik bakım ortamları arasında ailelerin evleri, okullar ve diğer eğitim kurumları, erken dönem çocuk bakım ortamları, okul sonrası bakım merkezleri; eğlenme, dinlenme, spor ve kültürel faaliyet merkezleri, dinsel kurumlar ve ibadet yerleri bulunur. Tıbbi, tedaviye yönelik ve bakım sağlayan merkezlerde ve tesislerde, işyerlerinde ve yargısal ortamlarda bulunan çocuklar ise profesyonellerin veya Devlet aktörlerinin gözetimindedirler ve bu kişilerin çocuğun yüksek yararını gözetme; çocukların korunma, refah ve gelişme haklarını yaşama geçirme sorumlulukları vardır. Çocukların korunmasının, refahının ve gelişmesinin sağlanması gereken üçüncü bir ortam da mahalleler, topluluklar, sığınmacılar ve çatışmalar ve/veya doğal felaketler yüzünden yerlerinden olmuş kişiler için ayrılmış kamplar veya yerleşimlerdir.¹⁴

35. **Görünürde, asıl veya aracı bakıcıları olmayan çocuklar:** Madde 19 aynı zamanda asıl veya aracı bir bakıcısı açık olarak belli olmayan çocuklar veya çocuğun korunmasından ve refahından sorumlu başkaca bir kişinin olmadığı durumlar için de geçerlidir. Başında bir çocuğun bulunduğu hanelerdeki diğer çocuklar, sokaklarda yaşayan çocuklar, göç eden ana babaların çocukları veya yanlarında kimsesi bulunmadan kendi ülkeleri dışında olan çocuklar bu durumlara örnektir¹⁵. Bu çocuklar bakım evleri, grup evleri veya HDK tesisleri gibi fiziksel bakım ortamları bağlamında yer almasalar bile Taraf Devlet,

¹³ Evlilik yaşının hem kız hem erkekler için 18’e çıkarılması yolunda Komite tarafından Taraf Devletlere yapılan önceki tavsiye (Genel Yorum No.4, paragraf 20) doğrultusunda ve kötü muameleye özel açıklıklarını dikkate alarak Komite, 19. maddenin erken evlilik ve/veya zorla evlendirme yoluyla reşit olan veya evden ayrılan 18 yaşından küçük kişilere de uygulanması gerektiği kanısındadır.

¹⁴ BM’nin şiddet araştırması, çocuklara yönelik şiddetin ortaya çıktığı ortamları tanımlamaktadır; ayrıca bakınız, Çocukların Alternatif Bakımıyla ilgili BM Kılavuzları, (A/RES/64/142), 24 Şubat 2010.

¹⁵ Komite’nin Genel Yorum No. 6, paragraf 7’de tanımlandığı şekliyle.

“çocuğun bakıcısı” veya *de facto* bakıcı olarak bu çocukların sorumluluğunu üstlenmek durumundadır. Taraf Devletin bir başka yükümlülüğü de “çocuğa kendi refahı için gerekli koruma ve bakımı sağlamak” (Madde 3.2) ve “kendi aile ortamından geçici veya kalıcı olarak yoksun kalan çocuğa alternatif bakım” sağlamaktır (Madde 20). Bu konulardaki çocukların haklarını güvence altına almanın farklı yolları vardır. Bunların arasında en tercih edilmiş olanı aile ortamına benzer ortamlar sağlayacak düzenlemelerdir; ancak burada da çocuğun şiddete maruz kalma riski göz önüne alınarak söz konusu düzenlemeler titizlikle incelenmelidir.

36. **Şiddetin faileri:** Çocuklar, birincil veya aracı bakıcılar ve/veya bakıcılarının koruma sağlamadıkları diğerleri (örneğin komşular, akrabalar ve yabancı kişiler) tarafından şiddete maruz bırakılabilirler. Ayrıca, profesyonellerin ve Devlet aktörlerinin çocuklar üzerindeki güç ve yetkilerini istismar ettikleri birçok ortamda da çocuklar şiddete maruz kalabilirler. Örneğin okullar, yurtlar, polis karakolları veya adalet kurumları bu tür mekânlar olabilir. Bu tür durumların hepsi, kişisel bağlamda yalnızca bakıcı kişiler tarafından uygulanan şiddetle *sınırlı olmayan* 19. madde kapsamına girer.

3. “alacaklardır ...”

37. “Alacaklardır”: “Alacaklardır” Taraf Devletlere herhangi bir esneklik tanımayan bir terimdir. Dolayısıyla Taraf Devletler, bu hakkın tüm çocuklar için yaşama geçirilmesine yönelik “gerekli tüm önlemleri” alma gibi yasal bir yükümlülük altındadırlar.

4. “gerekli tüm yasal, idari, sosyal ve eğitsel önlemler”

38. **Uygulama ve izlemeye yönelik genel önlemler:** Komite, Taraf Devletlerin dikkatini Çocuk Haklarına dair Sözleşme’nin uygulanmasıyla ilgili genel önlemleri konu alan 5 sayılı Genel Yorumu çekmek ister (Maddeler 4, 42 ve 44, para. 6).¹⁶ Komite ayrıca Taraf Devletleri bağımsız ulusal insan hakları kurumlarının rolüyle ilgili 2 sayılı Genel Yorumu hatırlatır. Bu uygulama önlemleri ve izleme, 19. maddenin yaşama geçirilmesi açısından temel önemdedir.

39. **“Uygun olan tüm önlemler”:** Buradaki ‘uygun’ terimi, hükümetin tüm sektörlerini içine alan geniş kapsamlı, her tür şiddetin önlenmesi ve şiddet olgusuna gerekli tepkinin gösterilmesi açısından etkili biçimde kullanılması gereken önlemler için kullanılmaktadır. “Uygun” terimi, şiddetin kimi biçimlerinin kabul edilebileceği şeklinde *yorumlanamaz*. Entegre, bütünlüklü, disiplinler arası ve eşgüdümlü bir sistem gereklidir ve bu sistemin 19. maddenin 1. paragrafında yer alan tüm önlemlerin 2. paragrafta yer verilen tüm müdahalelerle kaynaştırılması gerekir. Sürdürülebilir ve eşgüdümlü bir hükümet politikasıyla altyapılara entegre edilmemiş, bölük pörçük programlar ve etkinlikler, yarattıkları etkiler açısından sınırlı kalacaktır. Burada özetlenen önlemlerin geliştirilmesinde, izlenmesinde ve değerlendirilmesinde çocuk katılımı esastır.

40. Yasama alanındaki önlemler, bütçe dahil olmak üzere hem yasamaya hem de uygulayıcı ve yürürlüğe koyucu önlemlere ilişkindir. Bunlardan kastedilen, ulus, il ve belediye bazındaki yasalar ve ilgili tüm yönetmeliklerdir ki, bunlar ilgili çerçeveler, sistemler ve mekanizmalarla birlikte ilgili kuruluşların ve yetkili mercilerin rollerini ve sorumluluklarını belirler.

41. Bunu henüz gerçekleştirilmeyen Taraf Devletlerin yapmaları gerekenler şunlardır:

a) Sözleşme’nin ihtiyari iki protokolü ile çocuklara koruma sağlayan diğer uluslararası veya bölgesel insan hakları belgelerinin onaylanması. Söz konusu belgeler arasında Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi ile İşkenceye, Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara Karşı İhtiyari Protokolle Sözleşme de yer almaktadır;

¹⁶ Özellikle bakınız, Genel Yorum No. 5 paragraflar 9 (alınması gereken önlemlerin kapsamı), 13 ve 15 (çekincelerin geri çekilmesi ve kabul edilebilirliği) ve 66 ve 67 (Sözleşme’nin yaygınlaştırılması).

- b) Sözleşme'nin hedef ve maksadına veya başka şekillerde uluslararası hukuka aykırı açıklama ve çekincelerin gözden geçirilerek geri çekilmesi;
- c) anlaşma organları ve diğer insan hakları mekanizmalarıyla işbirliğinin güçlendirilmesi;
- d) iç hukukun Madde 19 doğrultusunda gözden geçirilerek değiştirilmesi ve uygulamanın Sözleşme'nin taşıdığı bütünlük çerçevesinde gerçekleştirilmesi; çocuk haklarına ilişkin kapsamlı bir politika oluşturulması, çocuklara yönelik şiddetin her biçiminin hangi ortamda olursa olsun mutlak anlamda yasaklanması; şiddet olayının faillerinin etkili ve uygun hükümlerle cezalandırılmaları¹⁷;
- e) çocuklara yönelik şiddete son verilmesine yönelik yasaların ve benimsenen diğer önlemlerin yaşama geçirilmesi için yeterli bütçe tahsisi;
- f) mağdur ve tanık çocukların korunmalarının, tazminat ve onarım yollarına erişimlerinin sağlanması;
- g) ilgili bütün yasal düzenlemelerin, medya ve enformasyon-iletişim teknolojileri (EİT) açısından çocukların yeterince korunmasını sağlayacak şekilde yapılması;
- h) çocuğa ve çocuğa bakan kişilere entegre hizmetler yoluyla gerekli desteği vererek mümkün olan en iyi çocuk yetiştirme uygulamalarına yönelik sosyal programlar hazırlanması ve yaşama geçirilmesi;
- i) hakların ihlali durumunda tazminat imkânları dahil olmak üzere yasa uygulamalarının ve yargı süreçlerinin çocuk dostu biçimde yürütülmesinin sağlanması;
- j) ülke ölçeğinde bağımsız bir çocuk hakları kurumunun oluşturulması ve desteklenmesi.

42. İdari önlemler, hükümetin çocuğu her tür şiddetten korumada gerekli politikaları, programları, izleme ve gözetim sistemlerini oluşturma yükümlülüklerini yansıtmalıdır. Bunların arasında:

- a) *ulusal ve alt-yönetim düzeylerinde:*
- (i) çocuk koruma strateji ve hizmetlerini koordine edecek hükümet katında bir odak nokta oluşturulması;
- (ii) kuruluşlararası yönlendirme komiteleri konusunda paydaşların rolleri ve sorumluluklarıyla aralarındaki ilişkilerin tanımlanması; bu arada söz konusu kurumların etkili yönetiminin, izlenmesinin, uygulayıcı kuruluşların ulusal ve bölgesel ölçeklerde hesap verebilirliklerinin sağlanması;
- (iii) hizmetlerin yerleştirilmesi (merkezden yönetilmeme) kaliteye, hesap verebilirliğe ve eşitlikçi dağılıma zarar vermemesinin sağlanması;
- (iv) önleme dahil çocuk korumasına tahsis edilen kaynakların en iyi biçimde kullanılmasını sağlamak üzere sistematik ve saydam bütçe süreçlerinin yaşama geçirilmesi;
- (v) sistemlerin (etki analizi), hizmetlerin, programların ve sonuçların, evrensel standartlara oturtulmuş, bu arada yerel ölçekte belirlenen amaç ve hedeflere uyarlanmış göstergeler temelinde sistematik biçimde izlenmesini ve değerlendirilmesini sağlayacak kapsamlı ve güvenilir bir ulusal veri toplama sisteminin oluşturulması;
- (vi) bağımsız insan hakları kurumlarına destek verilmesi ve bunların henüz bulunmadığı yerlerde Çocuk Hakları Ombudsmanlıkları gibi çocuk hakları alanında özel yetkili oluşumların kurulup, yaygınlaştırılması.¹⁸

- b) *hükümet, profesyonel ve sivil toplum kurumları düzeyinde:*

¹⁷ "Yaptırımlar" bağlamında, "failler" terimi kendilerine zarar veren çocukları kapsamaz. Başka çocuklara zarar veren çocukların tedavisi ise eğitsel ve tedavi edici olmak durumundadır.

¹⁸ Bakınız Genel Yorum No.2, özellikle paragraflar 1, 2, 4 ve 19.

(i) geliştirme ve uygulama (sahiplenmeyi ve sürdürülebilirliği sağlayacak katılımcı süreçlerle):

- a. kurumlar içi ve kurumlar arası çocuk koruma politikaları;
- b. çocuk bakımının gerçekleştiği tüm hizmetler ve ortamlar (gündüz bakım merkezleri, okullar, hastaneler, spor kulüpleri ve yatılı bakım veren kurumlar) için mesleki etik kurallar, protokoller, mutabakat zaptları ve bakım standartları oluşturulması;
- (ii) çocuk koruma girişimlerine akademik öğretim ve eğitim kurumlarının da dahil edilmesi ve
- (iii) gelişkin araştırma programlarının yaygınlaştırılması.

43. Sosyal önlemler, çocukların korunma haklarına ilişkin hükümet taahhüdünü yansıtmalı, temel ve özel hedef gözeten hizmetler sağlamalıdır. Bu hizmetler, devletin sorumluluğu altında olmak üzere hem devlet hem de sivil toplum aktörleri tarafından başlatılıp uygulanabilir. Alınabilecek önlemler şunlardır:

a) *Riski azaltmaya ve çocuklara yönelik şiddeti önlemeye yönelik sosyal politika önlemleri, örneğin:*

(i) Çocuk bakımına ve korunmasına yönelik önlemlerin, ana sosyal politika sistemlerine içselleştirilmesi;

(ii) Güç durumundaki grupların (diğerlerinin yanı sıra yerli ahaliye veya azınlıklara mensup çocuklarla engelliler) hizmetlere erişimini ve haklarından eksiksiz olarak yararlanmalarını engelleyen etmenlerin ve koşulların belirlenerek bunların ortadan kaldırılması;

(iii) Risk altındaki ailelere yönelik finansal ve sosyal destek dahil olmak üzere yoksullukla mücadele stratejileri;

(iv) Halk sağlığı ve güvenliği, konut, istihdam ve eğitim politikaları;

(v) Sağlık, sosyal refah ve adalet hizmetlerine daha iyi erişim sağlanması;

(vi) ‘Çocuk dostu kentler’ planlaması;

(vii) Alkole, yasa dışı tıbbi ürünlere ve silahlara yönelik talebin ve bunlara erişimin azaltılması;

(viii) Çocuk bakımı ve korunması alanında küresel standartların belirlenip yaşama geçirilmesinde kitle iletişim araçları ile enformasyon ve iletişim teknolojileri sanayisiyle işbirliği;

(ix) Çocukların kitle iletişim araçları tarafından üretilen, çocuğun insan olarak saygınlığına ve dokunulmazlığına aykırı enformasyon ve materyalden korunmasını sağlayacak kılavuzlar hazırlanması; damgalayıcı dilin ortadan kaldırılması; aile içinde veya başka ortamlarda cereyan edip çocuğu etkileyen olayların çocuğu yeniden mağdur edici haberlerinden kaçınılması; ilgili bütün taraflarca incelenebilecek farklı kaynakların kullanımıyla profesyonel araştırmaların yaygınlaştırılması;

(x) Çocuklara görüşlerini ve beklentilerini medyada dile getirebilmeleri için fırsatlar tanınması; çocukların yalnızca çocuk programlarına katılmakla kalmayıp kamuoyuna çocuklar ve çocuklukla ilgili doğru ve yeterli bir imaj sunulması için çocukların haberci, analizeci ve yorumcu olarak her tür enformasyonun üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasında yer almaları.

b) *Çocuğu bireysel olarak desteklemeye, çocuğun ailesine ve diğer bakan kişilere çocuk yetiştirme açısından en iyi koşulları sunmaya yönelik sosyal programlar, örneğin:*

(i) Çocuklar için: çocuklar için erken dönem gelişim ve okul sonrası bakım programları; çocuk ve gençlik grupları ve kulüpleri; çeşitli güçlüklerle (kendine zarar verme dahil) karşılaşan çocuklara danışmanlık desteği; eğitilmiş personelin çalıştığı, 24 saat açık ücretsiz yardım hatları; düzenli aralıklarla denetlenmek üzere bakıcı aile hizmetleri;

(ii) Aileler ve diğer bakıcılar için: Psikososyal ve ekonomik güçlüklerle baş etmek üzere topluluk temelli karşılıklı yardımlaşma grupları (örneğin çocuk büyütme ve mikro kredi grupları); belirli yaşlardaki çocuklara doğrudan ödenek ayrılması dahil olmak üzere ailelerin yaşam standartlarını

destekleyecek refah programları; istihdamda, barınmada ve/veya çocuk büyütmede güçlüklerle karşılaşan bakıcılara danışmanlık desteği; aile içi şiddete karışan, uyuşturucu ve alkol sorunu olan veya başka zihinsel sağlık gereksinimleri olan bakıcılara yardım için terapi programları (karşılıklı yardım grupları dahil).

44. Eğitim alanındaki önlemler, çocuklara yönelik şiddete göz yuman tutumları, gelenekleri, adetleri ve davranışsal uygulamaları ele almalıdır. Bu önlemler, medya ve sivil toplumun da katılımıyla, şiddet konusunun açık tartışılmasını özendirilmelidir. Alınan önlemler çocukların yaşam becerilerini, bilgi ve katılımlarını desteklemeli, çocuklarla temas halindeki bakıcıların ve profesyonellerin kapasitesini geliştirici nitelikte olmalıdır. Söz konusu önlemler, Devletin sorumluluğu altında olmak üzere hem Devlet hem de sivil toplum aktörleri tarafından başlatılıp uygulanabilir. Somut örnekler, bunlarla sınırlı kalmamak üzere aşağıda verilmektedir:

a) *Tüm paydaşlar için:* pozitif çocuk yetiştirme uygulamalarını yaygınlaştırmak ve şiddete göz yuman veya şiddeti yaygınlaştıran olumsuz sosyal tutumlar ve uygulamalara karşı mücadele çerçevesinde, kanaat önderleri ve medya aracılığıyla yürütülecek farkındalık yaratma kampanyaları dahil halkı bilgilendirme programları; Sözleşme'nin, bu Genel Yorumun ve Taraf Devletlerin raporlarının çocuk dostu ve erişilebilir formatta yaygınlaştırılması; enformasyon ve iletişim teknolojileri bağlamındaki korumada eğitime ve danışmanlığa yönelik destekleyici önlemler;

b) *Çocuklar için:* Enformasyon ve iletişim teknolojilerine, pozitif ekran ilişkilerinin nasıl geliştirileceğine ve zorbalıkla nasıl mücadele edileceğine, çocukların kendilerini nasıl koruyacaklarına ve özel risklerin neler olduğuna ilişkin olanlar dahil, doğru, erişilebilir ve yaşa uygun yaşam bilgilerinin ve becerilerinin çocuklara kazandırılması; genel olarak çocuk haklarına, özel olarak da dinlenme ve görüşlerini ciddiye alma hakkına ilişkin bilgilerin okul müfredatı ve diğer yollardan verilerek çocukların güçlendirilmesi;

c) *Aileler ve topluluklar için:* ailelere ve bakıcılara yönelik pozitif çocuk yetiştirme eğitimi; özel riskler, çocukların nasıl dinleneceği ve görüşlerinin nasıl ciddiye alınacağı gibi konularda sağlıklı ve erişilebilir bilgiler sağlanması;

d) *Profesyoneller ve kurumlar için (hükümet ve sivil toplum):*

(i) Çocuklar için ve çocuklarla birlikte çalışan tüm profesyoneller ve profesyonel olmayanlar için (eğitim sisteminin her kademesindeki öğretmenler, sosyal çalışmacılar, tıp doktorları, hemşireler ve diğer sağlıkçılar, psikologlar, hukukçular, yargıçlar, polis, denetim ve infaz kurumu görevlileri, gazeteciler, topluluk çalışanları, kurumlarda çalışanlar, kamu görevlileri, iltica işlemlerine bakanlar, geleneksel ve dinsel önderler) 19. maddeye çocuk hakları yaklaşımı ve bu maddenin pratikte uygulanışına ilişkin olarak verdiği genel ve özel görevlere ilgili hizmet içi eğitim;

(ii) Bu eğitimin düzene bağlanması ve belgelendirilmesi için, eğitim-öğretim kurumları ve meslek dernekleriyle birlikte resmen tanınmış sertifikalandırma sistemleri geliştirilmesi;

(iii) Sözleşme'nin, çocuklarla birlikte ve çocuklar için görev yapacak tüm profesyonellerin eğitiminde müfredatın bir parçası haline getirilmesi;

(iv) Diğerlerinin yanı sıra çocuk katılımına saygı ögesi de dahil olmak üzere "çocuk dostu okulların" ve diğer girişimlerin desteklenmesi;

(v) Çocuk bakımı ve korunması alanındaki araştırmaların yaygınlaştırılması.

B. Madde 19'un 2. paragrafı

“bu tür koruyucu önlemler, yerine göre, şunları içermelidir...”

45. **Müdahalelerin genişliği:** Bütüncül bir çocuk koruma sistemi, ilgili Taraf Devletin sosyo-kültürel geleneklerini ve hukuk sistemini de dikkate alarak, 19. maddenin 2. paragrafında tanımlanan tüm aşamalar için kapsamlı ve entegre önlemleri gerektirir.¹⁹

46. **Önleme:** Komite, çocuk korumanın, şiddetin her türünün önlenmesine yönelik proaktif önlemlerle ve her tür şiddetin yasaklanmasıyla başlaması gerektiğini özellikle ve altını çizerek vurgular. Devletlerin, çocukların bakımından, yönlendirilmesinden ve yetiştirilmesinden sorumlu kişilerin çocuk haklarına saygılı olup bu hakları korumalarını sağlayacak gerekli bütün önlemleri alma yükümlülükleri vardır. Önleme kapsamında, *tüm* çocuklar için, şiddetten arınmış, saygılı çocuk yetiştirme uygulamalarını yaygınlaştıracak halk sağlığı ve diğer önlemlerle birlikte, çocuk, aile, fail, topluluk, kurum ve toplum olmak üzere tüm kademelerde şiddetin temeldeki nedenlerinin ele alınması yer alır. Genel (birincil) ve özel hedefli (ikincil) önleme ilişkin vurgu, çocuk koruma sistemlerinin geliştirilmesinin ve uygulanmasının her aşamasında ön planda olmalıdır. Önleyici önlemler uzun vadede en fazla getiri sağlayan önlemlerdir. Ancak, önlemeye yönelik bu kararlılık, Devletlerin ortaya çıktığı her özel durumda şiddete karşı etkili bir tepki verme yükümlülüklerini hafifletmez.

47. Önlemler arasında, bunlarla sınırlı kalmamak üzere şiddetin görüldüğü her durumda aşağıdakiler de yer almaktadır:

a) Tüm paydaşlar için:

(i) cinsiyet, ırk, renk, din, etnik veya toplumsal köken, engellilik durumu ve diğer güç dengesizlikleri dahil olmak üzere şiddetin her türüne hoşgörü gösterilmesine ve göz yumulmasına gerekçe oluşturan tutumların sorgulanması;

(ii) yaratıcı kamuoyu kampanyaları, okullar ve akran eğitimi; ailesel, topluluksal ve kurumsal eğitim girişimleri, mesleklerin ve meslek gruplarının, HDK'ların ve sivil toplumun harekete geçirilmesi gibi yollarla Sözleşme'nin çocuk korumasına ilişkin bütünlüklü ve pozitif yaklaşımına ilişkin bilgilerin yaygınlaştırılması;

(iii) çocukların kendileri de dahil olmak üzere, HDK'lar ve medya dahil toplumun tüm kesimleriyle ortaklıklar geliştirilmesi;

b) Çocuklar için:

(i) hizmetlere ve telafi tazminat imkânlarına erişimlerini sağlamak üzere tüm çocukların nüfusa kaydedilmesi;

(ii) hakları konusunda farkındalık yaratarak, sosyal becerilerini geliştirerek ve yaşa uygun güçlendirme stratejileri uygulayarak çocukların kendilerini ve akranlarını korumalarının desteklenmesi;

(iii) bakıcıları tarafından sağlanın ötesinde fazladan desteğe ihtiyacı olan çocukların belirlenerek, bu çocukların yaşamlarına sorumlu ve güvenilir yetişkinlerin de dahil olmalarını sağlayacak ‘yönlendiricilik-eğiticilik’ programlarının uygulanması;

c) Aileler ve topluluklar için:

(i) ailelerin çocuklarına güvenli ortamlarda bakım sağlama kapasitelerini desteklemek üzere, çocuk hakları, çocuk gelişimi ve pozitif disiplin teknikleri bilgisi temelinde olumlu çocuk yetiştirme

¹⁹ Çocukların Alternatif Bakımı BM Kılavuzu'nda yer alan hususlar da her aşamada dikkate alınmalıdır (A/RES/64/142, 24 Şubat 2010).

uygulamalarını anlamaları, benimsemeleri ve yaşama geçirmeleri için ana babaların ve çocuklara bakan kişilerin desteklenmesi;

(ii) dezavantajlı gruplar için doğum öncesi ve sonrası hizmetlerin, ev ziyareti programlarının, kaliteli erken dönem çocuk gelişimi programlarının ve gelir getirici programların uygulanması;

(iii) zihinsel sağlık hizmetleri, bağımlılık tedavisi ve çocuk koruma hizmetleri arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi;

(iv) özellikle güç koşullardaki aileler için yardım programları uygulanması ve aile destek merkezleri açılması ve

(v) evlerinde şiddete maruz kalmış ebeveynler (çoğunlukla kadınlar) ve çocukları için sığınma evleri ve kriz merkezleri sağlanması;

(vi) Devletin çocukların özel ve ailesel ilişkilerine yersiz müdahalelerden kaçınması esas olmakla birlikte, koşullara bağlı olmak üzere, Devlet aynı zamanda aile birliğini sağlamlaştıracak ve çocukların özel ortamlarında haklarından eksiksiz yararlanmalarını sağlayacak önlemlerle ailelere destek vermelidir.²⁰

d) *Profesyoneller ve kurumlar için (hükümet ve sivil toplum):*

(i) yapılan araştırmalar ve toplanan veriler temelinde önleyici fırsatların belirlenmesi, politika ve uygulamalara gerekli girdilerin sağlanması;

(ii) katılımcı bir süreç aracılığıyla, hakları temel alan çocuk koruma politikalarının ve usullerinin, mesleki etik kuralların ve bakım standartlarının yaşama geçirilmesi;

(iii) bakım ve yargı ortamlarında şiddetin, diğer yolların yanı sıra, kurumsallaşmanın ve gözetimin ancak en son çare olarak ve çocuğun yararına ise kullanılmasını sağlayacak topluluk temelli hizmetlerin geliştirilip uygulanmasıyla önlenmesi.

48. **Teşhis**²¹: Burada kastedilen, belirli kişiler, çocuk grupları ve bakıcılar için özel risk etmenlerinin belirlenmesi (özel hedeflere yönelik önleyici müdahalelerin geliştirilmesi için) ve fiili kötü muamele belirtilerinin tespitidir (gerekli müdahalenin en kısa sürede yapılabilmesi için). Bu ise, çocuklarla temas olan herkesin şiddetle ilgili risk etmenlerinden ve her tür şiddetin göstergelerinden haberdar olmasını gerektirir. Ayrıca bu kişiler söz konusu göstergelerin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda rehberlik almış; acil koruma önlemleri dahil olmak üzere uygun girişimlerde bulunacak bilgiye, istekliliğe ve yeteneğe sahip olmalıdır. Çocuklara, herhangi bir kriz aşamasına gelmeden önce ortaya çıkan sorunlarla ilgili bilgilendirmede bulunabilmeleri için mümkün olduğunca çok fırsat tanınmalı, ayrıca yetişkinlere de böyle fırsatlar çocuklar açıkça yardım istemeseler bile bu tür sorunları tespit edip harekete geçebilmeleri için tanınmalıdır. İletişimde farklı yöntemlere başvurmaları, hareketsizlikleri ve/veya yetersiz olduklarına ilişkin yargılar nedeniyle özellikle güç durumda bulunan, örneğin engelliler gibi marjinalleştirilmiş çocuk grupları söz konusu olduğunda bu alanda özel bir kararlılık gerekmektedir. Bu çocukların da başkaları gibi iletişimde bulunabilmeleri ve sorunlara işaret edebilmeleri için gerekli imkânlar sağlanmalıdır.

49. **Bildirim/Raporlama**²²: Komite, tüm Taraf Devletlere, çocuklara yönelik şiddet olaylarının bildirilebilmesi için çocukların, temsilcilerinin ve diğerlerinin başvurabilecekleri güvenli, kamuoyunca iyi bilinen, özel ve erişimi mümkün destek mekanizmaları geliştirmelerini kuvvetle tavsiye eder. Söz konusu mekanizmalar arasında 24 saat başvurulabilen ücretsiz acil yardım hakları ile diğer enformasyon ve iletişim teknolojileri yer alabilir. Bildirim mekanizmaları olarak şunlar düşünülebilir: Şikâyetlerin

²⁰ İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 17, Çocuğun Hakları (Madde 24), 7 Nisan 1989, CCPR/C/35; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Olson vs. İsveç (No. 1), 24 Mart 1988 tarihli karar, Seri A No. 130, para. 81; Inter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi, Velasquez Rodriguez v. Honduras, 10 Ocak 1989 tarihli karar, Seri C, No. 3, para. 172.

²¹ Aşağıdaki paragraflar enformel ve adet haline gelmiş adalet sistemlerindeki süreçlere de uygulanabilir.

²² Ayrıca bakınız, Suçun Çocuk Mağdurları ve Tanıkları için Kılavuzlar (ECOSOC Kararı 2005/20).

iletmesini kolaylaştıracak gerekli bilgiler; araştırmalara ve yargı süreçlerine katılım; farklı koşullarda kullanıma uygun, çocuklar ve genel kamuoyu tarafından yaygın olarak bilinen protokoller hazırlanması; çocuklar ve aileler için ilgili destek hizmetlerinin düzenlenmesi; bildirim sistemleriyle alınan bilgilerin işlenmesi için personele sürekli eğitim ve destek sağlanması. Bildirim mekanizmaları, salt cezalandırıcılıktan ibaret kalan ilk tepkileri tetiklemek yerine, halk sağlığı ve sosyal destek boyutları da olan kendi kendine yardım hizmetleriyle birlikte düşünülmeli ve böyle sunulmalıdır. Çocukların dinlenilme ve görüşlerini ciddiye aldırma hakkına saygı gösterilmelidir. Her ülkede, doğrudan çocuklarla birlikte çalışan profesyoneller için şiddet olaylarının, kuşkusunun ve riskinin bildirilmesi asgari zorunluluk olarak görülmelidir. Bildirimlerin doğru ve iyi niyetli olması halinde, rapor hazırlayan profesyonellerin korunmasına yönelik usul ve süreçler de devrede olmalıdır.

50. **Sevk:** Bildirimi alan kişi, gerekli tepkiyi hangi kurum verecekse durumu oraya ne zaman ve nasıl ileteceği konusunda eğitilmiş ve yönlendirilmiş olmalıdır. Bunun ardından, çocukların korunmaya (hemen veya daha uzun dönemde) ve özel destek hizmetlerine ihtiyaç duydukları sonucuna varılırsa, eğitilmiş profesyoneller ve idareciler sektörlerarası sevk işlemlerini yapabilirler. Çocuk koruma sistemi içinde görev yapan profesyoneller, kuruluşlararası işbirliği ve ortak çalışma protokolleri konusunda eğitim almış olmalıdırlar. Süreçte şu aşamalar yer almalıdır: bakıcıların ve ailenin görüşleri kadar çocukların görüşlerine de yer vermek üzere, çocuğun, bakıcılarının ve ailesinin kısa ve uzun dönemdeki ihtiyaçlarını konu alan katılımcı ve değişik disiplinlerin rol aldığı bir değerlendirme; değerlendirme sonuçlarının çocukla, bakıcılarla ve aileyle paylaşılması; belirlenen ihtiyaçların karşılanması için çocuğun ve ailenin ilgili hizmetlere yönlendirilmesi ve müdahalenin yeterli olup olmadığını belirlemek üzere yapılacak takip ve değerlendirme.

51. **Araştırma:** İster çocuk, ister bir temsilci, isterse dışarıdan birisi tarafından iletilmiş olsun, şiddet olaylarının araştırılması vasıflı profesyonellerin verecekleri role özgü ve kapsamlı eğitimi, ayrıca çocuk hakları temelli ve çocuğa duyarlı yaklaşımı gerektirir. Titiz, ancak çocuğa duyarlı araştırma yöntemleri, şiddetin doğru biçimde belirlenmesine yardımcı olacak, idari, sivil, çocuk korumayla ilgili ve cezai süreçler için kanıtlar sağlayacaktır. Ancak, araştırma sürecinde çocuğun daha fazla zarar görmemesine azami özen gösterilmelidir. Bu amaca yönelik olarak tüm taraflar çocuğu çağırma ve görüşlerine gerekli ağırlığı tanıma yükümlülüğü altındadırlar.

52. **Tedavi:** ‘Tedavi’, şiddete maruz kalan çocukların “fiziksel ve psikolojik anlamda iyileşmelerini ve toplumla bütünleşmelerini”, “çocuğun sağlığını, saygınlığını ve öz saygısını geliştirici ortamlarda” sağlamayı amaçlayan pek çok hizmetten biridir (Madde 39). Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır: çocuğun çağırılması ve görüşlerine gereken ağırlığın tanınması; çocuğun güvenliğinin sağlanması; çocuğun güvenli bir yere hemen yerleştirilmesi gerekiyorsa bu durumun değerlendirilmesi; potansiyel müdahalelerin çocuğun uzun dönemdeki refahı, sağlığı ve gelişimi açısından yol açabileceği olası sonuçlar. Herhangi bir istismar olayının belirlenmesi üzerine tıbbi, zihinsel sağlık, sosyal ve hukuksal hizmetler gerekebileceği gibi uzun dönemde takip hizmetleri de gerekli görülebilir. Burada, aile grup konferansları ve benzeri diğer uygulamalar dahil olmak üzere bir dizi hizmet sunulabilmelidir. Ayrıca, başta çocuk faililer olmak üzere şiddet olaylarının faillerine yönelik hizmetler ve tedavi de gereklidir. Başka çocuklara karşı saldırgan davranışlar içindeki çocuklar çoğu kez müşfik bir aile ve lakın çevreden yoksun kalmış çocuklardır. Bu konumdakiler, kendilerine umutsuzluk, nefret ve saldırganlık duyguları aşıl原因an yetiştirilme koşullarının mağduru çocuklar olarak görülmelidirler. Böyle çocuklar için eğitsel önlemlere öncelik tanınmalı, sosyal tutumları, davranışları ve yeterliliklerinin geliştirilmesi için çaba gösterilmelidir. Bunlar yapılırken, gerek kendilerinin, gerekse ailedeki ve çevredeki diğer çocukların bakımı ve desteklenmesi için söz konusu çocukların yaşam koşulları incelenmelidir. Kendilerine zarar veren çocukların, bu durumunun ağır psikolojik bunalımdan kaynaklandığı, ayrıca başkalarının uyguladıkları şiddet sonucunda da ortaya çıkabileceği kabul edilmektedir. Kendi kendine zarar verme eğilimi ceza konusu olmamalı, yapılacak müdahaleler de herhangi bir biçimde cezalandırıcı değil destekleyici olmalıdır.

53. **Takip:** Aşağıdaki hususlar her zaman net olmalıdır: bildirim ve yönlendirmeden takip aşamasına kadar çocuktan ve aileden kimin sorumlu olduğu; başlatılan herhangi bir girişimin hedefleri –ki bunların çocukla ve diğer paydaşlarla tam olarak ele alınmış olması gerekir; uygulamanın ayrıntıları, son tarihleri

ve önerilen müdahalelerin süresi; girişimlerin gözden geçirilme, izlenme ve değerlendirilme mekanizmaları. Müdahale aşamaları arasındaki süreklilik temel önemdedir ve bu da en iyi durum yönetme süreciyle gerçekleştirilebilir. Etkili bir yardım, bir defa katılımcı bir süreçle kararlaştırıldıktan sonra girişimlerin gereksiz herhangi bir gecikmeye uğramamasını gerektirir. Takip işlemi ise Madde 39 (telafi ve bütünleştirme), Madde 25 (iyileştirme ve yerleştirmelerin düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi), Madde 6.2 (gelişim hakkı) ve Madde 29 (gelişimle ilgili niyet ve özelemleri sunan eğitimin amaçları) bağlamında düşünülmelidir. Çocuğun gerek annesi gerekse babasıyla teması, çocuğun yüksek yararına aykırı düşmediği sürece, Madde 9.3 uyarınca sağlanmalıdır.

54. **Yargının karışması**²³: Her zaman ve her durumda gerekli yasal işlemler gerçekleştirilmelidir. Özellikle, çocuğun ve yüksek yararının korunması ve daha ileri düzeyde geliştirilmesi (failin yeniden ihlale yönelmesi riski durumunda diğer çocukların da yararı) karar verme sürecinde gözetilen başlıca husus olmalı, bu arada koşullara göre normal yaşama mümkün olan en az değişikliği getirecek müdahale biçimi neyse o tercih edilmelidir. Dahası, Komite aşağıdaki güvencelerin gözetilmesini tavsiye etmektedir:

a) Çocuklar ve ana babaları, yargı sistemi veya yetkili diğer merciler (örneğin polis, göçmenlik, eğitim, sosyal ve sağlık hizmetleri) tarafından gecikmeksizin ve yeterince bilgilendirilmelidirler;

b) Şiddet mağduru çocuklara yargı sürecinde, özel durumları, ihtiyaçları, yaşları, cinsiyetleri, varsa engellilik durumları ve olgunluk düzeyleri dikkate alınarak; fiziksel, zihinsel ve ahlaki gereksinimlerine özen gösterilerek çocuk dostu ve duyarlı biçimde davranılmalıdır;

c) Yargısal müdahale mümkün olduğu durumlarda önleyici nitelik taşımalı, proaktif biçimde pozitif davranışları özendirilmeli, olumsuz davranışı ise yasaklamalıdır. Yargının işe müdahalesi, sektörler arasında eşgüdümlü ve entegre bir yaklaşım sonucunda ortaya çıkmalı; diğer profesyonelleri çocuklar, bakıcıları, aileler ve topluluklarla birlikte çalışmaya özendirip bu çalışmada onları desteklemeli ve mevcut tüm çocuk bakım ve koruma hizmetlerine erişimi kolaylaştırmalıdır;

d) Şiddet mağduru çocukların söz konusu oldukları tüm yargı süreçlerinde, hukukun üstünlüğüne saygı gösterilirken hızlılık ilkesi uygulanmalıdır.

55. Yargı alanında yapılabilecekler arasında şunlar yer alabilir:

a) Aile grubu konferansı, alternatif ihtilaf çözüm mekanizmaları, onarıcı adalet, akrabalık anlaşmaları (süreçler insan haklarına saygılı, sorumlu olduğunda ve eğitilmiş kolaylaştırıcılar tarafından yönetildiğinde) gibi farklılaşmış ve arabuluculuk esasına dayalı tepkiler;

b) çocuk korumada özel bir önlemlerle sonuçlanan çocuk veya aile mahkemesi müdahalesi;

c) başta Devlet aktörleri olmak üzere, kanunen (*de jure*) veya fiili (*de facto*) cezasızlık uygulamalarına son vermek için katı biçimde uygulanacak ceza muhakeme usulleri;

d) Çocuklara kötü muamele olayından kuşkulandığı durumlardaki ihmalkâr veya uygunsuz davranışları (ilgili etik kuralların, bakım standartlarının ihlali nedeniyle profesyonel organlarda uygulanacak iç işlemler) nedeniyle profesyonellere karşı uygulanacak disiplin işlemleri veya idari işlemler;

e) Çeşitli biçimleriyle şiddete maruz kalan çocuklara tazminat ve rehabilitasyon sağlanmasını öngören yargı emirleri.

²³ Ayrıca bakınız, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi çocuk dostu adalet kılavuzları, kabul edildiği tarih: 17 Kasım 2010; Suçun Çocuk Mağdurları ve Tanıkları için Kılavuzlar (ECOSOC Kararı 2005/20); ve BM Üçüncü Komite (Sosyal, İnsani ve Kültürel) 'Yargı Sisteminin İdaresinde İnsan Hakları', Genel Kurul tarafından kabul tarihi: 21 Aralık 2010 (A/C.3/65/L.35/Rev.1).

56. Gerektiğinde, şiddet mağduru çocuklar için özel çocuk ve aile mahkemeleri kurulmalı ve bunlara ait ceza muhakeme usulleri getirilmelidir. Bu kapsamda, polis, yargı ve savcılıklar bünyesinde uzmanlaşmış özel birimler kurulabilir; engelli çocukların yargı süreçlerinde eşit ve adil biçimde yer almalarını sağlayacak düzenlemeler yapılabilir. Çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan ve bu tür durumlara dahil olan tüm profesyoneller, farklı yaş gruplarından çocukların hakları ve ihtiyaçlarıyla birlikte çocuklar için uyarlanmış usul ve işlemler konusunda farklı disiplinler çerçevesinde eğitim almalıdır. Birden çok disiplini kapsayan yaklaşım yaşama geçirilirken gizlilikle ilgili mesleki kurallara saygı gösterilmelidir. Bir çocuğun ana babasından veya aile ortamından alınmasına ilişkin karar, yalnızca böyle bir durumun çocuğun yüksek yararına olacağı hallerde alınmalıdır (Maddeler 9 ve 20.1). Bununla birlikte, faillerin birinci derecede bakıcılar oldukları şiddet olaylarında, yukarıda sıralanan çocuk hakları güvenceleri çerçevesinde ve durumun ağırlığı ile diğer etmenlere bağlı olmak üzere, sosyal ve eğitsel tedaviye ve onarıcı yaklaşıma odaklanan müdahale önlemleri, genellikle, salt cezalandırmaya yönelik yargısal yaklaşımdan daha yerinde olacaktır. Mağdurlara ödenecek tazminat, temyiz ve bağımsız şikâyet mekanizmalarına erişim dahil, telafi sağlayıcı etkili mekanizmalar işletilmelidir.

57. **Etkili usul ve işlemler:** Madde 19'un 1 ve 2. paragraflarında değinilen ve sistem oluşturma yaklaşımına içselleştirilen (bakınız paragraf 33) koruyucu önlemler, yaşama geçirilme, kalite, yerindelik, erişim, etki ve etkinlik açısından "etkili usul ve işlemleri" gerektirir. Bu nitelikteki usul ve işlemler arasında aşağıdakiler de yer almalıdır:

- a) gerektiğinde protokoller ve mutabakat belgeleriyle zorunlu kılınan sektörler arası eşgüdüm;
- b) sistematik ve süreklilik taşıyan bir veri toplama ve analiz sisteminin geliştirilip uygulanması;
- c) bir araştırma gündeminin geliştirilmesi ve uygulanması ve
- d) politikaların, süreçlerin ve sonuçların aileler ve çocuklar açısından ne anlama geldiğiyle ilgili ölçülebilir hedefler ve göstergeler geliştirilmesi.

58. Sonuç göstergeleri, şiddetin sıklığına, yaygınlığına, türlerine ve ağırlığına yönelik dar bir odaklanmanın ötesinde hak sahibi bir kişi olarak çocuğun pozitif gelişimine ve refahına odaklanmalıdır. Şiddetin temelindeki nedenler belirlenirken ve durumu düzeltici girişimler önerilirken, çocuk ölümlerine, kritik yaralanma olaylarına ilişkin değerlendirmeler ve araştırmalar da dikkate alınmalıdır. Karşılıklı tamamlamayı en üst düzeye çıkarılması açısından araştırmalar mevcut uluslararası ve ulusal çocuk koruma bilgilerine dayanmalı, disiplinler arası ve uluslararası ortak çalışmadan yararlanmalıdır (ulusal eşgüdüm çerçevelerinde hesap verebilirlikte ilgili olarak ayrıca bakınız, paragraf 72(j)).

V. Sözleşme bağlamında Madde 19'un daha geniş yorumlanması

59. **Çocuk hakları yaklaşımının tanımı:** Hak sahibi bir birey olarak çocuğun kimliğine, yaşamına, sağlık ve gelişimine, katılımına, ayrımcılıktan muaf tutulmasına yönelik saygı, Taraf Devletlerin çocuklara ilişkin politikalarında sağlam biçimde yerini almalı ve savunulmalıdır. Bunu sağlamanın en iyi yolu da, Sözleşme'de (ve İhtiyari Protokollerinde) yer alan tüm haklara saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve yaşama geçirilmesidir. Bunun için, çocuklara tartışılmaz nitelikte korunma hakları olan hak sahipleri olarak değil de yardıma muhtaç 'nesnelere' olarak bakan ve böyle davranan çocuk koruma yaklaşımlarından öteye bir paradigma kayması gerekmektedir. Çocuk hakları temelli yaklaşım, görevlilerin kapasitesini haklara saygı duyacak, hakları koruyup yaşama geçirecek (Madde 4) şekilde, hak sahiplerinin kapasitesini de haklarına sahip çıkmalarını sağlayacak şekilde geliştirerek tüm çocukların haklarını Sözleşme'de belirtildiği gibi daha ileri düzeyde yaşama geçiren yaklaşımdır. Bu sürece yön veren, her yerde, ayırım görmeme (Madde 2), çocuğun yüksek yararının gözetilmesi (Madde 3.1), yaşam, yaşama ve gelişme (Madde 6) ve çocuğun görüşlerine saygıdır (Madde 12). Çocukların ayrıca haklarını kullanırken bakıcıları, ana babaları ve topluluk üyeleri tarafından gelişim halindeki yetenekleri doğrultusunda yol gösterilme ve yönlendirilme hakları vardır (Madde 5). Çocuk haklarına bu yaklaşım

bütüncüdür; aile, okul, topluluk, kurumlar, dinsel ve kültürel sistemler olmak üzere çocuğun içinde bulunduğu sosyal sistemlerin güçlü yanlarının ve kaynaklarının desteklenmesine önem verir.

60. **Madde 2 (ayırım gözetmeme):** Komite, her çocuğun şiddetin her biçiminden korunması için Taraf Devletlerin yeterli önlemleri almaları gerektiğini vurgular. Ayrıca bu önlemler “herhangi bir ayırım gözetmeden; çocuğun, ana babasının veya yasal vasisinin ırkını, rengini, cinsiyetini, dilini, dinini, siyasi veya başka görüşünü, ulusal, etnik veya toplumsal kökenini, mülkiyet ve engellilik durumunu, doğum veya başka bir statüsünü dikkate almadan” alınacaktır. Fuhuş sektörü tarafından sömürülen çocuklara, sokaklarda yaşayan çocuklara, yasalarla sorunlu olanlara yönelik önyargılara dayalı ayrımcılıkla çocukların giyiniş ve davranışlarından kaynaklanan ayrımcılık da bu kapsamdadır. Taraf Devletler, bu Genel Yorumun 72(g) paragrafında özetlendiği gibi, güç durumdaki veya marjinal konumdaki çocuklara yönelik ayrımcılık sorununu da ele almalı ve bu çocukların da diğerleriyle eşitlik temelinde korunma hakkını sağlamaya yönelik çabalarda bulunmalıdır.

61. **Madde 3 (Çocuğun yüksek yararı):** Komite, çocuğun yüksek yararına ilişkin yorumun, çocukların her tür şiddetten korunması yükümlülüğü dahil, Sözleşme'nin bütünüyle tutarlılık taşıması gerektiğini vurgular. Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuğun insanlık onuru ve fiziksel dokunulmazlığı ile bağdaşmayan, fiziksel cezaları, zalimce ve aşağılayıcı biçimlerdeki diğer cezaları haklı göstermek için kullanılamaz. Çocuğun yüksek yararı konusunda bir yetişkinin yargısı, Sözleşme'deki tüm çocuk haklarına saygı gösterme yükümlülüğünden daha ağır basamaz. Komite, çocuğun yüksek yararının özellikle aşağıdaki şekillerde gözetilebileceği görüşündedir:

a) şiddetin her biçiminin önlenmesi ve olumlu çocuk yetiştirme uygulamalarının yaygınlaştırılması; ulusal eşgüdüm çerçevelerinde temel önlemlere odaklanma gerekliliğinin vurgulanması.

b) çocuk haklarını temel alan ve entegre çocuk koruma ve destek sisteminin uygulanmasına yeterli insani, mali ve teknik yatırımların yapılması.

62. **Madde 6 (yaşam, yaşama ve gelişme):** Şiddetin her türünden korunma, yalnızca çocuğun “yaşam” ve “yaşama” değil aynı zamanda “gelişme” hakkı bakımından da dikkate alınmalıdır ve yapılan yorumlar genel anlamda çocuğun korunması amacıyla bağdaşmalıdır. Dolayısıyla, Taraf Devletin yükümlülüğü, çocuğun yaşam, yaşama ve gelişme hakkını tehlikeye düşürecek şiddet ve sömürü karşısında kapsamlı bir korumayı içerir. Komite, Devletlerin, “gelişimi” bütünlüklü bir kavram olarak en geniş kapsamıyla yorumlamasını bekler; kavramın yorumu, çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini kapsamalıdır. Uygulama önlemleri ise tüm çocuklar için optimal gelişimin sağlanmasını hedeflemelidir.

63. **Madde 12 (katılım hakkı):** Komite, çocuk katılımının korumayı güçlendirdiği ve çocukların korunmasının da katılım için anahtar konumunda olduğu kanısındadır. Çocuğun katılım hakkı, şiddete maruz kalma riski özellikle fazla olan çok küçük yaşlardaki çocuklarla başlar. Çocuk koruma sürecindeki her noktada zorunlu bir adım olarak çocuğun görüşü alınmalı ve bu görüşe gerekli ağırlık tanınmalıdır. Çocuğun dinlenme hakkı, şiddet durumlarında özellikle önem kazanır (bakınız, Komite Genel Yorum No. 12, paragraflar 118 dipnot). Aile ve çocuk yetiştirme konusunda Komite, bu hakkın evde ve ailede şiddetin her biçimine karşı önleyici bir rolü olduğunu ifade etmiştir. Komite ayrıca, genel olarak ve okulda, özellikle okullardaki zorbalık ve diğer şiddet biçimlerinin önlenmesinde ve ortadan kaldırılmasında uygulanacak stratejilerin geliştirilmesinde çocuk katılımının önemini altını çizer. Şiddetin ortadan kaldırılmasında çocukların kendi kapasitelerini geliştirici girişimler ve programlar desteklenmelidir. Şiddet deneyiminin bizatihi kendisi güçsüzleştirici olduğundan, çocuk koruma alanındaki müdahalelerin çocukları daha da güçsüzleştirmek yerine titizlikle çocuğun katılımını sağlayarak onların iyileşme ve bütünleşmelerine olumlu katkıda bulunmasını sağlamak için duyarlı önlemler gerekmektedir. Komite, özel olarak marjinal ve/veya ayrımcılığa maruz grupların karşılaştıkları engellere dikkat çeker. Söz konusu çocuklar aynı zamanda şiddetten en fazla etkilenen kesimleri oluşturduğundan, söz konusu engellerin ele alınması çocuk koruma açısından özel önem taşır.

64. Sözleşme'nin aşağıdaki iki maddesi, 19. Maddenin uygulanması açısından özel anlam taşıyan kapsayıcı bir içeriğe sahiptir.

65. **Madde 4 (Uygun önlemler):** Madde 4 Taraf Devletlere, 19. madde dahil olmak üzere Sözleşme’de yer alan tüm hakların yaşama geçirilmesi için uygun tüm önlemleri alma yükümlülüğü getirir. Sözleşme’nin 4. maddesinin uygulanmasında, her tür şiddetten korunma hakkıyla ilgili 19. maddenin kişisel bir hakkı ve özgürlüğü ifade ettiğine dikkat edilmelidir. Dolayısıyla, 19. maddenin uygulanması Taraf Devletlerin ivedi ve kayıtsız şartsız yerine getirmeleri gereken bir yükümlülüktür. Madde 4, ekonomik koşulları ne olursa olsun, Devletlerin, en dezavantajlı gruplara özel önem vererek çocuk haklarının gerçekleşmesi için mümkün olan tüm önlemleri almalarını öngörür. Bu madde, eldeki kaynakların mümkün olan en üst düzeyde kullanılması gerekliliğini vurgular (bakınız, Komite Genel Yorum No. 5).

66. **Madde 5 (Gelişim halindeki kapasiteye uygun yönlendirme ve rehberlik):** Madde 19’un uygulanması, çocukların bakımında, korunmasında ve kendilerine yönelik şiddetin önlenmesinde ana babanın, geniş ailenin, yasal vasilerin ve topluluk üyelerinin birinci derecede önemini kabul edilmesini ve bu kesimlere gerekli desteğin sağlanmasını öngörür. Bu yaklaşım, çocuklara bakan kişilerin, çocuğun gelişim halindeki yeteneklerini de dikkate alarak, Sözleşme’de yer alan hakların (19. maddedeki haklar dahil) kullanılmasında çocuklara rehberlik ve yönlendiricilik yapma sorumluluklarına, haklarına ve görevlerine saygı gösterilmesini öngören Madde 5 ile tutarlıdır. Ayrıca bakınız, ulusal eşgüdüm çerçevelerinde ailelerin birincil konumu ile ilgili paragraf 61(d) ve ailelerle ilgili diğer maddeler.

67. **İlgili diğer maddeler:** Sözleşme, şiddet ve çocukların korunmasıyla açık veya örtük biçimde ilgili çeşitli maddeler içermektedir. Madde 19 da bu maddelerle bağlantısı içinde değerlendirilmelidir. Bu kapsamlı referanslar, her biçimiyle şiddetin çocuk haklarının yaşama geçirilmesi açısından ortaya çıkardığı tehdidi dikkate alma ve her durumdaki çocuğun yaşamı ve gelişimi sürecinde korunmasını sağlama gerekliliğini ortaya koymaktadır.

VI. Çocuklara yönelik şiddetle ilgili ulusal eşgüdüm çerçevesi

68. **Ulusal Eylem Planlarını Ötesinde:** Komite, çocuk haklarının yaşama geçirilmesi için Taraf Devletlerce benimsenen Ulusal Eylem Planlarının çoğunun çocuklara yönelik her tür şiddetin yasaklanmasını, önlenmesini ve ortadan kaldırılmasını hedefleyen önlemler içerdiğinin farkındadır. Bu tür eylem planları çocukların haklarından daha fazla yararlanabilmelerine katkı sağlarken, diğer yandan uygulamada, izlemede, değerlendirmede ve takipte birçok güçlükle karşılaşmıştır. Örneğin, bu eylem planları çoğu kez genel kalkınma politikasından, programlardan, bütçe ve eşgüdüm mekanizmalarından kopuk kalmıştır. Daha pratik ve esnek bir mekanizma oluşturulması amacıyla Komite, ‘çocuklara yönelik şiddet eşgüdüm çerçevesi’ önermektedir. Çocukları şiddetin her biçiminden koruyacak ve koruyucu ortamları destekleyecek bu çerçeve çocuk hakları temelli tüm önlemleri kapsayacaktır.²⁴ Sözü edilen ‘eşgüdüm çerçevesi’ bunların henüz bulunmadığı veya yeterli sonuçlar vermediği yerlerde Ulusal Eylem Planları yerine kullanılabilir. Ulusal Eylem Planlarının halen etkili biçimde uygulandığı durumlarda ise, ‘eşgüdüm çerçevesi’ her şeye karşın sürdürülen çabaları tamamlayabilir, tartışmaları canlandırabilir, işlevliliği artıracak yeni fikirlere ve kaynaklara ön ayak olabilir.

69. **Çocuklara yönelik şiddetle ilgili ulusal eşgüdüm çerçevesi:** Bu ‘eşgüdüm çerçevesi’ hükümetin bakanlıkları arasında, ayrıca her kademedeki sivil toplum ortakları için, bir dizi önlem arasında özellikle ihtiyaç duyulanlar ve Madde 19’da tanımlanan her müdahale aşaması için ortak bir başvuru çerçevesi ve iletişim mekanizması olarak işlev görebilir. Esnekliği ve yaratıcılığı teşvik ederek, gerek hükümetin gerekse topluluğun aynı anda öncülük ettiği, bununla birlikte hepsinin genel olarak tutarlı ve eşgüdümlü bir çerçevede yer aldığı girişimlerin geliştirilip uygulanmasına olanak tanıyabilir. Komite, daha önceki tavsiyelerinde ve genel uygulama önlemlerine ilişkin Genel Yorum 5 dahil genel yorumlarında, Taraf Devletlere Sözleşme’nin belirli yönlerine (örneğin çocuk adaleti veya erken dönem çocukluk gibi) plan ve stratejiler geliştirmeleri çağrısında bulunmuştu. Komite, bu bağlamda, kapsamlı

²⁴ Ayrıca bakınız, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması bağımsız uzman raporunda yer alan Genel Tavsiye 1 (A/61/299) paragraf 96.

önlemler dahil olmak üzere şiddetin her türüne karşı korumayı sağlayacak ulusal eşgüdüm çerçeveleri geliştirilmesini tavsiye eder.

70. **Farklı başlangıç noktaları:** Komite, çocukların her tür şiddetten korunmasının birçok ülkede zorlu bir görev olduğunu, Taraf Devletlerin de mevcut hukuksal, kurumsal ve hizmet altyapıları, kültürel adetler, profesyonel ehliyet ve kaynak düzeyleri açısından çok farklı noktalardan hareketle önlemler geliştirip uygulamakta olduklarını kabul etmektedir.

71. **Ulusal eşgüdüm çerçevesini geliştirme süreci:** Şiddetin her türüne karşı koruma sağlanması açısından bakıldığında, bu tür eşgüdüm çerçeveleri için tek bir model önerilemez. Kimi ülkeler çocukları korumaya yönelik ayrı bir sistem geliştirirken, diğerleri çocukların korunması ile ilgili konuları çocuk haklarının uygulanmasına dönük ana akım sistemlere içselleştirmeyi tercih etmektedir. Deneyimler, bir sistemin geliştirildiği *sürecin*, onun başarılı biçimde uygulanmasında temel önem taşıdığını göstermektedir. Paydaş tüm grupların üst düzey temsilcilerinin katılımını ve gündemi sahiplenmesini sağlamak için maharetli bir kolaylaştırıcılık işlevine ihtiyaç vardır. Bunun için, yeterli karar verme yetkisine sahip, düzenli olarak toplanabilen ve iddialı olabilen çeşitli disiplinlerden insanları içine alan bir çalışma grubu düşünülebilir. Şiddetin her türüne karşı önleyicilik ve koruma sağlayacak bir sistem, mevcut resmi ve gayri resmi yapıların, hizmetlerin ve örgütlenmelerin güçlü yanları üzerine inşa edilmelidir. Boşluklar, 19. maddede özetlenen, daha genel anlamda Sözleşme'de ve diğer uluslararası ve bölgesel belgelerde yer alan yükümlülükler temelinde belirlenerek doldurulmalı, ayrıca BM Şiddet Araştırmasında, bu Genel Yorumda ve diğer destekleyici metinlerde yer alan kılavuzlarla desteklenmelidir. Ulusal planlama, genel kamuoyuna tümüyle açık, hükümetin, HDK'ların, araştırmacıların ve mesleki uzmanların, ana babaların ve çocukların katılımını sağlamış saydam ve kapsayıcı bir süreç olmalıdır. Ulusal eşgüdüm çerçevesi, insani ve teknik kaynaklar dahil tümüyle bütçelendirilmeli ve maliyete dökülmeli, eğer mümkünse ulusal çocuk bütçesi kapsamında sunulmalıdır.

72. **Ulusal eşgüdüm çerçevelerine içselleştirilecek öğeler:** Aşağıdaki öğeler önlemlere (yasal, idari, sosyal ve eğitsel) önlemlere ve müdahale aşamalarına (önlemeden telafi ve yeniden bütünleştirmeye kadar) içselleştirilmelidir:

a) *Çocuk hakları yaklaşımı:* Bu yaklaşım, çocuğa bakışın, onlara yetişkinlerin yaptığı hayırsever yardımların ve etkinliklerin yararlanıcısı olarak değil çocuğun kendisinin bizzat hak sahibi olarak görülmesi şeklindeki bir anlayışı temel alır. Bu bağlamda, çocuğun veya çocukların yaşları ve gelişim halindeki yetenekleri de dikkate alınarak, eşgüdüm çerçevelerinin ve özel önlemlerin geliştirilmesinde çocuklara saygı gösterilir, kendilerine danışılması ve kendileriyle işbirliği özendirilir ve çocukların öznellikleri kabul edilir.

b) *Çocuklara yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet boyutları:* Taraf Devletler, geliştirdikleri önlemler ve politikaların, çeşitli ortamlarda, kız ve erkek çocukların maruz kaldıkları farklılaşan şiddet risklerini dikkate almasını sağlamalıdır. Devletler, kapsamlı bir şiddet önleme stratejisi çerçevesinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının tüm biçimlerini ele almalıdır. Bu kapsamda, evde, okulda, eğitim ortamlarında, topluluklarda, işyerlerinde, kurumlarda ve daha genel olarak toplumda şiddet ve zor kullanımına zemin oluşturan ve bunu destekleyen toplumsal cinsiyet kalıpları, güç dengesizlikleri, eşitsizlikler ve ayrımcılık dikkate alınmalıdır. Yetişkin erkekler ve erkek çocuklar bunun uygulanması için, stratejik ortaklar ve müttefikler olarak aktif biçimde özendirilmeli, kadınlar ve kız çocukların yanı sıra onlara da birbirlerine saygı göstermeleri, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ve şiddet içeren tezahürlerinin nasıl durdurulabileceğini anlamaları bakımından kendilerine çeşitli fırsatlar sunulmalıdır.

c) *Birincil (genel) önleme:* Ayrıntılar için bu Genel Görüşün 39'uncu paragrafına bakınız.

d) *Çocuğun bakımına ve korunmasına yönelik stratejilerde ailelerin birincil konumu*²⁵: Aileler (geniş aileler ve aile benzeri diğer bakım düzenlemeleri dahil) çocukları koruma ve şiddeti önleme bakımından en yüksek potansiyele sahiptir. Aileler ayrıca kendilerini korumaları için çocukları

²⁵ Ayrıca bakınız, Çocukların Alternatif Bakımıyla ilgili BM Kılavuzları, (A/RES/64/142), 24 Şubat 2010.

destekleyip güçlendirebilir. Aile yaşamını güçlendirme, aileleri destekleme ve sorunları olan ailelerle birlikte çalışma gerekliliği, bu nedenle müdahalenin her aşamasında, özellikle önlemede (çocuk bakımını istenilen düzeye getirerek ve erken müdahalede öncelikli bir çocuk koruma etkinliği olmak durumundadır. Bununla birlikte Komite, cinsel istismar dahil olmak üzere çocukların maruz kaldığı şiddetin büyük ölçüde aile ortamlarında gerçekleştiğini de kabul etmekte ve çocukların aile üyeleri tarafından şiddete maruz kaldığı durumlarda ailelere müdahale edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

e) *Esneklik ve koruyucu etmenler:* Esnekliğin ve koruyucu etmenlerin kavranması kritik önemdedir. Bundan kastedilen, kişinin güvenliğini arttıracak, buna karşılık istismar ve ihmalle bunun olumsuz etkilerini azaltacak iç ve dış güçlülükler ve koruyucu etmenlerdir. Koruyucu etmenler arasında şunlar sayılabilir: istikrarlı aileler; çocuğun fiziksel ve psikososyal ihtiyaçlarını karşılayan yetişkinlerce uygulanan çocuk yetiştirme usulleri; pozitif ve şiddet içermeyen bir disiplin anlayışı; çocuğun en azından bir yetişkine güvenli biçimde bağlanması; akranlar ve diğerleriyle (öğretmenler dahil) destekleyici ilişkiler; sosyal, şiddet içermeyen ve ayrımcılık gözetmeyen toplumsal ortamlar ve davranışlar; topluluk içi dayanışmada ileri düzeyler ve geliştirici sosyal ağlar ve komşuluk bağlantıları.

f) *Risk etmenleri:* Genel veya özel bağlamlarda çocukların veya çocuk gruplarının maruz kalabilecekleri 'risk' etmenlerini azaltmak üzere proaktif ve duruma göre uyarlanmış önlemler alınması gerekir. Madde bağımlılığı, zihinsel sağlık sorunları ve toplumsal yalıtılmışlık gibi ana babaya ait risk etmenleri ile yoksulluk, işsizlik, ayrımcılığa maruz kalma ve marjinalleşme gibi ailesel risk etmenleri bunlar arasındadır. Evrensel olarak alındığında, 0-18 yaşlarındaki tüm çocuklar sinirsel, psikolojik, sosyal ve fiziksel büyüme ve gelişimlerini tamamlayıncaya kadar risk altındadır. Bebekler ve küçük yaşlardaki çocuklar ise, beyin gelişimleri henüz tamamlanmadığı ve yetişkinlere tam bağımlı olma durumları nedeniyle daha fazla risk altındadır. Gerek kız gerekse erkek çocuklar risk altında olmakla birlikte şiddetin bir de toplumsal cinsiyet boyutu olduğu unutulmamalıdır.

g) *Özellikle güç durumdaki çocuklar:* Şiddete maruz kalma olasılıkları daha yüksek çocuklar arasında, bunlarla sınırlı kalmamak üzere, aşağıdakiler yer almaktadır: biyolojik ana babalarıyla yaşamayıp çeşitli biçimlerdeki alternatif bakımda olan çocuklar; doğumda nüfusa kaydedilmeyenler; sokaklarda yaşayan çocuklar; fiilen yasalarla sorunlu olanlar veya böyle bir durumda olma olasılığı olanlar; fiziksel, algısal, öğrenme ile ilgili, psikososyal engellilik durumu olanlarla irsi, edinilmiş ve/veya kronik hastalıkları veya ciddi davranış sorunları olanlar; yerli ahaliye²⁶ ve diğer etnik azınlıklara mensup olanlar; lezbiyenler, geysler, travesti ve trans-seksüeller; zararlı geleneksel uygulamalara maruz kalabilecek olanlar; çok erken yaşta evlenenler (zorla evlendirilme ile sınırlı kalmamak üzere özellikle kızlar); en kötü biçimleri dahil çocuk işçiliği; göçmen, sığınmacı, yerlerinden edilmiş ve kaçırılmış kişiler olarak hareket halinde olanlar; halen şiddete maruz kalmış olanlar; evlerinde ve topluluklarında şiddete maruz kalanlar veya tanık olanlar; ateşli silahların, uyuşturucuların ve alkolün kolayca bulunabileceği, sosyoekonomik statüsü düşük kentsel yerleşimlerde yaşayanlar; kazalara veya felakete açık veya zehirleyici ortamlarda yaşayanlar; HIV/AIDS'ten etkilenenler veya kendileri HIV'lı olanlar; kötü-yetersiz beslenenler; başka çocukların bakımı altında olanlar; kendileri bakıcı veya hanehalkı reisi durumunda olan çocuklar; 18 yaşından küçük ana babaların çocukları; istenmeyen, prematüre doğan veya ikiz-üçüz olanlar; hastanelik olup kendilerine iyi bakılmayan veya bakıcılarıyla temas edemeyenler; yeterli güvenlik, denetim veya kendilerini koruyacak araçlara sahip olmaksızın bilgi ve iletişim teknolojilerini kullananlar. Olağanüstü durumlarda çocuklar şiddete özellikle açık duruma gelmektedir. Çünkü toplumsal ve silahlı çatışma, doğal felaket, karmaşık ve kronik özellikler taşıyan diğer acil durumlarda sosyal sistemler çökmekte, çocuklar kendilerine bakan kişilerden ayrı düşmekte, güvenli ortamlar zarar görmekte, hatta yok olmaktadır.

²⁶ Kimi toplumlarda, yerli ahaliye mensup olmayan ailelerin tersine, "istismardan" farklı olarak "ihmal" yerli ahaliye mensup çocukların ailelerinden ayrılmasına yol açan başlıca nedendir. Böyle durumlarda cezalandırıcı olmayan ve doğrudan nedenleri (örneğin yoksulluk, barınma sorunları ve tarihsel koşullar gibi) ele alan destek hizmetleri ve müdahaleler daha uygundur. Hizmet sunumunda ayrımcılık sorununun ele alınması, yerli ahali ve azınlık durumundaki diğer topluluklara yönelik uygun müdahalelerin belirlenmesinde özel çabalar sergilenmesi gerekmektedir.

h) *Kaynak tahsisi*: Farklı sektörlerin ihtiyaç duyduğu insani, finansal ve teknik kaynaklar, eldeki imkânların azamisi ölçüsünde tahsis edilmelidir. Bütçe tahsisine ve ödeneklerin etkin kullanımına ilişkin denetimi sağlama açısından sağlıklı izleme mekanizmaları geliştirilmeli ve işletilmelidir.

i) *Eşgüdüm mekanizmaları*: Ampirik araştırma topluluğu dahil olmak üzere, merkezi, bölgesel ve yerel düzeylerde, farklı sektörler arasında ve sivil toplumda etkili bir eşgüdüm sağlayacak mekanizmalar açık biçimde tanımlanmalıdır. Bu mekanizmalar, yukarıda özetlenen idari önlemlerle desteklenmelidir.

j) *Hesap verebilirlik*: Çocukları şiddetten koruma yükümlülük ve taahhütlerini yerine getirebilmeleri açısından Taraf Devletlerin, ulusal ve yerel kurum ve kuruluşların ve ilgili sivil toplum paydaşlarının proaktif biçimde ve işbirliği temelinde izleme, ölçüm ve değerlendirme standartları, göstergeleri, araçları ve sistemleri geliştirmeleri sağlanmalıdır. Komite, hesap verebilirlik sistemlerine yönelik desteğini sürekli biçimde ifade etmiştir. Buna, özellikle veri toplama ve veri analizi, gösterge belirleme, izleme ve değerlendirme, bu arada bağımsız insan hakları kuruluşlarına yönelik destek de dahildir. Komite, Taraf Devletlerin, şiddetin yasaklanması, önlenmesi ve ortadan kaldırılması alanında sağlanan ilerlemelerle ilgili yıllık raporlar hazırlamalarını, bu raporları görüşülmek ve tartışılmak üzere parlamentolara sunmalarını ve ilgili tüm paydaşları raporlarda yer alan bilgiler üzerinde görüş bildirmeye davet etmelerini tavsiye eder.

VII. Uygulama için kaynaklar ve uluslararası işbirliği ihtiyacı

73. **Taraf Devletlerin yükümlülükleri**: Taraf Devletlerin diğer sözleşme maddelerinin yanı sıra 4 ve 19. maddelerin getirdiği yükümlülükler ışığında Komite, eldeki kaynakların sınırlı oluşunun çocuk korumaya yönelik önlemlerin hiç alınmaması veya yeterince alınmaması için mazeret teşkil edemeyeceği kanısındadır. Dolayısıyla, Taraf Devletler çocuk bakımı ve korunması alanında bir an önce kapsamlı, stratejik ve zamana bağlı eşgüdüm çerçeveleri benimsemelidirler. Komite, söz konusu stratejilerin, çerçevelerin ve önlemlerin geliştirilmesinde çocukların görüşlerinin alınması gerekliliğine özellikle dikkat çeker.

74. **Destek kaynakları**: 59. paragrafta belirtilen farklı başlama noktaları bağlamında ve ulusal ve ademi merkezi ölçeklerdeki bütçelerin çocuk bakım ve koruma stratejileri açısından başlıca fon kaynağı olması anlayışından hareketle Komite Taraf Devletlerin dikkatlerini, Sözleşme'nin 4 ve 45. maddelerinde özetlenen uluslararası işbirliği ve yardım kanallarına çekmek ister. Komite, Madde 19'da ve daha genel anlamda Sözleşme'de belirtilen gereklilikleri eksiksiz biçimde dikkate almak üzere, eğitim dahil, çocuk koruma programlarını finansal ve teknik açıdan desteklemeleri için aşağıda belirtilen ortaklara çağrıda bulunur²⁷: Kalkınma işbirliğinde yer alan Taraf Devletler; donör kuruluşlar (Dünya Bankası, özel kaynaklar ve vakıflar dahil) BM birimleri ve kuruluşları ve diğer uluslararası ve bölgesel organlarla kuruluşlar. Bu mali ve teknik destek, ulusal ve uluslararası düzeylerde, güçlü ve eşitlikçi ortaklıklarla sistematik biçimde sağlanmalıdır. Çocuk haklarına dayanan koruma programları, uluslararası yardımlardan yararlanan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmaya yardım açısından başlıca bileşenlerden biri olmak durumundadır. Komite ayrıca bu tür organların, bu amaca yönelik olmak üzere Komite, Genel Sekreterlik Çocuklara Yönelik Özel Temsilcisi ve diğer uluslar arası ve bölgesel insan hakları mekanizmaları ile birlikte çalışmaya devam etmelerini tavsiye eder.

75. **Uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan kaynaklar**: Taraf Devletlerin 19. Madde çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardım açısından, uluslararası düzeyde aşağıdaki alanlara yatırım yapılması gerekmektedir:

²⁷ Bakınız Genel Yorum No.5 (paragraflar 61, 62 ve 64): çocuk haklarının uluslararası işbirliği ve teknik yardımlara içselleştirilmesi gerekliliği; işbirliği ve yardımların Sözleşme uyarınca yönlendirilmesi ve Sözleşme'nin eksiksiz uygulanmasına yönelik olması gerekliliği; uluslararası yardımların önemli bir bölümünün özel olarak çocuklara ayrılması; ve çocuk haklarına güçlü biçimde odaklanması açısından Yoksullukla Mücadele Strateji Belgelerinde (PRSP) ve kalkınmaya sektör ölçeğindeki yaklaşımlarda (SWAps) bu hususa yer verilmesi gerekliliği.

a. *İnsan kaynakları*: meslek kuruluşlarının (tıp, zihin sağlığı, sosyal çalışma, hukuk, eğitim, çocuklara kötü muamele, akademi/araştırma, çocuk hakları, eğitim kurum ve kuruluşları) kendi içlerinde ve aralarında daha gelişkin iletişim, işbirliği ve görüş alışverişi; sivil toplum grupları (örneğin araştırma toplulukları, HDK'lar, çocukların kendi kuruluşları, dinsel temelli kuruluşlar, engellilerin kuruluşları, topluluk ve gençlik grupları, bilgi ve deneyim alışverişinde yer alan uzmanlar) içinde ve arasında daha ileri düzeyde iletişim ve işbirliği;

b. *Finansal kaynaklar*: donör yardımlarının daha ileri düzeyde eşgüdümü, izlenmesi ve değerlendirilmesi; iktisatçıların, araştırmacıların ve Taraf Devletlerin bütünlüklü çocuk koruma sistemlerinin maliyetini (birincil önlemeye vurgu yapmak üzere) şiddetin birey, topluluk ülke ve hatta uluslararası düzeylerdeki doğrudan ve dolaylı (kuşaklar arası etki dahil) etkisini yönetme maliyetiyle tam olarak ölçüp karşılaştırmalarına olanak tanıyacak finansal ve insani sermaye analizlerinin daha da geliştirilmesi ve "uluslararası finans kuruluşlarının kendi politika ve etkinliklerini çocuklar üzerindeki etkileri açısından gözden geçirmeleri"²⁸;

c. *Teknik kaynaklar*: topluluklar ve profesyoneller tarafından kullanılmak üzere, kanıtlara dayalı göstergeler, sistemler, modeller (model yasal düzenlemeler dahil), araçlar, kılavuzlar, protokoller ve uygulama standartları; bunların farklı koşullara nasıl uyarlanacaklarına ilişkin kılavuzlar; enfomasyona (bilgi ve uygulama) erişim ve enfomasyon paylaşımını sistemli biçimde sağlayacak bir platform; çocuk hakları ve çocuk koruma bütçelerinin hazırlanmasında evrensel olarak yerleşiklik kazanmış açıklık ve saydamlık; ekonomilerin iniş çıkış döngülerinde ve zorlayıcı koşullarda çocuk korumanın nasıl bir seyir izlediğine ilişkin sonuç izlemeleri (enfomasyon, modeller ve ilgili eğitimle birlikte teknik yardımlar).

76. **Bölgesel ve uluslararası düzeyde sınır ötesi işbirliği**: Ülke sınırlarını aşan çocuk koruma konularının ele alınması açısından kalkınma yardımlarının yanı sıra işbirliği de gereklidir. Söz edilen konular arasında şunlar da yer almaktadır: çocukları çeşitli risklere maruz bırakabilecek nitelikte, gönüllülük temelinde veya özel durumlara bağlı olarak (örneğin çatışmalar, kıtlık, doğal felaketler veya salgınlar) çocukların –yanlarında kimse bulunmadan veya aileleriyle birlikte--sınır ötesi hareketleri; çalıştırmak, cinsel sömürü, evlat edinme, belirli organlardan yararlanma ve diğer amaçlara yönelik olmak üzere çocukların bir ülkeden diğerine kaçırılmaları; sınır ötesine taşınan ve çocuk kendi ülkesinde kalsa bile güvenlik ve koruma sistemlerine erişimini engelleyen çatışmalar ve aynı anda birden çok ülkeyi etkileyen felaketler. Söz konusu çocuklar ister geleneksel bakım ortamlarında olsunlar ister refakatsiz çocukların durumunda olduğu gibi, Devlet fiilen bakım görevini üstlenmiş olsun, sınır ötesi çocuk koruma konularından etkilenen çocukların korunabilmeleri için özel yasal düzenlemeler, politikalar, programlar ve ortaklıklar gerekli olabilir (örneğin siber suçlar, turizm kapsamında çocukları cinsel sömürüye maruz bırakanların, aile ve çocuk kaçakçılarının sınır ötesinde kovuşturulmaları).

²⁸ BM Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması bağımsız uzmanının raporu (A/61/299) paragraf 117.